

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: HAANDBOG I VERDENSHISTORIEN. Middelalderen

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "HAANDBOG I VERDENSHISTORIEN. Middelalderen", i Grundtvig, N. F. S.: *N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter*, Gyldendalske Boghandel, 1904-1909, s. 532. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-grundtvig06val-shoot-workid189041.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter

HAANDBOG

I

MIDDEL-ALDERENS HISTORIE.

TIL denne *anden Deel* af den store »*Haandbog i Verdens-Historien*, efter de bedste Kilder,« der udkom 1836 med Paategning: »Maa trykkes. C. Reiersen«, (uden Datering), er store Brudstykker af Forfatterens Manuskript imod Sædvane bevaret; og da det her gælder et af Grundtvigs Hovedværker, i visse Maader hans genialeste Skrift, maa det vel findes i sin Orden, at Udgiveren har benyttet Haandskriftet til at udstyre Teksten med et lidt større »kritisk Apparat«, end denne Udgave ellers byder.

Foruden de afvigende Læsemaader i 2. *Udgave* fra 1862, som er tilsat i Klammer og Noter, vil man under Teksten finde bemærket, hvor den første trykte Udgave, som i det hele ligger til Grund for denne tredje, er uoverensstemmende med det Haandskrift, hvorefter den er trykt. Hvor et Ord i den trykte Tekst øjensynlig er indkommet ved en Fejlæsning af Manuskriptet, der er oversat ved Korrekturlæsningen, er Haandskriftets Ord indsat i Steden uden videre Bemærkning. Men hvor der kan være Mulighed for, at Afvigelsen fra Manuskriptet skyldes Grundtvigs egen Rettelse ved Korrekturlæsningen, er Haandskriftets Tekst (*H*) anført i en Note.

I det hele er disse Noter ikke saa mange, at de kan tænkes i væsentlig Grad at forstyrre de mange Læsere, som ingen Interesse har for slige smaa Varianter.

533

Haandbog I Verdens-Historien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg af Nik: Fred: Sev: Grundtvig Præst.

Wo das meiste Leben, dort ist der Sieg.

Joh. Müller.

Anden Deel.

Kjøbenhavn.
Paa den *Wahlske* Boghandels Forlag
Trykt hos *Græbe & Søn*
1836.

534

Fortale.

Middel-Alderens Historie efter de bedste Kilder maa vel kaldes et Værk, der bringes seent tilveie, saa naar denne Bog fører saa stor en Titel, da maa dens Forfatter enten være meget indbildsk eller gjøre Regning paa billige Læsere, saa billige, at tage de end ikke den blotte Villie i Gierningens Sted, glemme de dog gjerne hvad der fattes for hvad der findes. Men saa billige Læsere gjør jeg ogsaa virkelig Regning paa, da det første Forsøg altid, videnskabelig talt, maa være Fuskeri, og kan desuagtet gjøre meget Gavn, og er nærværende

Arbejde ikke det *første Forsøg* paa, efter de bedste *Kilder*, at sammenkiæde hele *Middel-Alderens Historie*, saa er de Forrige dog uidentivl andre danske Læsere ligesaa ubekjendte som de er mig. Vist nok skal ved denne Leilighed *Gibbon* og *Johannes Müller* baade hæderlig og taknemmelig ihukommes, thi den Ene af dem har bidraget uberegnelig til at kiende og den Anden til at skatte *Middel-Alderens*, men Ingen af dem har dog prøvet paa med Flid at skille de Begivenheder, der havde kiendelig Indflydelse paa det Hele, fra dem der kun angik de enkelte Folke-Færd, og at sammenkiæde dem til en *Middel-Alderens Verdens-Historie*. *Gibbons* berømte Værk om Romer-Rigets Tæring og Helsot (*the decline and fall of the Roman Empire*) har imidlertid ved et Lykke-Træf, eller dog rettere ved *Engelsk-Mandens* gode Øie til det Store og skarpe Blik for det Virkelige, faaet mere Lighed end noget Andet mig bekjendt med en saadan Historie, thi ved at begynde med *Trajan* og ende med *Konstantinopels Indtagelse*, har han *først* truffet til at tage *Middel-Alderens* i sin rette Udstrækning, og ved at sammenfatte Dens Hovedstæder, *Rom* og *Konstantinopel*, vandt hans Frem-Stilling en Middel-Punkt, hvorom alle 535 Hoved-Begivenheder temmelig godt kunde samles. At han ikke benyttede denne Fordeel, men kastede de store Blokke ved Siden ad hinanden, som det kunde falde, kom nu vel mest af en vis Skiødesløshed og Mangel paa Smag, som falder *Engelsk-Manden* naturlig, men selv naar han havde ordnet bedst, vilde Bygningen dog baade blevet skiæv og ufuldstændig, fordi han miskjendte *Christendommens velgiørende* Virkninger og oversaae aldeles *Nordens* Vigtighed, saa han fandt aldrig de rette Aarsager til det Gode, men kun til det Onde.

Hvad nu Valget og Anordningen i denne Haand-Bog angaaer, da har jeg stundom havt saa ondt ved at blive enig med mig selv, at det maatte synes et Vidunder, om jeg blev det med Alle, men i de fleste Tilfælde har jeg dog overbeviist mig om, det kan ei anderledes være, naar Begivenhederne selv skal hjemle sig deres Rang og forsvare deres Plads. Kun mod *tre* Ting kan der vel i denne Henseende gøres grundede Indvendinger og kun om *To* har jeg lige til Slutningen været tvivlraadig. Der kan nemlig vel, som jeg paa sit Sted har vedgaaet, reises temmelig stærke Indvendinger mod *Islændernes* Optagelse i Haand-Bogen, men selv om de skulde findes uigiendrivelige, var min dobbelte Partiskhed, baade som Nord-Bo og Historie-Skriver, alt for stærk til at det enten kunde nytte mig eller gavne Læseren at bekæmpe den, saa tvivlraadig har jeg kun været om *Tydske* og *Bøhmer*, som, hvis de læste Bogen, bestemt vilde savne Endeel, de maaskee havde Ret til at finde.

Om denne Udeladelse nu i Grunden kommer af et Horn, jeg har i Siden paa *Tydskerne*, og en vis Fornemhed, hvormed jeg seer de *Slaviske* Folk over Hovedet, det giver jeg Læseren at betænke, men beder ham troe mig paa mit Ord, at det i saa Fald er mig ubevidst, hvad han sagtens kan, da Bogen giver Exempler Nok paa, at jeg beskriver Meget, der kun er mig ilde tilpas.

Hvad nu *Tydskerne* angaaer, da prøvede jeg paa at parre dem med *Italienerne*, som var det Selskab, de i *Middel-Alderens* syndes selv at vælge, men jeg fandt deres *Kongers* Forhold til *Italien* saa aldeles *personligt*, at jeg hverken kunde afvinde dette Forhold noget folkeligt Præg eller turde paatvinge det mindste Skin deraf. Skulde altsaa *Tydskland*, efter *Otto* den Stores Dage, tiltrække sig vor særdeles Opmærksomhed, maatte det være ved sine *indvortes* Anliggender, men disse var for mine Øine saa udstykkede, at Man ikke ved nogen Konst kunde faae Samling paa dem, og Kiven, som de 536 *Tydske Konger* yppede med fremmede Fyrster om »Rang og Titler«, syndes mig kun en Trætte om Keiserens Skiæg. Vist nok *forberedtes* der i *Tydskland* noget *Stort* giennem *Middel-Alderens*, men hverken var det af *statshistorisk* Natur, ikke heller skulde Man vel selv i *Kirkens* eller *Skolens* Historie have let ved at finde en Række af *Kiends-Giærninger*, der viiste Udviklingen, saa hvad vi derom veed, staaer uidentivl bedst i *Indledningen* til *Tydsklands* Historie i *Nyaars-Tiden*. Da jeg nu tillige fandt, at end ikke *Albert Kranz* havde vovet sig til en *Tydsklands-Krønike* i *Middel-Alderens*, opgav jeg ogsaa at gjøre Forslag dertil, og maa nu lade den kyndige og upartiske Læser dømme, om min Tvivl-Raadighed desuagtet har reist sig af en ond Samvittighed i Grunden, eller blot af den historiske Frygt, vi *Danskere* har for at rage i Strid med saa strænge Herrer, som de *Tydske* Recensenter har været. Glipper imidlertid alt Andet, faaer jeg trøste mig med, at større [historisk] Uret kan jeg umuelig have gjort *Tydskland*, end alle *Ny-Tydske* Historie-Skrivere har gjort *mit Fæderne-Land*.

Hvad nu *Bøhmerne* skulde anke paa, maatte naturligviis være, at *Hussiter-Krigen* ei syndes mig vigtig nok til egenlig Omtale i *Middel-Alderens Verdens-Historie*, men Aarsagen^ hvi jeg ikke ved Slutningen af *Kirke-Rigets* og *Kors-Togenes* Historie berørte den, var netop min forudfattede *protestantiske* Mening om dens særegne Vigtighed, og da jeg dog ikke siden uden ved et halsbrækkende Spring kunde komme til den, blev den, kun mod min Villie, aldeles uberørt. Ved nu at tænke efter, syndes mig ogsaa, den kun var et Varsel for *Religjons-Krigene* i *Nyaars-Tiden* og berørtes altsaa bedst i *Indledningen* til deres Historie, men da det skulde være et underligt Mis-Greb af En selv, Man ei skulde finde en Undskyldning for, tør jeg her ikke stole paa mit [paa eget] Omdømme.

Saameget om Udeladelserne, der for Resten, i Sammenligning med andre Haandbøgers Tragten efter Fuldstændighed, er saa mangfoldige, at de ei her kan opregnes end sige forsvares, og komme vi nu til *Kilde-Valget* og *Kilde-Brugen*, da er Opgaven netop i *Middel-Alderens Historie*1 saare vanskelig, og udkrævede, for ret at løses, enten endeel For-Arbejder, som end[-nu] fattes, eller langt flere Kundskaber og langt mere Tid og Flid, end Man kan vente af en enkelt Mand2, saa jeg kan blot sige, * 537 at jeg har anvendt Alt hvad jeg havde og næsten mere Tid end jeg kunde paa at finde og benytte de bedste *Kilder*. Allerede i min Ungdom vedgik jeg, at en *Verdens-Historiker* egenlig skulde kunne alle Sprog og have læst alle Bøger, men forlangde

ogsaa billigt Hensyn taget paa Umueligheden deraf, og paa *Johannes Müllers* Mis-Greb, der anvendte hele sin Tid paa Forberedelsen¹, saa han fik ingen til Udførelsen², og den Læse-Verden, der virkelig ønsker sig universalhistorisk [almeenhistorisk] *Oplysning* og *Vidskab*, maa naturligviis ønske, at vi heller, ved at give Udbyttet af vore *ufuldendte* Studier til Priis, udsætte os for endeel Irettesættelser, end at vi tage det med os i Graven. Hvad Man i denne Henseende kan fordrø [kræve] af os, er kun, at vi skal være *forholdsmæssig* [-viis] dygtige til det store Værk, vi fuske paa, og ved aldrig at nævne andre Kilder, end dem vi *virkelig* har *brugt*, gjøre det let baade for Venner og Fiender, baade for Misundere og Medhjelpere, at opdage vore Feil og Mangler, saa Hine i en Hast kan rettes og Disse afhjelpes. Naar belæste Folk for Resten her³ finde en Sag anderledes fortalt end ellers, da vil det sædvanlig komme deraf, at kun faa Skribenter har saa gode *Historiske Bog-Samlinger* til Tjeneste som vi *Kjøbenhavnere*, og at det er blevet en indgroet Uskik af ældre og nyere Beretninger selv at sammensætte en Fortælling, som ellers ingensteds findes, hvorimod jeg strængt har villet holde mig til *den* Efterretning, som *Tid* og *Sted* og Omstændigheder gjør [giorde] troværdigst. Først paa denne Maade kan nemlig Kilde-Brugen blive til virkelig Nytte og Oplysning, medens Man kun skuffer baade sig selv og Læseren, ved vel at anføre de bedste og nærmeste Efterretninger, men dog i Fortællingen sammenblande dem med egne Giætninger eller med Udladelser af Andre, der, efter Omstændighederne, umuelig kan afhjemle deres Ændringer. Dette Uvæsen har imidlertid under *Romer-Aaget* taget saaledes Overhaand, at de Fleste mene, Man ikke blot med god Samvittighed kan, men skal og maa, til *Oplysningens* Fremme, rette eller beklippe og udfylde *overtroiske* eller *barbariske Vidners* Udsigende, enten efter eget Skøn, eller dog efter Andres, der, om end langt borte fra *Begivenheden*, dog baade tænkte og skrev mere *classisk*. Selv *Sismondi*, den ædle *Genfer* af *Pisansk* Herkomst, der dog har mærket Uraad hos *Classikernes* Abekatte og lægger særdeles Vægt ^{***} 538 paa *Samtidighed* og *Nærværelse* hos Hjemmels-Mændene, kan dog ikke bare sig for alt imellem at rette eller forbedre *Malaspinis* eller *Villanis* Efterretninger efter *Machiavell*, der et *Par hundrede* Aar senere gjorde Vind i Historien med hvad han stjal fra de Gamle.

Med denne liden Fortale anbefaler jeg da mine Lands-Mænd et Arbeide, jeg længe har ønsket at see, men gruet for at røre med en Finger, og mine egne Forestillinger om Middel-Alderen har derved vundet saa meget i Sammenhæng, Bestemthed og Tydelighed, at hvem der kan *lystes ved* at læse Bogen, vist ikke vil fortryde det. At nu ogsaa ret Mange og især de Unge kunde læse den med Lyst, var vist nok mit Ønske og ved Værkets Begyndelse mit Haab, men saavidt jeg har kunnet mærke, er det dog ikke Tilfældet, og hvad *Ungdommen* angaaer, tager Bogen vel Skade for Hjem-Gæld, da jeg nok seer, Fortællingerne er sædvanlig for korte og Bemærkningerne for lange til at huge dem. *Ældre* Folk derimod, som ønske at ordne og benytte deres Historiske Kundskaber, burde vist ikke lade sig afskrække af Bemærkningerne, som de har Lov til at springe over, men trods al anden Uenighed give mig Ret i, at kun naar Man saaledes stræber at gaae til Bunds, og gjør med Anstrængelse *sit Bedste*, vil vi i boglig som i enhver Henseende kunne udrette Noget, der er værdt at nævne, og bane Vei for Efterfølgerne.

Saaledes tager jeg, indtil videre, Afskeed med min historiske Læser, thi for det Første kan jeg af mange Grunde ikke levere den *Tredie Deel* af Værket, der skulde omfatte *Nyuaars-Tiden*, saavidt vi har seet den, og om jeg nogensinde skal kunne det, synes tvivlsomt, thi saa stort et Offer, som jeg ved *Middel-Alderens* Historie har maattet bringe, hverken kan eller vil jeg bringe ved de senere Aarhundreders, der vist nok høilig kunde trænge til at blive drøftet og reengjort, men er os dog baade langt tydeligere og af mindre Vigtighed end de forrige *fuldstændige* Tids-Rums. Maatte jeg ellers uden Fortrydelse i denne Henseende raade mine Lands-Mænd Noget, da skulde de tage mig i Tjeneste som *Historie-Skriver*, mens jeg lever, og lokke mig til at være flittig, thi Rim-Smede seer dog ogsaa i Historien bedst¹ hvad der virkelig er *stort* og *smukt* og hvad der *rimer* sig, det Ene med det Andet; men de er baade lidt flygtige og lidt magelige af Natur, saa der maa ^{*} 539 støde mange særdeles Omstændigheder sammen, og løbe meget Vand til Strande, før En af dem bekvemmer sig til det vedholdende og tit smaalige Arbeide, Verdens-Historien i vore Dage kræver, som blandt Andet er at gaae i Heste-Møllen med *Plautus*, ved at læse de mange kiedsomnelige Bøger, hvori *Latinerne* og deres Efterlignere har ormstukket og mølædt, eller parteret og radbrækket den uskyldige Historie. Hos mig har nu engang *Skjalden* og *Bog-Ormen* svoret sig i Fostbroder-Lag, som »de Græske Tvillinger,« saa *Skjalden* maa, for Venskabs Skyld, tit slide Tiden i de Dødes Rige, og vil da gierne gjøre hvad han kan til Danmarks Ære og Nordens Gavn, som en ordenlig Verdens-Historie med den deraf udspringende *menneskelige Vidskab* unægtelig vilde være; men kan mine *Haand-Bøger* kun med Nød og neppe komme ud, da bliver jeg rimeligviis i mine *koldsindige* Dage saa kied og leed ad Historie-Skrivningen, at jeg for Alvor smider Pennen og lærer mig til at gjøre Svovel-Stikker, som intet Hoved-Brudd koste mig, men som Folk sætte Priis paa. See, om der da i Morgen igien opstaaer en Skriver, hælvten Skiald og hælvten Bog-Orm, der, efterat have gennemgaaet en saadan Skiærs-Ild, som jeg, vil tage fat, hvor jeg slap, og skrive de *Haand-Bøger* i *Nyuaars-Tidens*, i *Nordens*, i *Kirkens*, i *Poesiens* og saavidt mueligt, i hele *Literaturens* Historie, som jeg har længe havt i Hovedet, og turde endnu faae Tid til at føre i Pennen, see, det er et stort Spørgsmaal, hvorpaa Man ikke skulde lade det komme an, blandt Andet, fordi jeg da ikke blev et opmuntrende, men et *afskrækkende Exempel*. Jeg veed jo nok, at Mange ansee min gammeldags Tro for en slem *Over-Tro*, der *burde* udryddes, men, alt Andet fraregnet, maa Man jo dog, som *fornuftige* Folk, indsee, at hvad der ikke *med Magt* lod sig gjøre i forrige Tider, da Man i Almindelighed var anderledes kraftig og virksom, lader sig mindre gjøre nu, saa AH hvad der nu skal lykkes, maa skee med *List* og [med] *Læmpe*. Da jeg derfor nu er blevet billig eller dog klog nok til at unde hvad jeg kalder *Vantrø* hos Andre ligesaa frit Spille-Rum, som hvad

Andre kalde *Over-Tro* hos mig, bør Man jo for sin egen Skyld af al Magt fremme mine Bestræbelser, med *Mund og Pen*, for *Folkelighed*, *Moders-Maal* og vedenshistorisk *Oplysning om Menneske-Livet*, thi det er Noget, vi kan Allesammen have godt af, og trænge Allesammen til, for at *handle klogelig* og *virke heldig* for hvilket som helst andet Maal og Øiemed. Vedblev Man derfor 540 at hindre istedenfor at fremme *denne* min ikke blot uskyldige men fra alle Sider høistønskelige *Virksomhed*, da var det blot fordi Man virkelig elskede Døden og Afmagten og Taabeligheden høiere end Livet og Kraften og Vidskaben, og hvad Følgen deraf maatte blive, har vi dog vel Allesammen *Oplysning* Nok til at foradsee.

September 1836.

*

Indhold.

- Middel-Alderen
- Christenheden og Romer-Riget
- Folke-Vandringen og Nørre-Leden
- Hunner og Gother
- Byzantiner og Araber
- Franker og Longobarder
- Sachser og Angel-Sachser
- anskere og Nordmænd
- Normanner og Islændere
- Kirke-Riget og Kors-Togene
- Engelsk-Mænd og Fransk-Mænd
- Italien og Konstantinopel.

541

Middel-Alderen.

Menneske-Slægtnes Levnets-Løb, som ved Over-Gangen til Middel-Alderen kræver en egen Opmærksomhed, ansees af Mange for et tomt Hjerne-Spind, og forudsætter en os saa ubegribelig Forbindelse og Sammenhæng mellem vore Forfædre og Efterkommere, igiennem os, at selv hvor Troen derpaa har vedligeholdt sig, finder den sig dog for det Meste saa beleiret af Tvivl, at den trænger til hurtig Undsætning¹. Ingen Støtte kan nu vel være kraftigere end *Universal-Historien* [Almeen-Historien]² selv, der bevidner³ dette Levnets-Løb, men vi gjøre dog vel i at afvæbne en heel Hær af Indvendinger med den simple [jævne] Bemærkning, at »*Menneske-Slægtnes Levnets-Løb*« er kun et uegenligt, billedligt Udtryk for hvad Man ellers maatte kalde *Menneske-Naturens gradvise Udvikling* til Klarhed over sig selv; thi vel forudsætter en Saadan samme, os endnu ubegribelige, Forbindelse mellem de hinanden afløsende Slægter, men Udtrykket *behager* os, og det er en langt større Understøttelse for en vaklende Tro, end Man sædvanlig beregner. Herved mindes vi desuden om, at det os Ubegribelige hænger paa det Nøieste sammen med alle *Menneske-Naturens* [Menneskekiønnet]⁴ Fortrin for Dyrene [de Umælende], som det ikke blot er en vanskelig Sag at nægte, men for *Mennesket* en betænkelig Sag at fraskrive sig, og endelig er det en stor Trøst ved alle *ubegribelige* Ting kun at tænke sig dem saaledes *indtil videre*, da vi ikke blot kan⁵ finde os i, men føle en egen Fornøielse ved, at noget Stort, tilsyneladende Ubegribeligt, en Tidlang spænder vor ~~***~~⁵⁴² Nysgierrighed til det Høieste, naar vi kun tør haabe at faae den tilfredsstillet, uden at Storheden derved formindskes. Nu er det unægtelig en stor Idee [Tanke], at tænke sig *Menneske-Naturen* gennem Aar-Tusinder i uafbrudt Virksomhed, ikke blot for, som Dyre-Naturen [Dyrearten], med Guddommens Hjelp, trods Døden i det Enkelte, at vedligeholde Livet i det Hele, men for tillige at naae et tilsvarende stort Maal, hvortil enhver Tids-Alder og enhver Slægt har bidraget Sit, og hvorved alle Tidens Mennesker, som have havt det i Sigte, kan og skal forenede glæde sig, hvad jo vil være Tilfældet, dersom Menneske-Naturen engang bliver klar over sig selv i alle sine Forhold, og bliver sig derved Guddoms-Kraft bevidst til at opvække sine Døde, og i alle sine Skikkelser føre et evigt, saligt Liv. Tanken er nu vist nok dristig, men at der dog er en *Menneske-*

Aand, som kan fatte den og arbeide paa dens Udførelse, det er en *Kiends-Gierning*, som jeg allerede tilstrækkelig beviser ved at skrive derom, og Læseren ved at fatte min Mening; thi begge Dele forudsætte aabenbar ikke alene at der har været saadan en Menneske-Aand til, men at der er saa endnu, siden vi staae i levende Forbindelse med den.

Om nu denne Tanke blot er en *Grille* af Menneske-Aanden, eller en velgrandet *Formodning*, den har om sin Natur [Art] og Bestemmelse, det er vistnok et stort Spørgsmaal, men ogsaa meget for stort til at Enkelt-Manden *paa fri Haand* kan afgjøre det; thi da det angaaer *Menneske-Naturen* i det Hele, saa angaaer det den aabenbar kun i det Enkelte, *forsaavidt* det Enkelte tager Deel i det Hele, og det var dog vel intet Under, om Menneske-Naturen, ved Brug af *alle* sine Kræfter gennem *Aartusinder*, kom i det Hele langt videre, end den, med saare indskrænkede Kræfter gennem mindre end et Aarhundrede, kommer i det Enkelte hos En af os. Om den store Tanke holder Stik, er altsaa ingenlunde et privat [eget] Spørgsmaal for Hver især, men et almindeligt for hele Menneske-Slægten, som kun *Universal-Historien* kan gyldig besvare. Det Eneste Enkelt-Manden, blot ved Kundskab¹ til Menneske-Naturen i sig selv og sin nærmeste Omgivelse, fornuftigviis kan sige herom, er, at da Menneske-Naturen i det Hele kun er virksom gennem lutter *Enkelte*, saa maa dens Virksomhed, hvorvidt den saa end gaaer, dog altid *ligne* Menneske-Livet i det Enkelte og speile sig deri. Dette er imidlertid en langt større * 543 Oplysning end det ved første Øiekast synes, thi vi behøve nu ikke at kiende Stort til Menneske-Livet i forrige Tider, for strax at kunne skiønne, at der virkelig fra Slægt til Slægt finder en Forandring Sted, der ligner den, vi spore hos os selv og alle Enkelt-Mænd mellem Vuggen og Graven. Dette maa nemlig blive klarere, jo længere Tiden rykker frem, og det er derfor ikke [ingenlunde] noget Nyt at sammenligne Tids-Aldrene i Verdens-Historien med Omskiftelserne i Enkelt-Mandens Liv: de ældste Tider nemlig med vor *Barndom* og *Ungdom*, Middel-Alderen med vore *Manddoms-Aar*, og den nyere Tid med *Alderdommen*; kun er Sammenligningen sædvanlig betragtet som et blot poetisk Spil [kun som en Vittighed], der ei kunde gjøre mindste Krav paa videnskabelig Gyldighed. Da vi imidlertid Alle ere enige om, at *Oplysningen* i de sidste Tider kiendelig er steget, saa vi i mange Henseender er *klogere* end vore Fædre, saa indseer Man let, at enten maa Menneske-Naturen i det Hele have udviklet sig i *samme* Orden, som i det Enkelte, eller den maatte have udviklet sig i en Anden, da det er klart, at stille, som Dyr-Naturen [Dyrelivet], har den ikke staaet, hvor den ene Slægt blev klogere end den Anden. Kan derfor Menneske-Naturen, som kun er virksom gennem lutter Enkelte, umuelig udvikle sig efter andre Love, end den i alle de Enkelte følger, saa kan vi forud være visse paa, saa langt tilbage som Menneske-Historien gaaer, at spore en aandelig Udvikling af vor Natur [Art] i det Store, der paa det Nøieste svarer til den, vi i det Smaa kan erfare hos os selv.

Med Rette tale vi derfor om et stort *Levnets-Løb* af *Menneske-Slægten* igiennem *Aartusinder*, da vi igiennem *Jødernes* og de *Christnes* Skrifter kan stave os saalangt tilbage, og udfinde, hvilket Tidsrum det er, de gamle *Græker* og *Romere* har beskrevet, og har nu mangan Enkelt-Mands aandelige *Levnets-Løb* paa Jorden endt sig med den saligste Vished om Udødelighed, da er det neppe for dristig en *Formodning*, at Menneske-Livet i Slægten vil slutte med en herlig *Triumph* [Seier] over Døden! Da denne imidlertid maa udvikle sig igiennem Menneske-Naturens Forstand paa sig selv i sin Heelhed, saa see vi her paa een Gang *Historiens* Vigtighed og *Videnskabelighedens* høie Bestemmelse, trøstes derved lettelig over hvad *Alderdoms-Skrøbelighed*, der, tilligemed Forstanden [Oplysningen], maatte være indtraadt i vor Tids-Alder, og advares kraftig mod enhver Miskiendelse af det *Menneskelige* under nogensomhelst Skikkelse, hvorved vi aabenbar kun 544 fordunkle vor Indsigt, forsinke, og, saavidt det staaer til os, forspilde Menneske-Naturens *Triumph* [Seier].

Naar vi nu fra dette Stade betragte *Old-Tidens* Historie, da har det ingen Nød, vi deri skulde miskiende Billedet af Slægtens phantasirige [aandfulde], men ogsaa lettroende, letsindige, viltre og balstyrige *Ungdom*, men vel staae vi ved *Old-Tidens* ulyksalige Slutning megen Fare for at miskiende *Guddoms-Præget* i Menneske-Naturen. Den slutter nemlig med et *Verdens-Rige*, hvis herskende Folk ei kiender noget mere *Guddommeligt* end at undertvinge og undertrykke alle Andre, og dog er dette *Røver-Folk* med Rette blevet herskende, da baade *Ebræer* og *Græker* og alle de andre Folk, vi ved dem har lært at kiende, aabenbar ødelagde sig selv, og frembragde en Forvirring, hvorunder et *ordenligt* Tyranni blev et nødven-

digt Onde.

Heraf synes nemlig at følge, at hvordan det end har sig i det Enkelte, er Mennesket dog i det Hele bedst tient med at blive ved Jorden, og betragte sig selv som et fornuftigt Dyr, da der enten ingen Guder er til, eller de misunde og knuse Menneske-Naturen, hvor den vover at ligne dem og eftertragte Deel i deres Frihed og Udødelighed. Vi skal imidlertid betænke, at hvad der er galt for alle de Enkelte, umuelig kan være godt for

det Hele, og at Indlemmelsen af hele den dannede Verden i *Romer-Riget* er ingenlunde en Fortsættelse, men en voldsom Forkortelse af Slægtens *Levnets-Løb*, ligesom naar en Unger-Svend, for gientagne Forbrydelser, dømmes til evigt Slaveri, og har hverken Kræfter, Mod eller Frihed [Rum] til mandig Virksomhed, men gaaer som unaturlig Olding kun Graven og Fortvivlelsen imøde. Herved stadfæstes nemlig den *Ebraiske Anskuelse* af *Mennesket*, som skabt i Guds Billede til *Udødelighed*, men forført og faldet i *Barndommen*, uddrevet af sit *Paradis*, og dømt som en Synder til Døde; thi deraf kan vi paa den mest fyldestgjørende Maade forklare os hele Slægtens *Ungdoms-Liv*, saavel i de mange Folke-Færd, der udgik fra

Guds Ansigt [Aasyn], opgav Udødeligheden, slog Øinene til Jorden og nedgravede sig med Flid i den, som hos de Faa, der vel bevarede Mindet om deres høie Byrd og Lysten til Livets Krone, men smigrede sig dog med falske Indbildninger, og tilsatte Kræfterne i vilde Udsvævelser, til de faldt i *Bøddelens* Hænder, som, trods al sin Lumpenhed, dog i dette Stykke var den Guddommelige *Retfærdigheds Tjener*, og havde, mens 545 han udførte den Almægtiges Domme, nødvendig Lykken med sig.

Nu gjaldt det altsaa: om den *Ebraiske Anskuelse* af *Guddommen* vilde stadfæste sig ligesaa godt som den af *Mennesket*, og det lod sig forudsee, den vilde; thi den Strid, hvori *Jødernes* Folke-Liv giennem hele dets Blomster-Tid laae med deres egne *Propheters* Anskuelse, beviiste noksom, at den var ikke efter deres Hjerte, saa, var den sand, var den ogsaa guddommelig. Man maatte altsaa vente, at *Guddommens Naade* og *Miskundhed* vilde aabenbare sig ligesaa klart i Slægtens Levnets-Løb, som *Retfærdigheden*, og at der efter Døden ved Faldet vilde times en Opreisning til Livet, saa Folkene, udfriede fra Mørkets Magt, oversattes i Guds elskelige Søns Rige. Dette havde nemlig de Ebraiske Propheter spaaet under mangfoldige Vendinger, og En af de Sidste, *Daniel*, havde udtrykkelig sagt at i »*Jern-Rigets*« Dage vilde Himlens Gud stifte et evigt Rige, for hvilket alle Andre skulde falde.

Det er derfor ganske i sin Orden, at »*Verdens Frelser*« fødes under *August*, og at *Himmeriges Rige* kommer tilsyne midt i *Helvedes-Riget* under *Nero*, just da den store Skarp-Retter, ved *Jerusalems Forstyrrelse*, fuldender sit Værk, og maa nu, da alle Misdæderne er henrettede, bruge Øxen til de Uskyldige, for aabenbar at forbyrde det Liv, han, ved hyklet Iver for »*Retfærdigheden*«, hidtil har fristet.

Med *Christus-Riget*, dette Særsyn paa den store Skue-Plads, der, med hele Verden i Sigte, udvikler en forbausende Kraft, hermed1 begynder aabenbar en *ny Tids-Alder* i Slægtens Levnets-Løb, og naar den skal svare til Afvexlingen i Enkelt-Mandens Liv, maa det være Slægtens *Hjerte-Tid*, thi efter Ungdommens Flygtighed følger hos os Alle, som end har Kraft tilbage, en vis *Adstadighed*, da vi sætte os fast i Et eller Andet, som har vundet vort Hjerte, det være nu en Idee [Tankegang], en Kvinde-Favn, en egen Syssel, eller hvad det vil, og kæmpe for dette vort »*Liv-Stykke*« til det Yderste. At nu ogsaa de første *Christne* satte sig fast i deres Tro og kæmpede for den til det Yderste, uden at bryde sig om, det var den visse Død, det veed Man nok2; men, ved at betænke os et Øieblik, skal vi finde, det var Tilfældet med alle Slags Folk, som gjorde Opsigt i *Middel-Alderen*: med *Araber* og *^{*} 546 *Tyrker*, saavel som med *Paver* og *Munke*, *Riddere*, *Konstnere* og *Gildes-Brødre*, immer var det enten en egen Tro, en vis bestemt Virksomhed, eller en fix Idee [nagelfast Tanke], som havde vundet deres Hjerte og hvorom hele deres Liv dreiede sig. Naar vi derfor vil lade *Middel-Alderen*, og hvad der virkede i den, videnskabelig vederfares Ret, da maae vi aldrig glemme, det var »*Følelsens Tid*«, der ligesaalidt kan undværes som »*Indbildnings-Kraftens* eller *Forstandens*«, naar et menneskeligt Levnets-Løb skal være fuldstændigt, og dernæst maae vi gribe i vor egen Barm, for at lære, hvorledes Følelsen, naar den er de andre Sjæle-Kræfter overlegen, gestalter [afrunder] Menneske-Livet. Da vil det aldrig falde os ind, enten at *Middel-Alderen* skulde være feilfri, eller at dens Billede er mindre elskværdigt, fordi den havde *andre* baade Feil og Fortrin end Old-Tid og Nu-Tid; men vi vil blive opmærksomme paa, at ligesaavel som der gives en *aandløs Følelse*, der7 naar den bliver herskende, fornædler Mennesket til Dyrene, saaledes gives der ogsaa en *aandløs Phantasi* [Indbildning] og *Forstand*, der, naar de blive herskende, gjør netop det Samme, og at det navnlig er en saadan »*aandløs Forstand*«, der i den nyere Tid har miskiendt og nedsat *Middel-Alderen*, og under Navn af »*Sandselighed*« erklæret alt Aandeligt i sin *hjertelige Skikkelse* for aandløst. Hvor denne aandløse, af sit eget Intet opblæste, Forstand er blevet enevældig, nytter det nu vist nok ligesaa lidt, som hvor den dyriske Følelse hersker, at tale Aandens Sag, men dog er det let at bevise ethvert fornuftigt Menneske, at, da alle vore *Konster* og *Handværker* stamme fra *Middel-Alderen*, kunde vi ikke ønske den borte, og hvor Forstandens aandelige Retning kun er blevet skiæv ved den Brøst, Menneske-Naturen har under alle Former, der vil det sikkert hielpe at betragte *Middel-Alderen* med stadigt Hensyn paa »*Kvinden*«, som ikke tilfældigviis, men ganske nødvendig i den spiller en Hoved-Rolle. *Kvinden* er nemlig som vi alle veed, den menneskelige Følelse i egen Person, og minder hun os end for tit i Livet om den første *Kvinde* i Paradis, er hun dog ogsaa alle Dage et ligesaa veltalende som gyldigt Vidne om, at *Menneske-Aanden ingenlunde* er indskrænket til Phantasien og Forstandens Former, men har netop i Følelsen sin *yndigste* og *mest levende*, skiøndt vist nok tillige sin *skrøbeligste*, *Natur-Skikkelse* paa Jorden. *Indbildnings-Kraften* ligner nemlig en *Fugl*, der kun ved at dale kommer til at berøre Jorden, 547 medens *Følelsen* ligner en *Blomst*, rodfast i Jorden, der kun i *Duften* kan hæve sig til Himlen; men des beundringsværdigere er den *Middel-Alder*, Menneske-Slægten ved Hjelp af *Christendommen* fik, og især den ægte »*christne Kvinde*«, hvor vi i Livet er saa lykkelige at møde hende, thi der er *Duften* blevet til *Nattergal-Slag*, og *Blomsten* slaaer kun *Rødde* i Jorden med den dybe Følelse, at Himmel og Jord er i Slægt, og skal fyldes af en og samme Herlighed !

Hvad der nu især skulde hindre *Forstanden* fra at miskiende *Middel-Alderens* aandige Præg, det er det Samme, som skal hindre enhver »*Moder Søn*« fra at miskiende det *Dybe* hos *Kvinden*, der, naar det fyldes af *Kraften* fra det Høie, er det mest Himmelske paa Jorden, altsaa »*Moder-Forholdet*«, hvori *Følelsen* staaer til *Forstanden*, ligesom *Kvinden* til os alle, paa den gamle *Adam* nær, der paa en Maade var1 Fader baade til *Moder* og os, ligesom *Phantasien* paa en besynderlig Maade gestalter [danner) *Følelsen* og ægter den. Men derfor er ogsaa *Forstanden*, skiøndt *eensdan* 2 [eensartet] hos os alle, i Grunden ligesaa forskiellig, som den mest dyriske Følelse er fra den Aandeligste, og den Svageste fra den Stærkeste, og da dog *Forstanden* altid, hvor den kommer til Bevidsthed, befinder sig i en Slags Fjeder-Ham eller Fugle-Skabning, vil den altid

vurdere *Følelsen* efter *den Følelse*, hvoraf den selv er udsprunget, ligesom vi alle naturlig betragte »Kvinden« som vi betragte vor *Moder*.

Anvende vi nu dette paa vort Forhold til Middel-Alderen, da see vi strax, det er umueligt, at *Araber* og *Tyrken*, hvis *Moder*, i det Store som i det Smaa, var En af hans Faders Slavinder, kan betragte Middel-Alderen saaledes som En af os christnede Europæer, hvis *Moder* var hans Faders tro Ægte-Fælle, og for hvis Vugge der blev sunget: vel er Manden ikke af Kvinden, men Kvinden af Manden, men dog er der ligesaa lidt Mand uden Kvinde, som Kvinde uden Mand i Herren; thi ligesom Kvinden er af Manden, saa er Manden ved *Kvinden* og Alt af Gud!

Uagtet vi derfor ingenlunde maae overse, at selv paa *Araber* og *Tyrker* virkede den *Ebraiske Anskuelse* og den *Christelige Forklaring*, er det dog indlysende, at »*Christenheden*« indslutter den egenlige Skue-Plads for Menneske-Livet i Middel-Alderen, saa dens Forhold til sine aabenbare ^{*} ^{*} 548 Fiender: *Hedninger*, og *Mahomedaner*, bliver ligesaavel Sjælen i Statens, som Christendommens Forhold til Overtro og Vantrø i Kirkens Historie. Derfor begynder *Middel-Alderens Stats-Historie* med *Christenbeden* i Romer-Riget, og slutter med *Konstantinopeis Fald* og *Granadas Indtagelse*, ligesom Middel-Alderens Kirke-Historie begynder med *Christendommens Opkomst*, og gaaer til *Reformationen*, og som *Skole-Historien* begynder med den *Christne Lære-Stand* og det *Ny Testamente*, og faaer sit andet Tids-Rum ved *Bogtrykker-Konsten* og den derved betingede universelle *Skrivent-Virksomhed* 1.

Først naar vi saaledes skarpt adskille det *Uforligelige* 2, som det i *Følelsens Tid* adskilte sig selv, og atter samle det *Eensartede*, som det ligeledes i *Forestillingen* om *Christus-Riget* samlede sig selv, først da faae vi en rigtig *Forestilling* om Slægtens Middel-Alder, og lære at vurdere *Følelsens Forhold* til det Øvrige i Mennesket, hverken blot efter dens Himmelske Fylde i den ældste *Christenhed*, eller efter dens aandige Kraftløshed og dyriske Nedrighed i det udartede Pavedom, men efter h e l e sin store *Virksomhed* gennem *femten Aarhundreder*. Fra dette Stade indsee vi ogsaa let, at den *Papistiske Grille* at ville vedligeholde Middel-Alderen eller føre den tilbage, og det *Rationalistiske Uvæsen*, som protesterer mod Middel-Alderen, vilde, om det var mueligt, udslette den af Slægtens Levnets-Løb, og fryser over enhver Begeistring for den, at de er *lige aandløse*, skiøndt ingenlunde lige oprørende. De forholde sig nemlig til hinanden, som *Jøderne* efter *Jerusalems Forstyrrelse* til *Tyrannerne* paa *Roms Throne*; thi af en naturlig, skiøndt sygelig *Følsomhed* holdt Hine fast paa Skyggen af den forsvundne *Phantasi-Verden*, medens disse i unaturlig *Hovmod* stræbde at udslette hvert levende Spor af den og gjøre sig selv til de eneste Guder. Uagtet vi derfor ligesaa alvorlig maae protestere imod *virkelig* at gaae tilbage til Middel-Alderen, som mod at gaae i vor *Moder* igjen, da Livet, som er os kiærest [nærmest], derved nødvendig gik i Løbet, saa er dog den *historisk-poetiske* Tilbage-Gang til Middel-Alderen, med *virkelig Begeistring* for den 3, os endnu mere uundværlig end det levende Minde af vor kiødelige *Moder*; thi det gaaer med ^{*} ^{*} ^{*} 549 alt Aandeligt, som med *Guddommen*, der maa *elskes* for at *kiendes* og forstaaes, og det er den videnskabelige *Menneske-Slægt* ligesaa nødvendigt at kiende og forstaae *sin* Middel-Alder, som det er Enhver af os nødvendigt at være sig sit forrige Liv bevidst, naar vi sømmelig skal fortsætte og fuldende det.

Herom skulde man da tænke, der i *Christenheden* ei kunde være uden een *videnskabelig Mening*; thi vel maatte *Skilsmissen* i det *Sextende Aarhundrede* mellem dem der *forstandig* vilde *fortsætte* *Menneske-Livet*, og dem der vilde *standse* det, en Tidlang forblinde begge Partier for det rette Forhold mellem Middel-Alderen og *Forstands-Tiden*; men havde deres *Følelse* i Grunden sammensmeltet 1, vilde de dog efterhaanden paa begge Sider opdaget deres *Feiitagelse* og mødtes paa *Halv-Veien*. Men ligesom *Kirke-Historien* lærer os, at der var stor *Forskiel* paa, hvad *Apostlerne*, og hvad *Mange* af *St. Peders Efterfølgere* kaldte *Christendom*, saaledes lærer *Stats-Historien* os, at der var ikke mindre *Forskiel* paa de *Folk*, der gennem Middel-Alderen indlemmedes i *Christenfaeden*, og at *Maaderne*, det skedte paa, var tit af det Slags, at de, *aandig* talt, var den ligesaa nær og maaskee nærmere før *Daaben* end *efter* den. Det giælder derfor i det Hele, som i det Enkelte, at hvor alvorlig end *Christendommen* helliger *Ægteskabet*, saa fødtes der dog mange uægte Børn i *Christenheden*, især siden *Troen* blev en tvungen *Sag*, og det bør aldrig undre os, at de, hvis *Mødre* sympathiserede langt meer 2 med *Araber* og *Tyrker* end med de første *Christne*, ogsaa, skiøndt de blev oplærte i *Christenhedens* mageløse *Skole*, kom til at betragte baade *Kvinden* og *Middel-Alderen*, *Christendommen* og hele *Aandens Verden* med *Tyrkiske Øine*. Vi maae overalt, fra det *Øieblik* *Christendommen* blev, som man siger, »*ophøiet*«, men som det bør hedde »*fornedret*« til »*Stats-Religjon*« i *Romer-Riget*, huske, at der, naar man skal tale *Hjerte-Sproget*, findes kun en *skjult Christenhed* i *Verden*, saa hvad der siden ytrer sig i den *Kreds*, der fører 3 det store *Navn*, baade gennem Middel-Alderen og den nyere *Tid*, maa nødvendig bære kiendeligt *Præg* af de christnede *Folkefærds naturlige* [hedenske] *Hjerte-Lag*, længe før det ved *Reformationen* kom til en aabenbar kirkelig *Skilsmisse*. Ligesaalidt derfor som *Nutiden* er eens i *Syden* og *Norden*, ligesaalidt var *Middel-Alderen* det; thi vel udvandrede, ^{*} ^{*} ^{*} 550 saavidt vi kan skiønne, alle *Nybyggerne* fra *Tydsklamd* og *Norden*, men deels har *Tydsken* og *Nordboen* 1 aldrig *hjørtelig* gjort *Eet*, og deels viste netop *Udvandringerne* hen paa en *hjørtelig* *Forskiel* mellem de *Udvandrede* 2 og de *Kværsiddende*, som *Historien* klarlig lægger for *Dagen*, med den *Kiends-Gierning*, at *Angel-Sachserne* var de eneste *Udflyttere*, inden *Romer-Rigets Grændser*, som nogenlunde holdt fast paa deres *Moders-Maal*.

Dette er nemlig Grunden til det *Barbari* og den almindelige *Forvirring*, der hersker fra *Konstantin* til *Karl*

den Stores Tid; thi da er den første Christenhed opløst i Romer-Riget; hvad Kraft der i den *gamle Verden* endnu findes, er *Barbarisk; Gother* og *Franker* lade sig *romanisere* i *Gallien, Spanien* og *Italien*; og Angel-Sachserne lade sig først christne i det *Syvende Aarhundrede*, saa hermed begynder først den *ny Folke-Verden* at gestalte sig, hvor Følelsen er naturlig dyb og kraftig nok til at holde paa *Moders-Maalet*, og til3 derigiennem *hjertelig* at tilegne sig den Ebraiske *Anskuelse* og *Saameget* af Christendommen, som lader sig forene med [rumme i] Folke-Naturen.

Her see vi nemlig *Knuden* i Middel-Alderens Historie, som Man hidtil forgiæves har stræbt at løse, men som dog unægtelig har Krav paa vor spændte Opmærksomhed, thi hvorledes Forsynet bar sig ad med at skabe en *ny Folke-Verden*, der vedligeholdt aandig Forbindelse med den Gamle, og var skikket til en Forstands-Udvikling af Old-Tidens høieste Anskuelse, skikket til en *Videnskabelighed*, hvorigiennem Syunerne forklare sig selv, dette Mester-Stykke af *Guddoms-Konst*, der aabenbar gennem Middel-Alderen, som den store Konst-Tid, er lykkedes, det maa jo Universal-Historien, naar den skal svare til sit Navn, beskrive.

Den sædvanlige Maade, hvorpaa Man oplyser dette »Middel-Alderens Mørke«, synes vel at være meget simpel, i det Man fortæller os, at da *Græsk* blev giemt i *Konstantinopel*, og *Latin* paa en Maade i hele Vestens Kirker og Klosters, saa hændte det sig lykkeligviis, at Man i det *Fjortende* og *Femtende Aarhundrede* gav sig til at læse de *Latinske Classiker*, og da det nu tillige traf sig saa vel, at Tyrkerne tog Konstantinopel, og endeel *Græker* flygtede til *Italien*, ^{*-*} 551 saa kom ogsaa de *Græske Classiker* for en Dag, hvoraf da den nyere Videnskabelighed, ved den Aands-Frihed, Reformationen gav, naturlig udviklede sig. Men havde Tingen været saa simpel, vilde den samme Videnskabelighed dog formodenlig udviklet sig endnu langt bedre og naturligere i Romer-Riget, mellem Augustus og Augustulus, da Man forstod meget bedre baade *Latin* og *Græsk* end Philologerne enten i det *Femtende* eller det *Syttende Aarhundrede*, og Man havde Guds-Gaver af den Aands-Frihed, der hører til at læse og skrive hvad Man vil om gamle Sager og ny Opdagelser. Rimeligviis maa altsaa Folkene i Romer-Riget enten manglet Lyst eller Kraft til at gjøre de videnskabelige Kæmpe-Skridt, saa Middel-Alderen blev nødvendig, om aldrig for andet, saa dog for at befolke Studere-Kamrene med en bedre Stamme, og at den Bedste nu ikke kom til Italien, hvor Man historisk lod det beroe med at beundre hvad allerede var gjort, følger af sig selv, saa det bliver fra alle Sider Hoved-Sagen, hvorledes *Tydskland* og *Norden*, Reformationens Hjemstavn og den ny Videnskabeligheds Sæde, kom i Forbindelse med den Classiske Old-Tid. Selv fra det laveste Catheder burde Man da have seet, at der i *Tydskland* og *Norden* maae have slumret aandelige Kæmpe-Kræfter, der trængte til Christendommen og til Middel-Alderen, for at vaagne og udvikle sig til de videnskabelige Kæmpe-Skridt; men oplyse Sammenhængen kunde Man rigtignok ikke, selv med en *Johannes Müllers* Falke-Syn, uden at kiende den *Nordiske Literatur* fra *Middel-Alderen*, som Angel-Sachser og Islændere frembragde; thi først den kan lære os, at de Nordiske Folk selv i deres Hedenskab havde aandige Forestillinger om Menneske-Livet, og følge en brændende Begjærlighed efter at kiende og afbilde det i alle sine Retninger 1. Denne Literatur oplyser nemlig ikke blot den Nordiske Middel-Alder fra det *Ottende* til det *Fjortende Aarhundrede*, men den viser os Folk med egne sindrige Myther og med et ganske eiendommeligt historisk-poetisk Præg, af hvis Kirker og Skoler *Latin* en umelig ret længe kunde fortrænge *Moders-Maalet*, som ikke blot var i Folke-Munde, men ogsaa ført til Bogs, og hvis Forstand, naar den modnedes, nødvendig maatte opfatte baade Christendommen, Middel-Alderen og hele Menneske-Livet ganske anderledes end Blandings-Folkene af Romerske Ruiner og Romaniserede Brud-Slykker fra *Tydskland* og *Norden*.

* 552

Middel-Alderens Dunkelhed, elier, om Man vil, *Ægyptiske Mørke*, reiser sig da ingenlunde af, at Folk da, fremfor nut elskede Mørket mere end Lyset, men fornemmelig deraf, at Man har villet oplyse den med en tom Lygte, saa Mørket sad meget meer i Øinene end det laae i Tiden; thi at Lyset i Følelses-Tiden har det samme dunkle Farve-Skiær, som det altid har for Hjertet og hos Kvinden, kan aldrig undre oplyste Folk, at det kun er i Krogene, ædle Folk kunde have Lyst til at bygge og boe, viser blot, at vi har den samme Menneske-Slægt for os,, som i Old-Tiden kun forslog til at befolke eet *Jødeland* og halvandet *Grækenland*, og at vi endnu savne Oplysning om Adskilligt af Vigtighed, er ene og alene vore *Latinske Skole-Mesters* Skyld, der enten indbildte os, at Middel-Alderen var det ikke værd at befatte sig med, eller indskiød os dog en dyb Ringe-Agt for de Kilder, der ikke i det Mindste var paa *slet Latin*. Det Sidste har nemlig gjort, at det *Islandske Saga-Bibliothek* saa seent kom for Lyset, at *Angel-Sachsernes* samlede Digte endnu med deres *Postill* er vente paa Udgivelse*), og at ventelig Noget af det Bedste fra Middel-Alderen endnu ligger begravet ensteds i en Papir-Mødding eller i en Afkrog.

Dog, hvad der er meer end alle Bøger savne vi rigtig nok endnu til ret at forstaae Middel-Alderen, og det er *Grækernes* Hjelp, ligesom vi savne *Jødernes* til at forstaae Old-Tiden; men derfor er disse to Folk heller ikke saaledes udslettede, som Romerne, men vil træde til i betimelig Tid. Det kan vel synes paradox [urimeligt], at *Grækerne*, der kom sovende gennem Middel-Alderen, skal forklare os den; men saa vist, som Middel-Alderen er Slægtens Hjerte-Tid, saa vist er ogsaa *Grækerne* dens aandigste Hjerte-Folk, som, efter den oprindelige Naturens Orden, skulde *ført an* i Middel-Alderen, og maa altsaa kunne lære at forstaae den saa godt som deres egen Natur. Derfor blev *Græsk* det *Ny Testaments* hellige Sprog, og derfor har *Grækerne* selv i deres sovende Tilstand havt langt mere Indflydelse paa Middel-Alderen, end Man sædvanlig troer; thi Nordboernes Krigs-Tjeneste i *Maglegaard* gennem det *Ellevte* og *Tolvte Aarhundrede*, altsaa netop

i *Islands Blomster-Tid*, maa Man ingenlunde forvexle med de gamle Barbarers i Rom. Ogsaa fra denne Side skal vi derfor indsee vor Trang i Vid-skabs-Tiden til en *levende* Forbindelse med *Ny-Grækerne*, * 553 hvem vi maae hjælpe til at indhente det Forsømte, for at de igjen kan hjælpe os til at forstaae det Forbigangne; thi skiøndt vi Nordboer, ved Christendommens Hjælp, og med lidt Tilstød gennem Væringerne, slap taalelig gennem Middel-Alderen, var det dog egenlig ikke vor Høvdings-Time, og de sidste tre Aarhundreders Historie viser, at vi fortog os i Middel-Alderen, og kunde paa et hængende Haar kommet til at gaae sovende gennem Vidskabs-Tiden. Det lader sig nemlig ikke dølgge, at vi, lige siden Reformationen, saa vidt som mueligt, har gaaet i *Tydskerne*s Lede-Baad, saa de havde endog nær Ir[^]st os fra, ved Hjælp af *Islænderne*, at opfriske Mindet om vor egen *Middel-Alder*. Det fandt vi imidlertid dog, gik for vidt, og siden vi fandt baade Mod og Kraft til en grundig Protest mod det videnskabelige Tyranni, tør vi vel ogsaa fmdet? I hvad vi behøve til videnskabelige Frem-Skridt i *Nordisk*, som netop er »*Universal-Historisk*« Retning. Ligesaalidt som Tydskerne kiøs os fra *Edda* og *Heimskringla*, ligesaalidt skal enten *Tyrken* eller *Paven* kyse os fra Middel-Alderen, da blandt Andet *Heimskringla* lærer os, Man kunde heroppe med Liv og Sjæl være inde i *Middel-Alderen* og skildre den deilig fra Top til Taa, uden enten at kysse Pavens Tøffel, snakke Kloster-Latin eller troe paa tossede Legender.

Dog, hvorvidt vi tør gaae, som hvorvidt vi kan komme, maa Tiden vise, og vi skal vist nok ikke rose os af vore Frem-Skridt, saalænge de *kun* staae paa *Papiret*, medens *Latinen* hersker i vor Skole, og vi forgiæves lede om de gamle Skjaldes og Saga-Præsters Eftermænd, hvis krydrede Tale skal være Ungdommens, som Honning-Dugg Biernes Føde. Naar vi derfor beskrive de svundne Tider, som de ved et Underværk synes at hæve sig for os fra mølædte Blade, da er det ei, fordi vi indbilde os, Bøger kan oplade Øine, som før [netop] faldt sammen over dem [Pennen], end sige da indgyde det Mod og den Kraft, de livløse Stakler selv saa øiensynlig fattes, men det er, fordi vi selv er *levende* Beviser paa, at *Saga* hører i *Norden* til de *Udødelige*, der vel enstund af Harme over døde Øren kan holde Tand for Tunge, men mister dog aldrig Mælet, glemmer ei heller hvortil det duer, og løfter aldrig saasnart den levende Røst, før *Odin* kommer og tømmer daglig Guld-Kalken med hende i Gyng-Salen, givende Syn for Sagn: at Nordens Aand gjør altid Kæmpe-Skridt!

554

Christenheden og Romer-Riget.

Hvor *Christendommen* betragtes som en *Stats-Sag*, er det følgelig, at Man ogsaa i *Stats-Historien* begynder en ny Tids-Alder med *Christi Fødsel*; men naar Man seer, det kun i Middel-Alderens Dunkelhed kunde falde Folk ind saa grovelig at forvexle *Kirke* og *Stat* og Forholdet til Himlen med det til Jorden, da har det store Mis-Greb sædvanlig til Følge, at Man ogsaa bliver blind for den historisk virkelige Forbindelse, der er mellem Christendommen og alle den ny Verdens Borger-Samfund. Derfor er det nu almindeligt i Stats-Historie n knap at nævne den *Christus*, hvis *Fødsel* Man dog regner efter, men deristeden at opregne alle Roms Tyranner fra *Augustus* til *Augustulus*, som om *Slaverlet* under dem endnu bestandig var Et af Old-Tidens *Borger-Samfund*, der først opløstes ved det Vestlige Riges Undergang, og gav Plads for et lovløst Barbari. At Man herved reent glemmer det *Østlige* Romer-Rige, der dog alle Dage var ligesaa godt et Borger-Samfund som det *Vestlige*, og burde altsaa trolig følges til *Konstantinopels* Indtagelse, uden at ændse *Barbariet*, det er latterligt nok, og lader sig neppe forklare uden deraf, at vore *Skoler* var *Latinske*, ikke *Græske*; men *Hoved-Feilen* er dog den, at Man derved paa den ene Side sønderriver og forvirrer *Middel-Alderens Stats-Historie*, og paa den Anden *forvexler Borger-Samfund* med *Slaveri*, og at en saadan Feiltagelse hos de Lærde maa i Vidskabs-Tiden have sørgelig Følger for Staten [Livet], indseer Man let.

Først maae vi derfor huske, at der i *Rom* aldrig havde været Andet end en »*Røver-Stat*,« thi det var jo der1 *ikke Borgere*, forbundne til fredelige Sysler og fælles Forsvar end sige til noget høiere Øiemed, men *Krigs-Folk*, der slog dem [sig] sammen, for at drive Røver-Handværket med mere Sikkerhed og Eftertryk, leve paa Naboernes Bekostning og lade Tiden vise, hvorvidt de kunde udstrække deres Erobring. Paa dette *Stats-Øiemed* var aabenbar alle Indretninger beregnede, saa selv Stats-Religjonen skulde udvide sig med Riget, ved at optage alle undertvungne Folks Guder, og her var da ingen *Folke-Aand* tænkelig, uden Man saaledes vil kalde den *fælles Drift* og *Evne* til at gjøre alle de Opoffrelser og * 555 underkaste sig alle de Indskrænkninger, Røver-Anslaget paa hele Verden for at lykkes maatte kræve. Kun fra dette lave, vi maae vel sige nedrige, Stade kan vi øine Noget, der ligner et Borgerligt Selskab i Rom, og derom vilde følgelig i Stats-Historien ei blevet mere Tale end om *Røver-Staterne* i Barbariet, hvis det ei var lykkedes Rom efterhaanden at undertvinge hele den dannede Verden. Da det imidlertid var skeet og alle Old-Tidens Stater forvandlede til Romerske Provindser, da veed vi, at *selv Romerne* havde ondt ved, efter de saakaldte Borger-Krige, at finde Noget, der i deres Øine lignede en Stat, fordi Alle var *een Mands* Slaver. Vilde Man nu end sige, at saalænge *Rom* raadte for Keiser-Valget, var *Keiser-Tyranniet* 1 ogsaa En af de Byrder, Romer-Aanden

drev sit Folk til at bære, for evig at nyde det herlige Røver-Liv, hele Verdens Besiddelse skiænkede dem, saa bortfalder dog ogsaa dette med det *Juliske Huus*, thi da Krigs-Hærene i Provindserne tog sig den Frihed at vælge Keisere, tabde Rom sig aldeles i det store Slaveri, der var Dets Kæmpe-Værk. Her afrunder sig ogsaa det Hele, thi skiøndt *Jødernes* Borgerlige Selvstændighed alt længe ei havde havt stort mere at betyde end den *Frihed*, Romerne skiænkede *Grækerne* og *Andre*, saa var *Jerusalems Forstyrrelse* dog endnu en vigtig *Stats-Begivenhed*, og den samme *Vespasian*, som derved vandt sin Navnkundighed, tilintetgjorde ogsaa den Skygge af Frihed, der end hist og her var tilbage, ved at erklære alle Lande for *Romerske Provindser*.

Her maatte altsaa *Stats-Historien* sluttet [sluttet], dersom den ikke ved et Vidunder var blevet fortsat, thi da Riget udgjorde hele den dannede Verden, som laae magtesløs i Tyranniets Lænker, var der slet ingen Udsigt til bedre Tider. Ingen Keisers Personlighed kunde skabe dem, thi *Jøder* og *Græker* var ligesaa uduelige som *Romerne* til at gjøre deres Fædres Gierninger, og udenfra var ingen Hjælp at faae, thi der var kun raa Folke-Færd, som, naar de bemægtigede sig Riget, i det Høieste, som *Mogolerne* i *China*, kunde tilegne sig den Dannelselse, de forefandt, og vedligeholde den i Slaveriet indførte Orden².

Men netop i *Neros* sidste Dage kommer der i Rom og trindt i Riget et *nyskabt Folk* for Lyset, hvorimod³ Alt hvad der sætter en Ære i at hedde Romersk træder i Kamp, og taber ^{*}—^{*}—^{*} 556 giennem tre Aarhundreder bestandig Slaget; dette Folk kan vi, trods alle Blandinger, spore lige til vore Dage, som Byg-Mestere af en heel Række nye Stater, og de maae da nødvendig tiltrække sig vor hele Opmærksomhed, saa vi kun ændse Rom og dets Keisere for »*de Christnes*« Skyld. Hvor dette Folk kom fra, hvad Det fra Begyndelsen førde i sit Skjold, hvordan Det midt i Romer-Riget hævdede sin Selvstændighed, og siden ligesom tabte sig i den ny Folke-Verden, Det gav Navn og Dannelselse, er da¹ *statshistoriske* Spørgsmaal af den høieste Vigtighed for hvem der tager Deel i det høiere Menneske-Liv, hvad Tro han saa end ellers bekiender sig til.

For nu, saa godt som Kilderne tillade, at besvare disse Spørgsmaal, der angaae intet mindre end vor aandelige Sammenhæng med Old-Tidens dannede Verden, begynde vi vel bedst med *Romeren Tacitus*, som i Anledning af *Jerusalems Forstyrrelse* melder, at der fattedes ikke paa frygtelige Forvarsler, saasom Krigs-Hære i Luften, Ild i *Skyerne*, Bulder i Templet og en Røst fra Helligdommen »*nu drage Guderne bort*;⁴« men at *Jøderne* af en ugudelig Overtro holdt det for usømmeligt at forsone sig med Himmelen, medens Mængden trøstede sig med, der stod skrevet i *Præsternes gamle Bøger*, at *Øster-Leden* paa denne Tid skal blive mægtig og *Folk* fra *Jødeland* komme til Regjeringen, thi det faldt dem aldrig ind at Spaadommen gjaldt *Vespasian* og *Titus*⁵). Da nu samme *Tacitus*, i Anledning af *Neros* Raseri mod »*de Christne*«, fortæller os, at disse bar Navn efter en vis *Christus*, som *Pontius Pilatus* korsfæstede i *Jødeland* under *Tibers* Regjering⁶), saa vilde selv *Romerne* ikke kunne fortæne os, som kiende Følgerne, i at vi heller anvende Spaadommen paa de *Christne* end paa *Vespasian* og *Titus*, hvis Regjering kun var kort og ubetydelig mod det lille *Christen-Folks*, der paa samme Tid udgik fra *Jødeland*. Her faae vi da paa eengang det *umistæneligste* Vidnesbyrd, vi kan ønske os, baade for de *Christnes Jødiske Herkomst* og for Tilværelsen af *Ebraiske Spaadomme*, som *Jerusalems Forstyrrelse* nøder os til at overføre paa dem, og dermed lade vi *Romeren* fare, for af de *Christnes Hellige Skrift* at faae nærmere Oplysning om begge Dele.

Under Keiser *Augustus*, læse vi der, mens *Herodes* den ^{*}—^{*}—^{*} 557 store Blod-Hund endnu sad paa Thronen i *Jerusalem*, kom der nogle Stjerne-Kigere tilbyes fra *Øster-Leden* og spurgde efter den nyfødte *Jødernes Konge*, hvis Lykke-Stjerne de havde seet paa Himlen. Ved denne Efter-Spørgsel kom hele *Jerusalem* i Bevægelse, og *Herodes*, som hugede ilde til, sammenkaldte alle de Skriftkloge, for at høre, hvor *Christus* (*Messias*), den store af Propheterne bebudede *Jøde-Konge*, skulde fødes? De Skrift-Kloge svarede, at efter Propheten *Michas* Spaadom skulde den store »*Folke-Hyrde*« fødes i *Bethlehem*, *David's By*, og derhen sendte nu *Herodes* Stjerne-Kigerne, med den Aftale, at de skulde komme til *Jerusalem* igjen og melde om de havde fundet Barne-Kongen, for at ogsaa han kunde hylde *Christus* i Svøbet. Der blev imidlertid intet af, thi da Stjerne-Kigerne havde fundet ham de søgde, i *Jesus*, *Marias Søn*, og offret ham Guld, Virak og Myrrha, afskrækkedes de ved en Drøm fra at komme til *Jerusalem* og reiste en anden Vei hjem, og da *Herodes* mærkede, hans List mislykkedes, brugde han Vold og lod myrde alle smaa Børn under to Aar i *Bethlehem* og dens Omegn. *Jesus* undgik imidlertid Døden, thi hans *Pieie-Fader*, Tømmermanden *Joseph*, var alt i Forveien, efter et Drømme-Syn, flygtet med ham og *Maria* til *Ægypten*, hvor han blev til *Herodes* var død. Siden op slog *Joseph* sin Bopæl i den lille By *Nazareth* i *Galilæa*, hvor *Jesus* blev opfødt, uden at Man veed synderlig meer om ham, før han var tredive Aar; men da, i Keiser *Tibers femtende* Begjeringens-Aar, blev han paa een Gang navnkundig ved sin *Daab* i *Jordans* Flod. Her stod nemlig i de samme Dage hans Frænde *Johannes*, en Søn af Præsten *Zacharias*, ved Færge-Stæderne og gjorde stor Opsigt, thi han førde Ordet, fyrig i Aanden, ligesom En af de gamle Propheter, straffede Synd og Ugudelighed uden Persons Anseelse, og forsikkrede bestemt, at nu kom *Christus*, den store Konge, at oprette Himmeriges Rige paa Jorden, som der var spaaet, saa hvem der vilde vinde Borgerskab i det, maatte nu strax bekiende sine Synder og lade sig døbe i Jordan. Der strømmede Folk til *Johannes* i Tusind-Tal, ikke blot fra Landet men ogsaa fra Hovedstaden, og omsider skikkede Geistligheden og de Lærde i *Jerusalem* et høitideligt Gesandtskab til ham med det Spørgsmaal: om han ikke selv var *Christus*; men dertil svarede han reentud Nei, og vidnede: jeg er kun »*Røsten* i *Ørken*« udsendt for Herrens Ansigt at bane ham Vei, men har staaer midt iblandt eder, »*den Ubekiendte*«, hvis Sko-Baad jeg ikke er værdig at løse, jeg døber med Vand, men han med den Hellig-Aand! Derefter skedte det en Dag, at *Jesns* kom til Jordan og forlangde at døbes af *Johannes* og nødte sig paa ham, skiøndt han svarede: hvad vil du hos mig, jeg kunde bedre behøve at døbes af dig, og saa snart *Jesus* var døbt og steg op

af Floden, da *aabnede Himlen* sig for Døberens Øine, den Hellig-Aand neddalede i Due-Skikkelse over *Jesus*, og det lød fra Himlen: denne er min elskelige Søn, i hvem Jeg Snder Velbehag. Fra denne Dag af udraabde *Johannes Jesus for Christus*, Guds Søn, og Verdens Frelser, stillede sig selv i Skygge, og endte snart sine Dage, fængslet og halshugget af Kong *Herodes* den Yngre, hvem han lydelig havde lastet for Ægteskabs-Brudd.

Efterat *Jesus* var døbt, kom den onde Aand og fristede ham, tilbydende ham hele »*Verdens-Riget*,« med al dets Herlighed, blot for et *Knæ-Fald*, men *Jesus* sagde: pak dig, Satan ! thi der staaer skrevet: du skal tilbede Herren din Gud og tjene Ham alene, og nu begyndte *Jesus* at vandre om i Landet, og viste sig i alle Maader, som den omspaaede *Christus*, i hvis Dage Blinde skulde see, Døde høre, Halte gaae, Spedalske renses, Døde staae op og Fattig-Folk spørge gode Tidender. I sine Taler, der vare ligesaa mageløse som hans Jærtegn, skildrede han det *Himmerig* paa *Jorden*, der nu stiftedes, som et *Frihedens*, *Lighedens* og *Broderskabets* Rige, hvori den Ypperste bestandig skulde være Alles Tjener, ligesom han selv, skiøndt Herre født, tog en Tjeners Skikkelse paa sig; og *Enigheden*, der skulde finde Sted mellem Borgerne indbyrdes, saavel som med Kongen, skildrede han i de stærkeste Udtryk som den fuldkomne, aandelige Eenhed, Kiærligheden skaber. Naar derfor Mængden vilde udraabe ham til Konge paa verdslig Viis, da undveeg han, og først da det endelig syndes, som hans Disciple forstod ham, holdt han sit Indtog i Jerusalem, som den omspaaede Folke-Hyrde af Davids Æt, uden at der hos hans jublende Følge var mindste Tegn til verdslige Forventninger. Hermed sluttedes imidlertid *Jesu* Prophetiske Bane, thi *Præsterne* og de *Skrift-Kloge* havde længe tragtet ham efter Livet, neppe fordi hans Tale om sin guddommelige Eenhed med den Himmelske Fader virkelig stødte dem, men fordi han bestandig nedrev dem, og det tit i Folkets Paahør, som *Øien-Skalke* og blinde Veiledere, der kun søgde deres egen Ære og timelige Fordeel, og som aandelige Røvere, der havde ranet Kundskabs-Nøgelen og brugde den kun til at lukke dem ude, der vilde indgaae i Helligdommen, og disse hans 559 uforsonlige Fiender havde nu den Glæde, at En af hans egne Apostler, *Judas Iskarioth*, forraadte ham til dem uden Larm? hvorpaa de strax dømde ham fra Livet som en selvgjort Guds Søn, og overgav ham til den Romerske Lands-Høvding *Pontius Pilatus*, for at faae ham korsfæstet. Herved mødte nu vel den Vanskelighed, at *Pilatus*, som vidste godt hvad *Præsterne* skadte, og vilde nødig forgribe sig paa den vidunderlige Mand, forlangde Beviis for en Brøde, som Romer-Retten satte Døds-Straf paa, men da *Præsterne* fik Mængden til at larme og hørøstet forlange hans Korsfæstelse, da gik *Pilatus* dog paa Forlig med sin Samvittighed, saa han dømde, at Folket skulde faae sin Villie, men vaskede sine Hænder for deres Øine og sagde: jeg har ingen Deel i den Retfærdiges Blod, det blive eders Sag! Ja, skreg Mængden, hans Blod komme over os og vore Børn, og fulgde ham saa til Galge-Bakken (*Golgotha*), hvor han blev korsfæstet mellem to Røvere, med den Over-Skrift paa *Ebraisk*, *Græsk* og *Latin*: *Nazaræeren Jesus, Jødernes Konge*; Noget, *Præsterne* vel stødte sig over og bad *Pilatus* forandre, men dertil svarede han blot: hvad jeg skrev, det skrev jeg! De Romerske Strids-Mænd deelde nu den Korsfæstedes Klæder imellem sig og kastede Lodd om hans vævede Kappe, medens *Præsterne* og de Lærde kappedes med Pøbelen om at spotte ham, sigende: han har hjulpet Andre og kan ikke hjælpe sig selv; er han *Israels Konge*, da stige han nu ned ad Korset, saa vil vi troe det; lad Gud nu redde ham, om han har Lyst, thi han sagde jo, han var Guds Søn; men derimod sagde den Ene af Røverne til ham: Herre! naar du kommer i dit Rige, da tænk paa mig, og *Jesus* svarede: sandelig, sandelig, siger jeg dig, idag skal du være med mig i *Paradis*! Da nu desuden Himlen sortnede og *Jorden* skjælv, og *Jesus* døde rolig med de Ord: Fader! i din Haand befaler jeg min Aand; saa gjorde det et besynderligt Indtryk paa alle Tilskuerne, Mængden slog sig for Brystet og sneg sig bort, og den Romerske Hovedsmand sagde: det var sikkert en retfærdig Mand, ja; det var en *Guds Søn*!

Saaledes døde da *Jesus* paa Korset som en Misdæder, men fik dog en hæderlig Begravelse, thi En af de Jødiske Raads-Herrer, ved Navn *Joseph* fra *Arimathia*, en rig Mand, som hemmelig bar Venskab for ham, fik Lov af *Pilatus* til at tage hans Legeme ned og jorde det prægtig i et nærliggende Grav-Sted, han havde ladet udhugge til sig selv i en Klippe. Da imidlertid *Jesus* havde sagt offentlig, at *Tredie-Dagen* efter sin 560 Død vilde han staae op igjen, fandt hans mægtige Fiender det raadeligst at forebygge de farlige Rygter, deraf kunde opstaae, ved at sætte deres Seigl for Lukke-Stenen og stille en Romersk Vagt, som de fik af *Pilatus*, omkring Graven, og saaledes stod Sagerne tredie Dags Morgen, som var *Paaske-Søndag*, men da foer i Dag-Brækningen en Engel ned fra Himmelen som et Lyn, væltede Stenen fra Graven og satte sig paa den, medens Vagten daanede og *Jesus* stod op. Rygtet derom søgde *Præsterne* og de Lærde vel at kvæle i Fødselen ved at bestikke Vagten, saa de tog dem Skylden paa og sagde, at mens de sov paa deres Post, var det lykkedes den Korsfæstedes Discipler at stjæle hans Lig, men Disciplerne, som vidste sig fri, hørde alt om Morgen med Forbauselse den store Tidende af nogle Veninder, der kom til Graven, just som Vagten flygtede, og traf Engle der, som bevidnede Opstandelsen, og samme Dags Aften indfandt *Jesus* sig pludselig midt iblandt sine Discipler, som var forsamlede inden lukte Dørre af Frygt for Jøderne. Saaledes lod *Jesus* sig i Løbet af fyrretive Dage tilsyne for dem, og overbeviste de Tvivlende om sin virkelige Opstandelse med »*Kiød* og *Been*«, ved at spise og drikke, lade dem føle paa sig og vise dem baade Nagle-Gabene fra Korsfæstelsen og Aabningen i hans Side, som en Romersk Strids-Mand gjorde med sit Spyd, for at see, om han var rigtig død, og for Resten dreiede hans Tale sig deels om de *Messianske Spaadomme*, hvis Opfyldelse paa sig han klarlig viiste Disciplerne, og deels om »*Christus-Riget*«, som nu skulde oprettes. Blandt sine Discipler havde han lige fra Begyndelsen udvalgt *Tolv* til *Apostler* (fuldmægtige Sendebud), hvoraf dog den Ene forradte ham, og »de Elleve«, med tre *Galilæiske Fiskere*, *Simon Peder* og *Zebedæi-Sønnerne*, *Johannes* og *Jakob*, i Spidsen, var det da især, han efter sin Opstandelse omgikkes og oplyste, og i deres Paasyn foer han til

Himmels, saa en Sky tog ham bort fra deres Øine, efterat han havde lyst sin Velsignelse over dem og sagt: gaaer ud i al Verden, underviser alle Folk og døber dem i Navnet *Faderens* og *Sønnens* og den *Hellig-Aands* 1, og lærer dem at holde alle de Anordninger i Hævd, som jeg har givet eder, og see, jeg er med eder alle Dage til Verdens Ende! De blev imidlertid endnu en Tidlang staaende og stirrede efter den Opfarne, indtil der kom to Mænd i Straale-Dragt og sagde til dem: hvi staae I *Galilæer* her, og stirre paa Himlen; denne *Jesus*, som er optaget, han kommer igien ^{*} 561 ligesom I saa ham opfare; men saa [da] tilbad Apostierne den Himmel-Farne og vendte glade tilbage til *Jerusalem*, hvor han havde befalet dem at bie, til de efter nogle Dages Forløb blev iførte med Kraft fra det Høie og fik den *Hellig-Aand*, som skulde tale igiennem dem, veilede dem til al Sandhed, og trøste dem med en salig Evighed over al den Trængsel, de for *Jesu Navns* Skyld maatte være beredt paa at lide.

Det hele *Christen-Folk* som nu var forsamlet i *Jerusalem*, bestod dengang kun af *hundrede* og *tyve* Personer, men Herren havde ogsaa lignet sit Rige ved det Mindste af alle Frø-Korn, som dog snart blev højere end alle Kiøkken-Urter og opvoxde til et Træ, hvori alle Himlens Fugle bygde Rede, og det begyndte mærkelig at stadfæste sig ti Dage efter Himmel-Farten, thi da, paa første *Pindse-Dag*, blev der pludselig et saadant Brag og Bulder i Huset, hvor Apostierne sad, at hele Staden kom i Bevægelse, og den *Hellig-Aand* kom over Apostierne, som glødende Tunger at see til, hvorpaa de opløftede Røsten paa allehaande Tunge-Maal og taledede om Herren, Der var iblandt Tilhørerne Jøder og Jøde-Venner (Proselyter) baade dybt inde fra *Øster-Leden*, og fra *Ægypten*, *Arabien* og *Nord-Afrika*, fra *Italien* og *Grækenland*, som deels boede i *Jerusalem* og deels var kommet reisende til den store Høitid, for Lov-Givningen med *Guddoms-Røst* paa *Sinai*, og forbausede sagde de til hverandre: ere ikke alle disse Talere *Galilæer*, og dog høre vi dem tale vort Moders-Maal og forherlige Gud med vore Tunger! Somme slog det vel hen i Spas og sagde: de har drukket sig fulde i sød Viin, men nu reiste *Simon Peder* sig, paa hvis Bekiendelse Herren havde sagt, han vilde grunde sin Kirke som paa en urokkelig Klippe, og han holdt en Tale, hvori han med Lys og Ild udviklede, at dette var Opfyldelsen af *Davids* Forventning og Propheternes Spaadom, saa hvem der vilde arve med dem, maatte nu troe paa den Himmel-Farne og lade sig døbe, og det gjorde samme Dag hen ved *tre Tusinder*.

Saaledes dannede sig da »den *Christne Menighed*« i *Jerusalem*, der var som eet *Hjerte* og *een Sjæl* i mange Legemer, thi de vare ligegode om Alt, Ingen kaldte Noget *sit eget*, og hvem der havde faste Eiendomme solgde dem og bar Pengene til Apostierne, som dermed understøttede de Trængende, og da nu Apostierne tillige helbredte alle de Syge, Man bragde dem, i *Jesu* Navn, saa fandt den ny *Menighed* almindelig Yndest hos Folket Anderledes var det med Præsierne og de Lærde, som 562 fnøs over, at de lærde i *Jesu* Navn og bevidnede hans *Opstandelse*, men skiøndt Apostlerne desaaarsag droges for Retten, fandt Fienderne det dog raadeligst, at lade dem fare, deels for Mængdens Skyld, og deels fordi deres Orakel, den gamle, skriftkloge *Gamaliel*, gav dem at betænke, at var den ny Lærdom Menneske-Paafund, vilde den jo snart falde bort afsig selv, ligesom Skryderiet af alle de Andre, der havde udgivet dem for *Christus* (Messias), men var det *Guds Sag*, da var det jo Galenskab at prøve Styrke med ham! Denne Skaansel strakke sig imidlertid kun til dem, Man vidste havde kiendt *Jesusi* levende Live og været hans Discipler, saa mod den øvrige *Menighed* udbrød der snart en stor Forfølgelse i Anledning af *Stephan*, som var Lærer og Fattig-Forstander (Diakon), gjorde mange Mirakler, og bandt, i en offentlig Tvist om *Jesus*, Munden paa alle de Skrift-Kloge af den *Alexandrinske* Skole, hvorover de blev saa rasende forbittrede, at de trak ham for Retten, som en *Guds-Bespotter*, der talde foragtelig baade om *Mose-Loven* og *Templet*, som Ting, *Jesus* fra *Nazareth* skulde afskaffe. Vel forsvarede *Stephan* sig mesterlig for Raadet med Jødernes egen Hellige Skrift, hvoraf han beviiste, at baade havde *Moses* selv forkyndt den store Prophet, som Folket uindskrænket skulde lyde, og *Salomon*, der bygde *Templet*, havde udtrykkelig erklæret, at dette Værk af hans Hænder var *ikke* Guds Huus; men netop Klarheden skar hans Fiender i Øiet, og da han desuden sagde, han saa Himlen aaben og *Jesus* staaende ved Guds høire Haand, saa foer Man i vildt Raseri ind paa ham, slæbde ham ud af Staden og stenede ham. Rolig befalede *Stephan* sin *Aand* i *Jesu* Haand, og bad i Døds-Stunden for sine Mordere, men dermed formildede han dem ikke, og det var især en ung Skrift-Klog, ved Navn *Saulus*, en Discipel af *Gamaliel*, som jublede ved *Stephans* Henrettelse, og rasede mod alle hans Troes-Forvandte, saa hele *Menigheden*, paa Apostlerne nær, blev enten kastet i Fængsel eller maatte frelse sig ved Flugten. Det var imidlertid langt fra, at at *Christi* Rige derved forstyrredes, thi det udbredtes netop ved de Adspredte, blandt hvilke nogle *Kyprioter* og *Kyrenæer* endog stiftede en *Menighed* af troende *Hedninger* i *Antiochien*, som blev de Første, der kaldte sig »*Christne* 1,« og Forfølgeren *Saulus* blev nu selv om skabt til den store *Hedning-Apostel Paulus*.

* 563

Med denne Forvandling gik det saaledes til, at da *Saulus* ei fandt meer at gjøre i *Jerusalem*, drog han til *Damask* i *Syrien*, med Fuldmagt fra »*Raadet*« til ogsaa der at fængsle de *Jøder*, som udraabde *Jesus* for *Messias*, men underveis blev han pludselig overstraalet af en himmelsk Glands, styrtede til Jorden og hørde en Røst, som raabde: *Saul, Saul!* hvi forfølger du mig? og da han spurgde: Herre, hvem er du? da lød Svaret: den *Jesus*, du forfølger, og det vil svide til dig at stampe mod Brodden! Skælvende og bævende spurgte nu *Saulus*, hvad han skulde gjøre, og fik Befaling at vente paa Svar i *Damask*, hvorpaa han stod op og lod sig lede ind i Byen, thi han havde mistet sit Syn, og i *Damask* kom efter nogle Dages Forløb en *Christen*, ved Navn *Ananias*, til ham, lagde Hænderne paa ham i Herrens Navn, saa han fik sit Syn igien, og døbde ham. Siden aabenbarede Herren sig selv for ham og gav ham *Apostel-Kald* til *Hedningerne*, og ham var det især,

som reiste omkring og udbredte Christendommen i Riget, ligesom han ogsaa, ved sine Breve til de nye Menigheder, skriftklog udviklede Lærdommen om Jesus, som hele Menneske-Slægtes Frelser, og den rette Sammenhæng mellem den gamle og den ny Pagt. Foruden *Antiochien*, som var Stedet, *Paulus* immer gik ud fra og vendte tilbage til, opslog han især sin Lære-Stol i *Ephesos*, *Corinth* og *Rom*, til hvilken sidste Stad han vel blev sendt i Lænker fra *Jødeland*, men fik dog kun Huus-Arrest, uden at det formeendes ham at tale til alle dem, der vilde besøge ham.

Her, med *Pauli Ophold* i Rom under *Nero*, slipper den mageløse Historie om *Christus* og hans *Riges Stiftelse*, i de Christnes Hellige Skrift, det saakaldte »*Ny Testamente*,« og paa Indvendingerne, Man nys i Mængde har gjort mod Paalideligheden deraf, kan vi her ikke indlade os, da de ikke grunde sig paa andre gamle Efterretninger, men ene og alene paa Urimeligheden, Man vil have fundet deri, at *Jesus* skulde være *Guds Søn* meer end andre Mennesker. Tvertimod maae vi bemærke, at hele Rimeligheden er paa det Ny Testamentes Side, thi af Christi Guddom lade alle Christendommens guddommelige Virkninger sig forklare, men tænker Man den bort, da er de store *Kiends-Gtærninger*, som ei lade sig rokke, den største Urimelighed under Solen. Kun *det* lod sig tænke, at Guddommens Aande, som oprindelig var Mennesket indblæst, havde selv efter Faldet paa naturlig Maade opvakt *Ebræerne*, som det *Prophetiske Folk*, til at arbejde paa Opreisningen, 564 og at det var lykkedes i *Jesus*, den store *Lære-Mester*, som blev, hvad *Sokrates* knap drømde om, Guds elskelige Søn, forsonede Himlen med Jorden, fornyede Samfundet mellem Gud og Mennesket, blev Opstandelsens Første-Grøde, og Veiviseren til de Levendes Land, som kun behøvede troende at betragtes og efterlignes for at hæve hele Menneske-Slægten til sin Herlighed! Kun *det* lod sig tænke, og *Maaden* hvorpaa *Guddoms-Manden* aabenbares og kan frelse Slægten, altsaa *Christendommens Væsen*, kan da altid være et Tvistens Æble paa Jorden, i det Nogle paastaae, det gik og gaaer Altsammen *naturlig* til, medens Andre forklare det *overnaturlig*; men den *Ebraiske Anskuelses Rigtighed*, *Christi Guddom* og hans Magt til at opvække aandelig Døde, de hvile urokkelig paa Christendommens bekiendte Virkninger i Verden, der nødvendig maae have haft en saadan Aarsag, da de ellers var udeblevet. Vist nok har Mængden af de Christne, baade Lærde og Læge, til alle Tider paastaaet, at ethvert Forsøg paa at forklare Christendommen *naturlig* var det Samme som at fornægte den, da *Jesus* vel havde en *Moder*, men *ingen Fader* paa *Jorden*, og *Gienfødelsen* i *Daaben* er den eneste Optagelse i hans Samfund, men det er et *Kirke-Historisk Spørgsmaal*, som ei vedkommer os her, og *Stats-Historien* lader sig ikke aftrætte, at overalt, hvor man tilegnede sig den Ebraiske Anskuelse og troede paa *Jesus Christus*, som Guddoms-Manden, i hvem al Spaadom opfyldtes og Mennesket forligtes med Gud, der skedte, trods al anden Forskiellighed i Opfattelsen, en aandig Opreisning. Til Lykke gjør den *Kirkelige Strid*, som kun er vigtig for *Enkelt-Manden* i hans *egen Saligheds-Sag*, heller ikke mindste Forskiel paa den historiske¹ Betragtning af Christendommen! thi hvordan Christendommen end virkede, har Folkenes Vilkaar dog² i det Store gjort en mærkelig Forskiel, og det *Ebraiske* Folke-Liv bliver os lige vigtigt, enten det tjende til at udvikle *begge* Christi *Forældre* eller *kun* hans *Moder*. *Christus-Riget*, som det dannede sig frit af Begyndelsen, er ligefuldt den *Mosaiske Kirke-Stat* i forklaret Skikkelse, og den *Christelige Lære-Stand* lige kiendelig en ny Skole af Jødernes Skrift-Kloge, der lægger *Ebræernes* Hellige Skrift til Grund, og forklarer den blot paa en ny Maade, efter Christi Levnets-Løb og hans Apostlers Anviisning, saa under alle Forudsætninger er det *Ebræernes* *—* 565 *Anskuelse*, af Gud og Menneske og deres indbyrdes Forhold, som *levende* forplanter sig med de Christne i *Kirke, Stat og Skole*. Dette lader sig saameget mindre nægte, som vi bestandig ved Siden see en Flok Jøder, blinde for *Christus*, som i *Synagogen* forgiaes lede om *Abraham* s Velsignelse, *Moses* Stav, *Elias* Kappe og *Salomons* Viisdom, medens det Altsammen lever paa de Christnes Læber og blomstrer og frugter i deres Skiød !

Hvordan nu egenlig den mærkværdige, meer end to hundredaarige, Krig mellem den *Christne Kirke-Stat* og de *Romerske Tyranner* udbrød, derom bar vi ingen udførlig Beretning; thi *Tacitus*, her vor eneste Hjemmel, melder blot, at *Nero*, for at neddæmpe Rygtet om hans Deel i Roms Ildebrand, lod *de Christne* straffe som Mord-Rrændere, saa de bleve deels korsfæstede, deels, indsvøbte i Dyre-Skind, sønderrevne af Hunde, og deels, udviklede i brændbare Ting, brugte som *Fakler* ved de natlige Folke-Forlystelser i *Neros Haver**). Det kunde imidlertid dog ei saa ganske være tilfældigviis, at *Neros* høieste Grusomhed traf *de Christne*, og *Tacitus* anmærker derfor ogsaa, at vel var de uskyldige i hvad Man straffede dem for, men kunde ellers som »*Fiender ad det Menneskelige Kiøn*« fortjene hvad det skulde være, og valgdes kun af *Nero* til at bære Skylden, fordi deres Nidingssskab havde gjort dem almindelig forhadte. Da *Romerens* Mening hermed nu ingenlunde kan være, at de *Christne* havde gjort dem skyldige i andre *borgerlige Forbrydelser*, som Loven satte Døds-Straf paa, men kun at deres Aand og Tænke-Maade var ægte *Romere* en Vederstyggelighed, saa har han vist angivet den sande Aarsag til Krigen, der ikke blot forklarer dens Regyndelse men ogsaa dens Fortsættelse under *Keisere*, som, efter *Romernes* Dom, i alle andre Henseender var det Modsatte af *Nero*.

Ved første Øiekast, nemlig, synes vel Intet urimeligere end *Christen-Forfølgelserne* i *Romer-Riget*; thi *Roms* Tempel var jo et Pantheon, der skulde have Rum til alle Guder, og vel var *Freds-Aanden*, der saa øiensynlig besjælede det ny Folk, den *Romerske Krigs-Aand* aldeles modsat; men *Romerne* havde jo altid ønsket, at deres *Fiender* vilde elske *Fred* over alle Ting og lade sig taalmodig træde paa Nakken, og *Roms* enevældige Tyranner maatte jo gjerne givet Aar af deres Alder for at faae alle deres Undersaatter saa spagfærdige som de *Christne*.

Her viiste det sig imidlertid, at *Roms Aand*, før den forsvandt, havde gjort et dybt Indtryk paa mange Hjerter, saa de følte, at trods det fredelige Skin var de Christne Roms farligste Fiender, og at Romerne, med al deres Klogskab, dog i *Middel-Alderen* meest fulgte deres Hjertes Drift, kan jo aldrig undre os, da det var en tvungen Sag. Deres Følelse bedrog dem heller ingenlunde heri, thi den *Christne Kirke-Stat*, hvori »Miskundhed og Sandhed mødtes, Retfærdighed og Fred kyssedes«, stod jo saa fiendsk mod den Romerske Røver-Stat som mueligt, og naar dens Borgere ei beviste det med Sværdet i Haanden, da var det aabenbar kun, fordi de troede, Sværdet i Munden var langt skarpere, og ventede for Resten paa deres usynlige Konge, som snart vilde komme igien, for at udslette de Ugudelige af Jorden og lade de Hellige arve den. Havde nu endda de Christne viist sig *afmægtige*, da kunde Romeren foragtet dem, men nu opdagede Man snart, de var ubøieligere end *Gato* og kunde taale Ondt trods *Regulus*, saa det var klart, at en frygtelig Fiende havde indsneget sig Riget, mens Vagten sov, og kunde blandt Romerne1 ei vente mindste Skaansel, med mindre han2 viste sig uovervindelig.

Kun fra dette Stade bliver den besynderlige Kamp mellem Romersk Grusomhed og Christelig Taalmodighed os forklarlig, men bliver det da ogsaa i den Grad, at vi see, den var uundgaelig; thi vel maatte der tit blive Vaaben-Stilstand, fordi ethvert Nederlag, Romerne leed, maatte vise dem, det var Daarskab, at bekæmpe Tanker og Troens Ord [Troes-Ord] med Ild og Sværd, men enhver nyopvoxet Slægt vilde dog fornye Prøven, indtil enten Frygten aldeles lammede Armen, eller de Christne tabte deres Frygtelighed. Vi kan ogsaa virkelig i den Tid, Krigen varede (68-312), tælle syv Hoved-Slag, altsaa Eet omtrent paa hver Menneske-Alder, skøndt vi naturligviis ikke finde alle Mellem-Rummene lige lange.

At det var *Nero*, som slog det første Slag i Verdens *Hovedstad*, har vi hørt, og det skal, efter et gammelt Sagn i Christenheden, blandt Andet have truffet To af de Christnes ypperste Høvdinger: *Simon Peder*, som blev korsfæstet, og *Paulus*, som blev halshugget*).

Under *Vespasian*, som tog Penge for sin Part, og *Titus*, hvis gode Gierninger skal have været saamange, som der er Dage ^{* ** *} 567 i to Aar, men hvoraf dog slet Ingen er kommet til vor Kundskab, var det stille, saa først under *Domitian* stod det andet Slag, formodentlig i *Ephesos*, hvor *Johannes*, *Zebedæi Søn*, En af de *tolv Høvdinger*, endnu levede, men »Discipelen som Herren elskede« overlevede dog Tyrannen, der ogsaa skal have beroliget sig, da han hørde af *Jesu Frænder* i Palæstina, at *Christi* Rige var *ikke* af denne Verden*).

Saa overfladelig tænkte ikke den forgudede *Trajan*, hvis Eftermæle hos alle Romerske Forfattere er et Side-Stykke til hans Triumph-Bue, hvis Levninger Man endnu beundrer i Roms Gruus; thi under ham blev alle *Jesu Frænder*, med den meer end hundreedaarige *Jerusalemske* Biskop *Simeon* i Spidsen, henrettede, og en anden *Christen-Høvding*, Apostel-Discipelen *Ignats* i *Antiochien*, blev slæbt til Rom og kastet for de vilde Dyr**). Hvordan det dengang stod sig med de Christne, og hvad ægte Romere tænkte om dem, har vi ogsaa et umistænkeligt Vidnesbyrd om i to Breve, vexlede mellem *Keiseren* selv og hans gode Ven, *Plinius* den Yngre, som var Statholder i Bithynien, oppe ved det sorte Hav. Den samvittighedsfulde Romer beder nemlig Keiseren om nærmere Forholds-Regler, da han finder saa mangfoldige *Christne*, og er *uvis om*, enten de *kun* skal straffes, *naar de har gjort Ondt*, eller *Navnet* kanskee allerede er *Ondskab* Nok. At de skal straffes uden videre Undersøgelse, naar de *ikke vil nægte*, de er *Christne*, bande *Christus* og offere til Guderne, det finder imidlertid *Plinius*, er soleklart, da det jo er en afskyelig *Stiv hed* og *Haardnakkenhed*, saa det er kun Spørgsmaal, om Man ikke dog, naar de er *saa føielige*, skal see igiennem Fingre med hvad Man ellers veed om dem. Dertil svarer den naadige Herre, at det var som talt ud af hans Hjerte, saa hvem der vilde fornægte Christendommen, og i Gierningen vise sin Omvendelse ved at offere til Guderne, skulde benaades, hvad Mistanke der end ellers hvilede paa ham***).

Denne de Christnes »*Haardnakkenhed*« var ogsaa en Vederstyggelighed for den boglærde Tyran, *Mark Aurel*, ellers høilig berømt under Navn af »Philosophen paa Thronen«, seent i det *Andet Aarhundrede*, og i hans Dage (161-80) gik Man naturligviis *grundig* tilværks. Det gjaldt ikke blot Høvdinger, som den ældgamle Biskop *Polykarp* i Smyrna, endnu en ^{* ** *} 568 Discipel af Apostlen *Johannes*, og Philosophen *Justin*, der havde skrevet mod Hedenskabet; men der slagtedes for Fode, som vi see af Brevet fra Menigheden i *Lyon*. Da Grusomheden her saa ganske ligner Optrinene *sammesteds* i Rædsels-Tiden, som vi har oplevet, burde Man vist nok holde Keiseren undskyldt, naar Sagen ikke, midt under Slagteriet, var blevet indstillet til ham, i Anledning af en *Romersk Borger*, *Attalus*, som var iblandt Offerne, men da *Mark Aurel* dertil svarede, at hvem der ikke vilde fornægte Troen, maatte lade Livet, saa tog han sig unægtelig Skylden paa. *Attalus* blev nu, til et nyt Skue-Spil, sat paa en gloende Jern-Stol, men var saa kiedsommelig, at han, selv halvstegt, tilraabte Tilskuerne: her kan Man see, det maa være jer, ikke os, der æde Mennesker, og hvad der endnu ærgrede *Gallerne* allermest, var Slavinden *Blandines* Halstarrighed, som, skøndt spærlemmet og svagelig, dog ikke ved de mest udtænkte Pinsler kunde bringes til at sværge ved Guderne, end sige da til at paalyve de Christne noget Ondt. Da *Gallerne* godt havde mærket, det var især »*Opstandelsen*«, Martyrerne trøstede sig ved, saa besluttede de at sætte en Pind for den, ved at brænde alle Ligene og kaste Asken i *Rhone-Floden*; men selv Asken synes at have været haardnakket, thi Menigheden i *Lyon* hæver sig i den næste Menneske-Alder aabenbar som en Phønix, under sin berømte Biskop *Irenæos*, en værdig Discipel af den gamle *Polykarup**).

Samme *Irenæos*, den sidste Apostoliske Høvding blandt de *Christne*, skal være blevet nedsablet i Spidsen af sin Menighed, under Keiser *Septimius Severus*, først i det *Tredie* Aarhundrede **); men det Mærkværdigste ved Kampen i denne Keisers Dage (193-209) er dog, at hans Krigs-Erklæring kun gjælder de *Jøder* og *Hedninger*, der gik over til *Christendommen*; thi vel gjorde det ingen synderlig Forsidel med et Rige, der paa sin Viis, ligesom det Romerske, bestandig maatte udvide sig; men det viser dog, at *Romerne* havde indtil videre opgivet Haabet om at udrydde *Christen-Folket*, og vilde indskrænke sig til at hindre dets Formerelse, ligesom Pharao Israeliternes.

Den nærmeste Anledning hertil har ventelig været *Christendommens* Udbredelse i Afrika, thi *Severus* var selv derfra, og det er først under ham den *Afrikanske* Menighed begynder at gjøre Opsigt, med den berømte *Jurist Tertullian* i * 569 Spidsen; men hvorlidt det lykkedes at kvæle denne Opstand i Fødselen, viser ikke blot *Tertullians* Overgang, der netop skedte under Forfølgelsen, men især den følgende Tid, da *Christendommen* aabenbar gjør sig herskende i *Alexandrien*, hvor den *Christne* Skole-Mester *Origenes* beundres som et Lys af de boglærde *Hedninger* *).

Under saadanne Omstændigheder havde det været *Romernes* gamle Skik at slutte en *Vaaben-Stilstand*, i Haab om bedre Tider, og en Saadan indtraadte nu ogsaa virkelig, mens *Origenes* blomstrede, under Keiserne *Alexander Severus* og *Philip*, blandt hvilke den Sidste endog gjaldt for en hemmelig *Christen* **). Man kan heller ikke sige, at dette gamle Krigs-Puds mislykkedes, thi fra den Tid førdes Krigen dog med afvexlende Lykke, saa de *Christne* leed store Nederlag og bad om Fred.

Det første sørgelige Nederlag fandt allerede Sted i Midten af det *Tredie* Aarhundrede, under Keiser *Decius*, som fornyede Kampen; thi enkelte *Christne* Høvdinge, saasom Biskopperne i de *Apostoliske* Menigheder i Jerusalem, Antiochien og Rom, udmærkede sig vel endnu, men de *Christne* tilstaae dog selv, baade at deres berømteste Anførere, *Cyprian* i *Karthago* og *Dionys* i *Alexandrien*, tog Flugten, og at Mange overgav sig, eller, hvad der var det Samme, købde falske Beviser for at de havde offret til Roms Guder. *Origenes* berømmes vel af sine Venner for Tapperhed, men der ymtes dog om, han gav tabt, og glimrende seirede han da i det Mindste ingenlunde ***). At den gamle Tapperhed næsten var uddød under *Vaaben-Stilstanden*, som varede en heel Menneske-Alder, det fik de *Christne* da at føle, og skiøndt Endeel under Krigens Løb atter med *Cyprian* tog Mod til sig, saa viser dog den almindelige Glædeover *Freds-Tilbudet* af Keiser *Gallien*, at Helte-Tiden var omme).

Denne Fred, som gav *Christenheden* *Romersk Borger-Ret*, og varede næsten et halvt Aarhundrede (259-305), opløste derfor aldeles *Christus-Riget*, der vel kan holde Fred med alle verdslige Herrer, som ei vil forgudes, men umelig give sig under deres Beskyttelse, og Forfølgelsen under *Diokletian* ligner da langt mindre en Krig mellem to selvstændige * 570 Magter, end en egen Slags Grusomhed, den Romerske Tyran behagede at øve mod sine *christne Slaver*. Hermed være det ingenlunde sagt, at *Christus-Riget ophørde*, thi da det er af *aandelig* Natur, kunde det nok bestaae i Løn, fordi det ikke meer var saa kiendeligt i Verden, men det forsvandt af *Stats-Historien*, saasomt det begyndte at sammensmelte med *Romer-Riget*, og denne Sammen-Smeltning, som fuldførdes under *Constantin* den Store, begyndte aabenbar under *Gallien* og fortsattes rask gennem hele *Freds-Tiden*. Hvad der efter denne Tid kaldes *Christenheden* er allerede i *Kirkelig* end sige i *Borgerlig* Henseende noget ganske Andet end det »*Himmerig paa Jorden*,« som hævede sig under *Nero* og sank under *Decius*, for under *Diokletian* aldeles at forsvinde; thi den *senere Christenhed* skabes og beherskes jo af Keisere og Konger, Bisper, Paver og Boglærde, og naar den, som under sin Sammen-Smeltning med *Romer-Riget*, har en kiendelig Eenhed, udgjør den netop allerklarrest et Rige »af denne Verden,« som *Christus-Riget* umelig [slet ikke] kan være.

Det er imidlertid klart, at det ingenlunde var *udvortes* Magt, der styrtede *Christus-Riget*, og vi maae derfor et Øieblik dvæle ved de *indvortes* Aarsager til Opløsningen af det kraftigste og ædleste, det elskværdigste og lykkeligste *Borger-Samfund*, der har været paa Jorden, og staaer derfor endnu overalt i *Christenheden*, selv i *Frankrig*, for de Klogestes Øine, som Idealet af [Mønsteret paa] en *fuldkommen Stat*, hvis Borgere kun lyde de Love, de selv bifalde, men bifalde altid de Bedste, har ingen synlig Øvrighed, uden den de selv vælge, og kan afsætte naar de lyste, men lyste det kun, naar den bryder Pagten, og har endelig baade Mod og Kraft til, hvad Øieblik det skal være, med Glæde at ofre *Liv* og *Blod* for *Fædrene-Landet* Et saadant Rige er det nemlig aabenbar *Lukas* beskriver, naar han skildrer Menigheden i *Jerusalem*, og skiøndt vi af *Pauli* Breve see, at der allerede i hans Dage, ved den store Udvidelse, Riget fik, indsneeg sig smaa Uordener, saa spore vi dog indtil Midten af det *Tredie* Aarhundrede alle Hovedtrækkene hos dette besynderlige Folk, der, som Brudstykker af Mange, og adspredte over hele *Romer-Riget*, kun havde Bopæl sammen, forsaavidt hele Jordens Kreds er det store Mandhjem, kun havde Herkomst og Sprog [Æt og Tale] tilfælles, naar [fordi] hele Menneske-Slægten er af eet Blod og alle Tungemaal Brudstykker af et Grund-Sprog, og som endelig kun havde et *Fædrene-Land*, der blomstrede ved deres 571 Selv-Opoffrelse og skiønnede paa den, naar de glemde »deres Folk og deres Faders Huus« paa Jorden over *Himlen*, som *Menneske-Aandens* oprindelige Hjem, de Levendes Land, hvortil det er *Støv-Hjertets* Ære og Fryd at opløftes. Medens vi nu maae være billige nok til at indrømme, der hører meget til at opoffre Livet for et *usynligt* *Fædrene-Land*, saa er det dog klart, at Rigets Selvstændighed beroede derpaa, ligesom det var Kongens (*Christi*) udtrykkelige Ord: hvem der nægter mig for Mennesker, ham nægter jeg igien, og naar vi derfor i Midten af Aarhundredet see de flygtende Høvdinge, *Cyprian* og *Dionys*, beholde deres *Æres-Poster*, og dem,

der *faldt* i Slaget, stilles op igien til Rigets Vagt, da er vi forberedte paa det Værste. Det gik altsaa i den *Christne Kirke-Stat* omtrent som i den *Mosaiske*, der egenlig kun varede, til *Josva* og alle de *Ældste*, som havde seet Herrens Gjerninger, var døde; thi efter *Polykarps* Dage staaer *Irenæos* kun som et enkelt Vidne om den *forsvundne* Herlighed, hvis matte Efter-Skin vel endnu en kort Tid skjuler men kan umelig læge Folkets Brøst. *Daaben* og *Nadveren* havde vel det store Vidnesbyrd i Menigheden, at de vidunderlig kunde skiænke *Folke-Aanden* og sammensmelte hele *Folket* med den *usynlige Konge*, men naturligviis kun under *Troens* Betingelser; og denne Tro begyndte aabenbar at vakle, saasnart de var døde, der havde seet Kongen Ansigt til Ansigt, og ved hvis Haands-Paalæggelse Aanden aabenbar kom over de Troende, og i et Rige, der kun hvilede paa Troen, maatte det nødvendig føre til Opløsning. Vel fandt den vaklende Tro, paa Aandens Meddelelse og den levende Forbindelse med Kongen, to *Støtteri* den indviede Lære-Stand og den *Hellige Skrift*, men ved at læne sig til dem, blev den en Overtro paa dem, som maatte have ganske anderledes Virkninger, og forvandle Christus-Riget enten til et *Bispe-Rige* (Hierarchi) eller til en *Lærd Republik* (et Anarchi), hvoraf Hiint trænger til *verdslig* Beskyttelse for at vare, og Denne til Tugt for at holde Fred med sig selv, medens de Begge, for at vinde Skin af Eenhed, maatte have en Tyran. Naar vi derfor see, at i det *Tredie* Aarhundrede, da *Afrikanerne* kom til at staae for Styret, indførte *Tertullian* og *Cyprian* den Tro [Overtro], at »*de Indviede*« udgjorde det egenlige Christen-Folk eller de *Aandelige* (Geistligheden) og raadte for Himmerig, medens *Origenes* og alle hans Discipler med stort Bifald prædikede den Lærdom [det Æventyr], at *Aanden* laae skjult under *Bibelens Bogstav* og maatte med Lærdom og 572 Kløgt opmanes deraf, da vinder det Hele en forbausende Klarhed; thi ligesom Hiint minder os om det gamle *Karthago* med sine i de Kabiriske Mysterier *indviede* Raads-Herrer, og Dette om Ægyptens Troid-Karle og *Hieroglypher*, saaledes opdage vi, at det var *ikke Christus-Riget*, men *Bispe-Riget* i *Vesten* og de *Lærdes Republik* i *Østen*, der under *Decius* tabde Slaget og lærde at elske den Rolighed, som Verden giver. Saasnart nemlig *Bisperne* hist, og de *Skrift-Kloge* her, gjorde sig selv til *Christi Statholdere* med uindskrænket Fuldmagt, da var Rigets Monarkisk-Demokratiske Forfatning forvandlet til et reent [etslags] *Aristokrati*, der kun levndte *Christus Konge-Navnet* og kunde umelig besjæles af *Hans Aand*, da Aanden netop [selv] er Hans Statholder, og maatte afsætte sig selv for at sætte Andre i sit Sted. Hvor stor en Ære det da end er for *Christendommen*, at den, selv misbrugt og misforstaaet, gav Tanke-Gangen en langt meer aandig Retning og Skrifterne om Gud og Menneske et langt dybere Indhold, end noget Hedenskab mægtede, saa hørde dog Christenheden, deelt mellem Bisper og Professorer, i *Borgerlig Henseende* til de Dødes Rige, hvis Indbyggere *Bispe-Stav* og *Pen* umelig kunde levende forene eller begeistre for *Fædrene-Landet*, der nu ikke længer var de Levendes Land men *Kirke-Gaardene* med Martyr-Grave. Hvorledes nu *Religjons-Friheden* i et halvt Aarhundrede maatte virke, hvormange Tusinde der i *Hjerte-Tiden* maatte strømme til det Christne Samfund, med de store Løfter om *Synds-Forladelse* og *Salighed*, og med de stærke Vidnesbyrd om Guddommeligt Pant, og hvor magelig Bisper og Professorer maatte gjøre Himmel-Veien, for selv, mens de vendte den Ryggen, at staae som de der gik i Spidsen, det hører egenlig *Kirke-Historien* til at udvikle, men maa dog ogsaa her berøres, for at vise, hvor naturligt det gik til, at Christus-Riget *borgerlig* tabde sig i Roms Slaveri. Behøver dette imidlertid Bekræftelse, da er Biskop *Euseb* fra Constantins Dage det umistæneligste Vidne, naar han bekiender, at under Freden brændte de, der gik for *Hyrder*, af Had mod hinanden, og gav i *Herske-Syge* Verdens Høvdinger ei det mindste efter, saa det var intet Under at ogsaa Herren ryggede Pagten, nedbrød Murene, sløifede Fæstnings-Værkerne, gjorde Sværdet unyttigt og var ikke med sit Folk i Striden, men tog Aar fra dets Alder og gav det *Skiændsel* i Tilgift*).

* - 573

Hvorledes det derimod kunde falde en *Romersk Keiser* ind, under disse Omstændigheder at forfølge de Christne, der dog aabenbar hørde til hans taalmodigste og nyttigste Slaver, og var, naar han blot vilde skaane dem, saa nær ved at forgude ham, som deres Tro neppe nok tillod, det er saa svært at begribe, at vi vel nødes til at give de Christne Ret i, det var kun »*den Onde*,« der ophidsede sine Redskaber til at udrydde »*det gode Navn*,« da det syndes afmægtigt. Det var imidlertid ingenlunde *Uromersk*, men i samme Smag som den *tredie* Puniske Krig, der til *Gatos* Glæde lod ham døe i Fred, og alle hvem der fødte romersk, fandt det vist meget rimeligt, at de Christne skulde udlevere deres *Hellige Skrift*, som man ansaae for deres *Vaaben*, og lade deres *Kirker*, som Man kaldte deres *Stad*, nedrive, medens *Bisperne*, som jo var deres *Høvdinger*, gik under Aaget og offrede til *Roms Guder*.

Paa intet Mindre var det heller, Forordningen lød, som i Begyndelsen af det *Fjerde* Aarhundrede udkom i alle fire Keiseres Navn, thi saamange Tyranner var der nu om Navnet, og i hele ti Aar arbeidedes nu, fornemmelig i *Asien* og *Afrika*, paa at nedrive Kirker, brænde Bibler, og befolke Grave og Bjerg-Værker især med *Bisper*, *Præster* og andre oplyste Folk, som ei vilde udlevere Skriften og fornægte Troen *). At nu Mange faldt fra i Fristelsens Tid var intet Under, og at endnu langt Flere holdt ved, skjøndt det holdt haardt at døe paa Bispe- og Bogstav-Troen, var ogsaa naturligt, da de fleste Mennesker i *Hjerte-Tiden* ei, uden at føle sig *grændseløs* ulykkelige, kan fralægge sig en Tro, der giver dem ogsaa [endog] kun det svageste Haab om Synds-Forladelse og Salighed; men at selv endeel gamle *Hofmænd* før lod sig flaae end de fornægtede Herren, og at Man endnu stødte paa en *Emeritus* [Udtjent], som, da der spurgdes: om han havde *hellige Skrift* er i Huset, svarede smilende: ja, i *Hjerte-Kammeret*; det minder unægtelig om Apostel-Ordet, at Guds *Skrøbelighed* er dog stærkere end Menneskene**).

Det var imidlertid ingenlunde blot de Christne, der nu fødte sig »i Helvede, i Pinen«, thi af den levende

Skildring, en samtidig Christen har efterladt os, see vi, at Riget var faldet i ryggesløse *Barbarers* Haand, hvem kun det Uhyre fornøiede, medens hvert Spor af ædle Følelser, af Dannelse og fine Sæder, var dem en Vederstyggelighed. *Dalmateren* (Illyreren) ^{—*} 574 *Diokletian* var nemlig for en Snees Aar siden (284) blevet udraabt til Keiser af en Krigshær, paa en Tid, da der var Oprør allevegne og Grændserne hærgedes af Barbarer, og han betragtede nu aabenbar hele Riget blot som en »*Krigs-Skueplads*«, han som klog General maatte stræbe at spille Mester paa og drage Fordeel af, det længste mueligt. At undertrykke Oprørene og befæste Grændserne, var altsaa hans fornemste Sag [første Omsorg], og da han ei selv kunde være allevegne, og lykkelige Tjenere er Tyrannens farligste Fiender, saa tog han sig strax en *Medhjælper* [Medkejser], endnu raaere end han var selv, og de valgde sig igien hver en *Keiserling* (*Cæsar*), der fik sin Deel af Byttet og havde Kronen i Vente. Paa denne Maade lykkedes det ogsaa virkelig *Diokletian* ei blot i hele tyve Aar, som var en Keiser-Evighed, at bære Kronen, men ogsaa at sikkre Grændserne og kvæle alle Oprør, men jo bedre Fred de *barbariske Keisere* vandt og holdt med hinanden, desbedre Stunder og desmere Dristighed havde de naturligviis til at plage Indbyggerne, og Alting kom nu for Alvor paa Krigs-Fod: Retten, som dog hidtil havde været pleiet til daglig Brug, sad nu udelukkende i Spyd-Stagen, og hele Riget behandledes som et fiendtligt Land, de seierrige Generaler tænkte snart paa at forlade, og udsugede da paa alle muelige Maader, deels for at leve flot og dog sanke Skatte, og deels for at holde Krigs-Folket i Virksomhed og god Lune. *Diokletian* selv var *gierrig* tilgavns, og havde desuden stor Lyst til at bygge op og rive ned, hvortil han behøvede meget, da han havde opslaaet sin Bopæl i *Nikomeden* og vilde have den ligesaa smuk som *Rom**). Hans Med-Broder, *Maximianus* Herculius, havde vel ikke den Orm, men han satte sin eneste Glæde i *Liderlighed*, og traadte deri som al Ret, saa al Anstændighed under Fødder, og dog kaldte Man deres Dage gyldne, da Man oplevede *Galers*, som ogsaa var Drive-Hjulet i Raseriet mod de Christne. Dette Uhyre, hvis Moder *Romula* var født paa hin Side *Donau*, og hvis Ærgierrighed det var at kaldes, som Romulus, en Søn af *Mars*, var En af Keiserlingerne, gift med *Diokletians* Daatter *Valeria*, og førde sig taalelig op, saalænge Keiserne var i deres Kraft; men da de begyndte at ældes, kastede han Masken, piinde *Diokletian* til at forfølge de Christne, og nødte saa snart baade ham og *Maximian* til at nedlægge Regjeringen. De Christne skal han have svoret Undergang, fordi Spaamændene, ^{—*} 575 som var hans Geheime-Raader, sagde, at Intet Offer vilde lykkes, da der immer [altid] var *Christne* tilstæde, som slog *Kors* for sig og forstyrrede derved det Hele; men Forfølgelsen mod dem, som hans egen Gemalinde *Valeria* maa have hørt til*), var ham dog ingenlunde Hoved-Sagen, thi det var at indtage [udsuge] og ødelægge hele Riget, derfor nødte han de afgaaende Keisere til at udnævne to ret foragtelige Keiserlinger, den Ene Drukkenbolten *Severus*, og den Anden Studedriveren *Daia*, som var i Slægt med ham, og kom til at hedde *Maximin*. Det gjaldt nu kun om, at den gamle *Constantius Chlorus*, der som Keiserling havde havt *Gallien* og *Britannien*, og skulde nu være *Galers* Med-Keiser, snart vilde lægge sig til at døe; thi han var, for sin Retfærdighed og Mildhed, saa elsket baade af sin Krigshær og i sin Egn, at *Galerius* ei turde røre ved ham, men da *Constantius* indskrænkede sig til sin snevre Virke-Kreds, havde *Galer* dog alt i den største Deel af Riget frit Spille-Rum. Dette benyttede han nu til at give *Romerne* et Exempel paa en Herske-Syge, en Lovløshed, en Udsuelse og Blod-Tørst, saa upartisk og grændseløs, som de endnu ikke havde kiendt; thi hans største Morskab var at fore en stor Flok Bjørne, han hele sin Tid havde sanket paa, med levende Mennesker, saa det var en stor Naade, hvem der fik Lov at døe ved Sværdet; Lovkyndighed, Rettergang og alskens Lærdom regnede han til de »*Sorte Konster*«, Man ei noksom kunde hade, Soldater sattes overalt til Dommere, og han sagde høit, at den *Persiske Forfatning*, hvorefter Enevolds-Herren eiede alle Folk [hele Folkemængden] med Hud og Haar, var den Eneste, han kunde lide. Hvad de gamle *Romere* (siger den samtidige Skribent meget naiv) efter Krigs-Retten (*jure belli*) havde gjort ved de undertvungne Folk, det vovede han at byde *Romerne selv*; thi uden Persons Anseelse maatte de ind i Mand-Tallet, deres Marker blev maalt, deres Huus-Dyr og Vin-Stokke talt, Kop-Skat [Næseskat] skulde de Alle give, for det, sagde *Galer*, har mine Forfædre maattet give til *Romerne*, og vel var det kun i en vis Alder, men Man trak Aar fra de Gamle og lagde til de Unge, saa der blev hardtad Ingen fri uden *Tiggerne*. For at imidlertid Ingen uden Nødvendighed skulde regne sig til dem, »hos hvem Keiseren havde sin Ret forloret«, befalede han, at *Tiggerne*, hvem Livet kun var til Byrde, skulde samles om Bord paa Skibe og sænkes i Havet**).

* — 576

Dog, *Constantius* havde en Søn, ved Navn *Constantin*, som vel med Flid var forbigaaet ved Valget af Keiserlinger og opholdt sig ved *Galers* Hof, hvor Tyrannen troede ham sikker nok, men han var elsket i Krigs-Hæren, smuttede bort, og traf sin Fader i sidste Aande-Dræt, fik hans Velsignelse og udraabdes af Krigs-Hæren til hans Efter-Mand. Det maatte *Galer*, skiøndt han fnøs, finde sig i, og fik ovenikøbet to Med-Beilere, da han for Alvor vilde skrive selve *Roms Borgere* i Skat, thi den aftakkede Keiser *Maximians* Søn, Uhyret *Maxents*, som var i Byen, benyttede Fortvivlelsen, fik sin Fader til at axle Purpuret igien, og tog det selv, ved Hjælp af Liv-Vagten (Prætorianerne), som *Galer* havde opløst, og af Svine-Slagteren *Luccan*, som havde havt Leveringen af det Flæsk, Keiserne, istedenfor at beskatte Almuen, pleiede at uddele til dem*). Nu var de da Sex om Regjeringen, og skiøndt det kostede *Severus* Livet at han gik til Italien imod de to Nye, blev dog Tallet fuldt igien ved *Barbaren Licinius*, som *Galer* gav Purpuret, men nu var Uhyret modent, thi han raadnede levende op. Under de Helvedes-Smerter, han leed, havde *Galer* imidlertid, tilligemed *Constantin* og *Licin*, underskrevet en Forordning, hvori Tyrannen vel roser sin gode Hensigt med Blod-Loven mod de *Christne*, men beklager dog, at den, ved de sære Menneskers Ivrighed og Halstarrighed, har voldt endeel Ulæmpe, og vil derfor lade Naade gaae for Ret, saa de *Christne* skal have Lov til at være *hvad de er* og bygge deres Kirker op igien**).

Kort efter udbrød der Krig mellem *Constantin* og *Maxents*, ved hvilken Leilighed *Constantin*, beraabende sig paa et Syn og Varsel, førde *Korset* i sit Banner, og lod sig efter Seieren afbilde med det »som Frelsens Tegn og Manddoms rette Mærke« i sin Haand paa Torvet i Rom***). Strax efter udkom da ogsaa en Forordning af ham og *Licin*, der vel kun udtrykkelig tilstod *Christendommen* samme Frihed som *alle andre* Religjoner, men lød dog særdeles gunstig for dens Bekiendere, og skjøndt de endnu enstund blev forfulgt i Østerleden, først af *Maximin* (Daia) og siden af *Licin*, blev *Christendommen* dog snart paa en Maade *herskende* i Riget med *Constantin*, som lykkelig undertrykte alle sine Medbeilere og blev usædvanlig gammel paa Tronen).

--- 577

At dette nu ogsaa har fundet saa godt som almindeligt Bifald hos dem, der brød sig noget om Religjon, seer Man blandt Andet med [paa] *Constantins* Broder-Søn, *Julian*, som var en ivrig Dyrker af Roms Guder (360-62); thi da han faldt paa et Perser-Tog, udraabde hans *egen* Krigshær en *Christen* (Jovian) til Keiser, og siden spore vi knap Tanken om, at det kunde være anderledes.

At nu denne *Christendommens* Seier over *Hedenskabet* er langt fra at være saa glædelig en Begivenhed i *Kirkehistorien*, som Biskop Euseb, og Millioner med ham, har tænkt, det maae netop alle *Christne* straxindrømme, da *Christendommens* saakaldte »*Ophøielse*« til Stats-Religjon i Romer-Riget øiensynlig var en dyb *Fornedrelse*, der paa den ene Side aabnede Kirke-Døren for alle dem der tænkte lavest, og paa den Anden [Side] gjorde *Roms Tyran* til Menighedens *Ypperste-Præst* (*Pontifex Maximus*); men i *Statens* og *Skolens* Historie er den tilvisse en Hoved-Begivenhed, al den Priis og Beundring værd, som Man vil skiænke den. At vi nemlig har *Stater*, som kappes om Rangen med Old-Tidens Bedste og stile end høiere, og at vi har en *Høi-Skole*, hvor de forbigangne Tider som ved en Trylle-Stav opstaae, for i Forening med den Nærværende og Tilkommende, at vise og forklare hele Menneske-Livet, det er aabenbar en Følge af, at *Korset* fortrængte *Ørnen* i *Roms* Banner, og skjøndt Man vel kan indbilde sig, det Samme vilde skedd alligevel, er det dog kun, ligesom vi kan indbilde os, at om vi end var blevet kvalt i Fødselen, kunde vi maaskee dog levet ligegodt. Det var derfor barnagtigt, *her* at tale om *Constantins* *Bevæggrunde* til at blive *Christen*, om hans Ret til at hedde et *christeligt* Menneske, og om den *Maade*, hvorpaa saavel han som de *Christne* *Bisper* og *Professorer* benyttede Seieren; thi det, seer Man let, bliver Altsammen *deres egen* Sag, medens *Følgen* i alle Tilfælde blev hvad den blev og er ret egenlig *vores* Sag. Jo meer man imidlertid nedsætter *Constantins* og hans Samtidiges *Christendom*, des klarere bliver det, at *Christendommen* paa en Maade maatte blive *herskende* i Romer-Riget, for at virke saa velgiørende som Tilfældet blev paa de følgende, selv de fjerneste, Tider; thi tænke vi os en *Apostolisk Menighed*, levende i Aanden, da trængde den ligesaalidt til verdslig Beskyttelse, som den attraaede verdslig Rigdom, Magt og Ære; men netop *naar* *Menighed* var *udartet*, og dog uundværlig i Verden, da var det et Mester-Stykke af Forsynet, at 578 sammenkiæde den med Tyrannens Fordeel og med alle *Verdens-Rigets Indretninger*, som maatte give de indbrydende *Barbarer* deres høieste Forestilling om Stats-Klogskab og Dannelselse. Paa *Barbarerne* er det nemlig vi nu maae fæste Øie, thi dem er Romer-Riget aabenbar givet til Priis, og kun med Hensyn paa *dem* kan vi fortsætte Stats-Historien, efterat *Christus-Riget* har tabt sin Selvstændighed og falder i det Mindste tilsyneladende sammen med det Romerske, men *Barbarernes* Riger blive nu1 igien kun Gienstand for Stats-Historien, fordi der i dem ved *Christendommens* Hjælp udvikle sig *Stater* efter den *Ebraiskes* Lignelse, med aandelig Oplysning til Hoved-Øiemed. *Hvorfor* ikke Romer-Riget heelt og holdent ved *Christendommens* Hjælp kunde forvandles til en saadan Stat, er et unyttigt Spørgsmaal, thi Romer-Riget var jo alle de gamle *Staters* Rakker-Kule, hvis Liig umuelig der kunde sammenvoxe til et Kæmpe-Legeme, og skjøndt *Christendommen* havde viist, den mesterlig kunde forene »*Jøder* og *Græker*, *Skyther* og *Barbarer*« til eet Folk, saa var det dog kun under *Vilkaar*, som i *Constantins* Dage snarere slet Ingen end alle *Rigets* Indbyggere vilde finde sig i. Naar derfor *Christendommen* under *disse* Omstændigheder kronedes til *Keiserinde*, da var det kun vigtigt, fordi, som dens Prophetiske Apostel mesterlig udtrykker det, Hun derved fik »*begge* den store *Ørns* Vinger« at flyve paa til Ørken, bort fra Slangens Ansigt, hvor Hende var Sted og Næring beredt i Tidernes Løb! Saa lidt derfor end *Keiser-Daaben* fortjener den Bebreidelse, at have forværret Romer-Rigets Stilling og fremmet dets Opløsning, da den aabenbar *formildede* Tyranniet og *forsinkede* Opløsningen, saa kan *Christendommen* dog ei forlange Tak derfor af *Roms* Tilbedere, da det er klart, den virkede kun for sig selv og Menneske-Slægten, formildede kun Tyranniet fordi den skaber2 Retfærdighed og aander Mildhed, og forsinkede kun Opløsningen, for at faae Tid til, saavidt mueligt, at giennemtrænge det Hele og syre hele Massen3, saa *Menneske-Aanden* kunde høste Gavn af *Barbarernes* Seier. Nu, da den nyskabte Folke-Verden ligger udbredt for os i al sin Herlighed, vidt overstraalende den Gamles, har vi ondt ved at troe vore egne Øine, naar vi, opvaagnende, betænke, hvad der Alt maatte skee, for at vi kunde komme *sovende* dertil; men forsvinde --- 579 maatte nødvendig al denne Herlighed som en Drøm, hvis vi ei vilde oplade Øiet og see hvad der er skeet, beundre Forsynets Styrelse og følge dets Vink.

Historiens *Skne-Plads* maatte enten lukkes eller paa en Maade flyttes fra den dannede Verden, hvor Dyd nu kun var Svaghed og Daaden Misgierøing, men viselig blev den saaledes udflyttet, at den i Grunden kun blev udvidet, blev mesterlig *afdeelt* og *aflukket*, saa den gamle Verden, som sin egen Skygge, blev staaende i Bag-Grunden. Lænkerne knustes og Hjertet fik Luft, men Kiæden brast ikke; som en Ægyptisk Konge-Mumie, skrinlagt i Alabast og stillet tilskue i et Grav-Palads: i Konstantinopel og Classikerne bevaredes den gamle Verdens Dannelselse til den Ny, uden at dog Forfinelsen kom ubetimelig til at smitte og fordærve de raa

men stærke og dybe Naturens Børn, som skulde fortsætte Menneske-Livet! Vist nok et stort Vidunder, men ei til ørkesløs Forbauselse, nei, til lærerig Efter-Tanke, thi fordi Mennesket er skabt i Guds Billede, udvikler ethvert Guddommeligt Storværk sig i *Menneske-Naturens Orden*, og er for os vel ugiørligt, men ei uforklarligt.

Vi skal saaledes huske, at den *Eenhed*, Romer-Riget gav den dannede Verden, var kun stiv *Eens-Formighed*, altsaa kun den samme Lighed, som Døds-Kulden giver alle Menneske-Legemer, og da Christendommen igien kaldte Folkene til Live, maatte der nødvendig i det Mindste vise sig een Hoved-Forskiel, den nemlig mellem *Østen* og *Vesten*. Kun *Øster-Leden*, *Grækenland* iberegnet, havde været den gamle Dannelses Hjem-Stavn, og kun de *Østlige* Folke-Færd havde Romeren fundet døende og overvædet, de *Vestlige* havde han fundet raa, og overvundet med Krigs-Konst, og kun, saavidt de blev unaturlig forfinede, afkræftet. Denne Forskiel var heller ingenlunde tilfældig, thi *Østerlænderen* var *Phantasi-Tidens* fødte *Konge*, og havde i Ungdommen saaledes forkiælet og forsvækket sig, at han, i det Mindste giennem Middel-Alderen, *aandelig* talt, ei vel kunde blive meer end en Skygge, og *Grækerinden*, som var født til *Hjerte-Tidens Dronning*, havde fordandset og forkiølet sig, saa hun maatte holde Sengen og være glad om hun ei sank i Graven. *Romerinden* var nu vist nok den store Skiøge, der nødvendig efter sine egne Love maatte faae de løsagtige Vestalinders Straf og levende begraves, medens de trælbaarne Kvinder i *Afrika*, *Spanien*, *Gallien* og *Britannien*, umelig kunde beklæde 580 en Dronning-Stol, hvorover Konge-Aanden svævede; men ogsaa for at raade Bod paa dette Savn var *Christendommen* kommet til Verden, og [blev], som »den hellige Moder, *Kirken*«, kronet til Keiserinde i Romer-Riget. Saalænge *Christus-Riget* stod, kunde Man i Stats-Historien ei kiende Forskiel paa *dets* Indbyggere, da de Alle var Eet1, men ved *dets* Opløsning, giennem det Tredie Aarhundrede, viiste det sig snart, at den herskende aandige Følelse, Man i *Østen* beholdt, var Tro paa *Guddommelig Vidskab*, øst med Lærdom af den *Hellige Skrift*, medens Man i *Vesten* foretrak den langt *dybere* Følelse, som Troen paa den *indviiede Geistligheds hemmelige Samfund* med *Guddommen* unægtelig er. Hvor *protestantisk* vi derfor end i *Kirke-Historien* ville bedømme dette Forhold, maae vi dog finde det meget naturligt, at »*de Lærdes Republik*« i *Østen* knap under en Despots Formynderskab kunde hindres fra at ødelægge sig selv, medens »*Bispe-Riget*« i *Vesten* sammenvoxde til et *Pavedom*, [som] de verdslige Herrer maatte bøie sig for; thi jo daarligere Lærde, desmere Kiv, men jo daarligere Bisper, desstørre Enighed, og i Troen paa de Enige kan Man hvile, men i Troen paa de Stridige maa Man kives.

Denne mærkelige Forskiel mellem *Østen* og *Vesten* kom ogsaa netop i Constantin den Stores Dage ret for Lyset ved de »*Arianske Stridigheder*«, som vi vel gjerne aldeles vilde overlade Kirke-Historien, men kan ikke, fordi de aabenbar hørde langt meer til *Statens* og *Skolens*, hvori de har efterladt sig uudslettelige Spor. Hele *Østens* Geistlighed var nemlig paa den Tid *forsaavidt* enig med sin store Lære-Fader *Origenes*, at de grundede deres Tro paa *deres egen* Skrift-Klogskab, og ved at kaare Roms Tyran til Ypperste-Præst haabede naturligviis Enhver af *Østens* Skole-Mestere at faae *sin* Theologi til at blive herskende, medens *Vestens* Bisper kun forlangde Beskyttelse mod opsætsige Lægmænd. Nu fremstod Præsten *Arius* i *Alexandrien*, Lærdommens Stapel-Stad, med et nyt Indfald om *Christus efter Skriften*, og det satte hele *Østen* i Bevægelse, medens Man i *Vesten* knap vidste, hvad Striden, der syndes at dreie sig om et *eneste Bogstav* i et Græsk Ord*), egenlig var om. Det gik naturligviis *Constantin* ligedan, men da det var ham, der skulde afgjøre Trætten, maatte han dog ^{*}-^{*} 581 have en Mening derom, og holdt nu snart med *Arius* og snart med hans Modstandere, hvoraf der nødvendig, da Keiserens Ord skulde være en Lov, maatte følge store Ubehageligheder for dem, der holdt paa en modsat Mening. Den herved opkomne Skik, at *Keiserne* skrev *Troes-Bekiendelser* (Symboler), som Man skriver Forordninger, efter den Mening, Man for Øieblikket finder rimeligst, eller finder hos sin Yndling for Øieblikket, [den] lærde Man imidlertid i *Østen* snart at finde sig i, som et nødvendigt Onde, der dog havde det Gode ved sig, at hvem der tabde Slaget i Dag, kunde vente at vinde det i Morgen, medens samme Skik for *Vestens* Bisper og deres Hjord var en Vederstyggelighed, hvorved en *Lægmand* opkastede sig til Herre baade over *Troen* og *Geistligheden*.

Under disse Omstændigheder var det da ganske i sin Orden, at *Østen* og *Vesten* fik hver sin Keiser, og *Østen* i *Byzants* eller *Konstantinopel* en ny geistlig, verdslig og videnskabelig Middel-Punkt, hvor *Græsk* aldeles som Bog-Sprog fortrængte *Latin*, og det var jo Betingelsen for, at *Vesten* kunde overlades *Barbarerne*, uden at dog den gamle Dannelse og den Græske Literatur derved gik forloren. Os kan det derfor være ligegyldigt, *hvad* der bevægede *Constantin* til at vælge *Byzants* istedenfor *Nikomedien* til den ny Hoved-Stad, eller bevægede *Theodos* til at dele Riget *ordenlig* mellem sine Sønner (395), saa *Arcadius* fik hele *Østen*, og *Honorius* hele *Vesten*, thi Følgen blev den samme, og istedenfor at gaae i Rette med den døde Keiser som en Roms Forræder, glæde vi os ved, der dog nu engang kunde blive en god Ende paa Roms Tyranni, da *Østen* og *Vesten* var blevet sig deres Uforenelighed bevidst. At dette nu ogsaa virkelig, uden al Skyld hos *Theodos* og hans Sønner, netop skedte i deres Dage, see vi klarlig ved i Skolen eller Literaturen at betragte de to Bisper, som under *Arcad* og *Honor* ret egenlig *delede* Rigets Beundring: *Antiochenser* *Chrysostomus* og *Afrikaner* *Augustin*, *Hin* det store Lys i *Østen* og *Denne* i *Vesten*. Begge rage de op over deres Sidemænd og over deres Eftermænd giennem hele Middel-Alderen, som Bjerge over Dale, og Begges efterladte Skrifter er i Skole-Historien uforgiængelige Mindes-Mærker om det høiere Sving og den dybere Grundighed, Christendommen alt i den gamle Verden gav Hedningers Tanke-Gang; men *Chrysostomus*, i hvem *Østens* Professor-Stamme holder sin egen pyntelige Lov-Tale og Lig-Prædiken, er aabenbar strax færdig, da Følelsen opløser sig i 582 Betragtninger, og Materien taber sig i Form; [hvorimod] *Augustin*, i

hvem Vestens Biske-Sjæl først kommer til Besindelse, er derimod i fuld Giæring, og føler sig bestandig draget til to modsatte Sider: Spidsfindighedens bundløse Afgrund og det umaalelige Hjerte-Dyb. Hvor Man beklapper *Chrysostomus*, vil Man altsaa nøies med at balsamere Rom i Vie-Vand paa Græsk, men hvor Man føler sig grebet af *Augustin*, der stræber aabenbar et nyt christnet Grækenland at skyde sig op giennem Roms Ruiner, og da vi veed, det lykkedes, kan de store Hindringer, det mødte, men seierrig overvandt, aldrig ængste, men vel oplyse og fornøie os.

Der herskede nemlig i *Vesten*, og da især i *Nord-Afrika* og *Italien*, en Slaphed og Sædernes Fordærvelse hos de *Dannede*, der var saameget des grueligere, som *Dannelsen* der var *falsk*, var en hovedkuld's Forfinelse af Barbarer, og hermed hængde hos de Boglærde en aandløs, vantro Retning paa det Nøieste sammen, saa *Grammatikeren Hieronymus* var Vestens Orakel, *Pelagius* med sin tørre Moral var nær ved at faae flere Stemmer blandt Bisperne end *Augustin*, og selv Denne, der kun med Møie havde revet sig løs fra de » Latinske Classiker,« var, med al sin Varme, dog meget for efteraars-kiølig til en *Vaar-Prædikant* i det store Hjerte-Aar. Naar vi derfor *nu* see *Barbarerne* bryde ind paa alle Kanter, og *Vandalerne* bemægtige sig *Nord-Afrika*, mens *Augustin* ligger paa sit Yderste (430), da maae vi finde, det var ogsaa paa den høie Tid, at den falske Dannelse med alle sine raadne Grene blev afhugget ved Roden, og de faa efterladte Bog-Lærde fik Andet at vide end hvad Man kan læse og gruble sig til, og Andet at giøre end at forkiættre og drille hinanden. At nu imidlertid Læge-Midlet ei blev værre end Sygdommen, at ikke selv *Spiren* til en betimelig Dannelse gik tabt i Barbariet, men at *Augustin* og *Hjeronymus*, efter, som skrinlagte Kirke-Fædre, at have sovet for Altret i tusind Aar (fra det femte til det femtende Aarhundrede), stod lyslevende op igien¹ med *Luther* og *Melanchton*, og blev den rette *Skole-Dags* Morgen-Haner, det er jo vist nok et stort Under, men dog slet ikke større, end at det lader sig forklare af Middel-Alderens Historie. Bagefter kan vi nemlig godt see, det gjaldt kun om *tre* Ting, for at det Romerske Helvede kunde blive en² *Skjærs-Ild* for Vestens Christenhed, hvoraf Menneske-Aanden kunde luttret udgaae, ^{*}^{*} 583 naar Forstands-Tiden kom, studere den gamle Verden i sine efterladte *Folk* og *Skrifter*, og derpaa, med »Forstands [Hjertets] oplyste Øine« og [med] velberegne- de Kæmpe-Skridt, fortsætte sin Bane til Maalet, og disse *tre* Ting var: at den *Christne Troog* Anskuelse bevaredes, at der indvandrede *kræftige Folke-Stammer* med *aandige* Anlæg, og at *Skolen* i *Konstantinopel*, om end faldefærdig, dog blev staaende, og aldrig i *Vesten* ganske tabdes af Sigte. For det Første var der nu sørget ved den Nødvendighed, det var *Geistligheden*, naar den vilde herske i Christi og hans Apostlers Navn, og tilegne sig med *Tienden* alle *Aarons* og *Leviternes* Rettigheder, at den da maatte¹ for sin egen Skyld holde strængt over alt det *Oprindelige* i Kirken, beflitte sig paa Troes-Enighed og prise Guds Husholdning i det *Gamle Testamente*. For det Sidste vilde der blive Raad, naar paa den ene Side *Konstantinopel* trods den herskende Svaghed og Forvirring frelstes fra Barbarerne, medens² paa den anden Side de *Lærdes* *Tvistigheder* holdtes³ ved Lige, og Vestens Bisper nødtes⁴ til at tage Hensyn paa dem; thi da vilde Skole-Kundskabens Elementer mechanisk forplante sig i Østen og aldrig ganske glemmes i *Vesten*, saa de lærde Feider i *Konstantinopel*, og *Tvisten* mellem den *Latinske* og *Græske* Kirke, beskæmmede vel det Byzantinske Rige og vanhældede den *Christne Kirke*, men var dog for Christenhedens tilkommende *Høi-Skole*, og derved baade for *Kirke* og *Stat*, aldeles uundværlige. Det *Tredie*: at skaffe det Vestlige Romer-Rige en god Deel nye Indbyggere, som havde anderledes Kræfter og mere Hjerte for Aand end de gamle *Italiener*, *Spanier*, *Gallier* og *Britanner*, det kunde naturligiis kun *Guddommen*, men at de derfor, langt fra at være himmelfaldne, var skabt og giemt til Det og Meer, [det] vil bedre *Middelalders-Historier* ⁵ end vi endnu har, let kunne vise.

Hvorledes det nu gik til med Romer-Rigets Opløsning og ny Befolkning, det hører naturligiis ikke til *Romer-Rigets* men til dets Fienders Historie, og til Lykke træffe vi Folk mellem dem, hvem Historien var kiær fra Moders Liv, og hvis Levnets-Løb derfor nødvendig maatte blive en Historisk Beskrivelse værd.

* * * * *

584

Folke-Vandringen og Nørre-Leden.

Man maler vist nok Krig i det Hele med dens rette Farve, naar man dypper sin Pen i Blod, men den blodigste Beskrivelse, Man kan give af Krigen, er dog kun mat, mod den, Krigen giver af sig selv, saa Historien skulde aldrig befatte sig med saadanne Natur-Skildringer, men heller forbigaae alle de Krige med Taushed, der intet Mærkværdigt er ved uden Blod-Badet. Naar man derfor arbejder paa at tiltælle sine Læsere alle de Hug og Stik og Stød, Romer-Riget fik, til det faldt, af *Hunner* og *Gother*, *Franker* og *Longobarder*, *Heruler* og *Vandaler*, *Burgunder*, *Alaner* og *Svever*, og saa videre fort i det Uendelige, for¹ saa igien al udfinde, hvor de var Alle kommet fra, og hvortit de bedes indbyrdes; naar Man giør det, da stiler Man vist nok ganske fornuftig paa at give os et tro Billede af *Folke-Vandringen*, som et brusende Hav fra »Chinas Kyst til Øster-Søens Grændse«, eller som et almindeligt Oprør i Menneske-Naturen [Menneskeslægten], under hvilket hele

Barbariske Folke-Færd rulle frem mod den dannede Verden som uhyre Bølger, oprørte af alle dyriske Drifter, som de til Vædde-Strid løsladte Storme, medens Millioners Vaaben-Gny og Sværde-Lyn er Torden-Veiret, der 2 Slag i Slag udbreder Angest, Død og Ødelæggelse over alle de deilige, frugtbare, blomstrende Lande paa Middelhavets Kyst; men det er et meget utaknemligt Arbejde. Der vil nemlig altid findes en Pult [Pulk] *Kosakker* paa Grændsen af den dannede Verden, hvis Helte-Giærninger give den en langt mere levende Forestilling om Folke-Vandringen end alle lærde Penne, saa Kiedsommeligheden, de ved idelig at gientage Et og det Samme, nødvendig udbrede, bliver i dette *Stykke Pennens* 3 eneste, umisundelsesværdige Fortrin. Det lade vi altsaa fare, og stræbe heller at henlede Opmærksomheden paa Nødvendigheden af Roms Fald og Sammes lykkelige Følger, som gyldig bevise, at det ingenlunde var dyriske Drifter, men dybere Menneskelig Følelse, der udmærkede Delerne af Romer-Riget. Barbarers Indfald i den dannede Verden er nemlig saa gamle som den, og fornye sig til alle Tider, saa *Kymrer* og *Teutoner* var ligesaavel *Skythers* og *Gallers* Efterfølgere, som *Hunners* og *Gothers* Forløbere, og ^{*}~~—~~^{*} 585 *Arabers* og *Slavers*, *Mogolers* og *Tyrkers* Angreb og Indbrud er aabenbar af samme Slags, saa de Lærdes Forestilling om *Folke-Vandringen* som en mageløs Begivenhed [Ustyr] i det femte og sjette Aarhundrede er et tomt Hjerne-Spind af Romersk Overtro. Hvad der er mærkværdigt og mageløst ved den store Omvæltning, er da ingenlunde Bulderet og Barbariet, som aldrig udebliver, hvor Dannelsen er udartet til Kiælenskab, og Kræfterne opløst i Nydelse, men det er den underfulde Gienfødelse og Fornyelse af Menneske-Livet i ungdommelig Friskhed mellem Ruinerne af den gamle Folke-Verden, det er hvad der slaaer os, baade som et mageløst Sær-Syn, og som et ganske besynderligt Trylleri, vi ikke veed andet Navn til end »*Romantisk*«. Navnet er ogsaa det heldigste, der kunde vælges, naar Man blot ikke vil udstrække det til hele Middel-Alderen, men indskrænker det til Vexel-Virkningen mellem de Romerske Ruiner og de Nordiske Udflyttere, og Betragtningen deraf i en Maanskins-Nat, ved Siden ad Barbariske Jette-Skikkelser, lig den vilde Jæger, som giennemfarer Verden for at æde den deilige, flygtende Prindsesse, han har kastet sin dyriske Kiærlighed paa*).

Dog, disse Middel-Alderens Fee-Slotte, omsværmede af grumme Jetter og skielmske Dværge, men bevogtede af strænge Riddere og djærve Kæmper, maatte vel saare forundre os, i Egne, hvor Man, giennem fem Aarhundreder, fra August til Augustulus, kun saae Bødler og Tugthuus-Lemmer, naar Man ikke i Blusset af Martyr-Baalene saae straalende Vidnesbyrd om et guddommeligt Menneske-Liv i det Skjulte; men en *Fortsættelse* af Menneskets store Levnets-Løb kunde vi dog aldrig see i disse Tryllierier, naar vi ikke opdagede, at hine Fee-Slotte er at ligne ved Herberger i Ørken for en stor Konge, som under mange Farer kæmper sig giennem fiendtlige Ene-Mærker til et nyt Land, hvor han vil reise sin Throne. Tiden har imidlertid viist, at det var saaledes, at Menneske-Aanden havde en anden Verden omkring *Vester-Havet* og *Øster-Søen*, hvor den skulde fortsætte hvad der begyndtes omkring Middelhavet, men at denne Verden var endnu ikke beredt, saa Aanden maatte enstund friste Livet i allehaande Forklædninger, snart som en vandrende Ridder og reisende Spillemand, snart som en bodfærdig Pillegrim og ydnryg Kloster-Broder; thi at ^{*} 586 *Nørre-Leden* var Aandens Maal, see vi klarlig, da det baade var *derfra* al aandig Rørelse udgik og [det var] *der* Aanden fra Reformationen af fik en *Nyaars-Tid*, der ingenlunde maa bedømmes efter hvad den alt har naaet, men efter hvad den fører til.

Saaledes at gaae baglænds, for at komme ret ind i Fortiden, er et Kneb, vi først i den allersidste Tid har lært, og dermed har Bladet kiendelig vendt sig saavel i den Kritiske som i den Pragmatiske Historie, thi saalænge Man blev siddende magelig i sit Studere-Kammer, og snart indbildte sig, Man kunde mane de gamle Skribenter op og efter et strængt Politi-Forhør bedømme baade dem og deres Efterretninger, snart drømde, at Man forklarede Historien, naar Man fortalde, hvad Hensigter Man selv vilde havt, og hvordan Man selv vilde baaret sig ad, naar Man havde været i de Gamles Sted, saalænge legede Man aabenbar kun med Historien eller rettere med sin egen Skygge. Nu derimod, da vi begynde med det virkelig Nærværende og nærmest Forbigangne, som er sikkert nok, bedømme vi ikke de gamle Efterretninger efter eget Tykke, men efter deres Overeenstemmelse med de Menneske-Natures Love, vi i den sikke Historie og vor egen lille Verden har opdaget, og Enkelt-Mændenes Hensigter lade vi staae ved deres Værd, som tvivlsomme og os uvedkommende Ting, medens vi slutte fornøftelig: at hvad der virkelig kom ud af en Ting, det var den Aands Hensigt, som styrer det Hele.

Naar vi derfor ønske at vide, hvordan det omtrent har seet ud i vort Norden ved Christi Fødsels-Tid, og hvad der foraarsagede de ældre Udvandringer, da begynde vi ikke med at sammenligne de Græske og Latinske Billinger om *Thule* med vore egne Old-Sagn, som ei engang selv veed [kan vise] om de er fra *Brand-Old* eller fra *Høi-Old*; men vi begynde med den *Kiends-Giærning*, at *Nord-Tydskland* og *Danmark* er nu det egenlige Sæde for universel Videnskabelighed, hvor Man stræber at samle alt Menneskeligt i Menneske-Begrebet og udlede det af Menneske-Naturen, derfor ogsaa de eneste Steder, hvor Man arbejder paa en organisk sammenhængende Verdens-Historie, medens Man andensteds, selv i National-Historien, nøies med det atomistisk Sammendyndede. Heraf slutte vi med Føie, at hvor daarlig vi maaskee end behandle den store Opgave, maa det dog ligge i vor Natur at have Lyst dertil, og i Forsynets Plan at vi skal befatte os dermed, hvad igien ei kan være Tilfældet, uden at vi ogsaa oprindeligt har havt tilsvarende *Evner* og *Anlæg*.

Heraf følger ogsaa nødvendig, at vi har havt en tilsvarende *Fortid*, og vi har nu en Prøve-Steen fra de gamle Efterretninger om Norden, som i det Hele og Store er aldeles tilforladelig, og viser sig at være det,

naar den sammenlignes med vore Boglige Mindes-Mærker fra *Middel-Alderen*. Man dømmen nemlig hvad Man vil om *Saxos* og *Snorros* og alle de *Islandske* Saga-Skriveres historiske Tilforladelighed i det *Enkelte*, saa beviser disse Bøgers blotte Tilværelse dog ligefuldt, at Norden havde en i *Middel-Alderen* mageløs *Historisk* Retning, og vi behøve kun at aabne Bøgerne, for at see, at Aands-Gaverne svare dertil, saa, naar de ikke forskiærtsedes [forspildtes], maatte de i Forstands-Tiden avle en saadan *Historisk Vidskab*, som den der nu fødes.

Nu finde vi imidlertid ogsaa baade hos *Saxo* og hos *Islænderne* en Mængde Sagn og Sange, som skal være fra Old-Tiden, og skiøndt det er vanskeligt at tale om Aar og Alder, hvor Old-Tiden løber ud i Eet til det *Niende* Aarhundrede efter Christi Fødsel, saa er dog Sagnenes *Ægthed* beviist, naar de er i den Aand, vi hos os selv og hos *Middel-Alderens* Fædre [Kæmper] har lært at kiende, og hvad det *Mythiske* angaaer, kan vi ikke tvivle om at *Anskuelsen* jo er ældgammel, hvis den virkelig svarer til Bestemmelsen af det *Historiske* Vidskabs-Folk. En saadan Anskuelse af Menneske-Naturen i sit eget Inderste og Ahnelse af sin Løbe-Bane har nemlig et Folk, saavel som hele Slægten, kun i sin fyrige Ungdom, og skiøndt nu Vidskabs-Folket vist nok i Forhold til Hjerter-Folket er en Silde-Fødning, har vi dog ingen Grund til at sætte deres Ungdoms-Arbejde, som *Mythe-Smedningen* er, paa *denne* Side Christi Fødsel!

Hvad nu den *Nordiske Mythe-Krands* selv angaaer, da er dens *Ægthed*, som Udtryk for *Nordens Aand*, paa det Gyldigste beviist ved den Yndest, de nye Skjalde i Norden har fattet for den, thi i dem har Aanden vedkiendt sig den; men det er ogsaa indlysende, at den tilhører det universal-historiske Vidskabs-Folk, da den udtrykker det Grund-Forhold, hvori Samme nødvendig maatte see sig til *Udødeligheden*, som for alle aandige Folk er den *Livets Krone*, hvorpaa de stadig fæste Øie.

Naar vi nemlig give Agt paa de Folk i *Old-Tiden*, i *Middel-Alderen* og i *Nyaars-Tiden*, der eftertragtede Udødelighed, da opdage vi en mærkelig Forskiel, der svarer til Forholdet mellem *Phantasi*, *Følelse* og *Forstand*, hvoraf den ogsaa aabenbar udspringer, saa de *Ældste* søgde deres 588 Udødelighed i *Nedstammelse* fra Guderne, de Mellemsste i et hemmeligt *Samfund* med dem, og de *Yngste* i deres daadfulde *Kamp* derfor¹, hvad aabenbar kommer af, at *Phantasien* naturlig knytter sig til *Fortiden* og lever i *Beskuelsen*, *Følelsen* gaaer paa det *Nærværende* og lever af *Indtryk*, *Forstanden* stræber fremad og lever i *Haabet*!

Indskrænke vi os nu til *Hedningerne*, for at være sikre paa at see Natur-Forholdet, da er det iøinefaldende, at ligesom *Perser-Mytherne* symbolisere *Phantasien*, og *Græker-Mytherne* *Hjertets* Forhold til de udødelige Guder, saaledes afbilder *Nordens* Mythologi *Forstandens* Forhold til Udødeligheden, som den *Livets Krone*, der kun kan ventes for daadfuld *Kamp* og kun naaes ved at giennemgaae og *overstaae Døden*. Hvorvidt nu disse sindrige Myther, som dreie sig om *Valhal* og *Gimle*, ere oprundne og udspundne i Norden, uden at Man først hørde en lille Fugl fra det Fremmede synge derom, det er et Spørgs-Maal, der vel kan pirre Nysgierrigheden, men er her kun forsaavidt af Vigtighed, som vi maae indsee, at skulde Vidskabs-Folket selv skabe saadanne Myther, maatte det være tidlig, mens *Phantasi* var i sin fulde Kraft, og skulde det have Hjælp dertil udenfra, maatte det være, mens *Aanden* var over de egenlige Old-Folk, altsaa en god Stund før Christi Fødsel.

Naar vi nu, med disse For-Kundskaber, spørge *Romere* og *Græker*, hvad de veed om *Hyperboræerne*, da svarer *Lucan* os paa Vers, at i *Neros* Dage vidste Man i det Mindste, Nordboerne havde saadanne *Valhals* og *Gimle-Myther*, som vi fandt her hjemme, thi han siger:

Kun hos eder skal Man finde
Falke-Syn for Gude-Spor,
Eller ogsaa I er blinde
Fremfor alle Folk paa Jord;
Thi hvor vi kun blege Skygger
Skimte giennem Taage-Sky,
Der for eders Øine bygger
Aanden sig en Hald paa ny!
Kan jer Sang Man regne efter,
Død kun deler Livets Flod,
Som sig hist med friske Kræfter
Rører i hvert Ledemod!

* 589

Held de Folk, som boe i *Norden*! Fare de end vild deri,
For den værste Frygt paa Jorden:
Dødens Frygt, er de dog frie!
De har Kæmpe-Mod i Bringe,
De er Dødens Over-Mænd,
Finde lumpent det at thinge

Om et Liv, Man faaer igien!*)

Herskede der nu i Norden, ved Christi Fødsels-Tid og Middel-Alderens Begyndelse, den høieste Betragtning af Jord-Livet, som er fundet eller kan findes hos Hedninger, da undrer det os ikke længer, enten at de udvandrende Stammer følte sig tiltalte af den Christelige Anskuelse, hvor de mødte den, eller at Rigerne, *de* stiftede, blev Vugger for de nye Borger-Samfund; thi hvor Man kæmper for Evigheden, kan Man umuelig leve blot for Øieblikket, hvor Aand saa mægtig besjæler Folket, kan Tilstanden umuelig være dyrisk. Saalidt derfor, som vi i det gamle Norden kan tænke os slebne Sæder og Forelæsninger over Menneskets og Borgerens Pligter og Rettigheder, saavist var det dog et *menneskeligt* Liv, der førdes, med mere Agtelse for Ærlighed, Billighed og for alle ædle Følelser, end Man fandt i noget andet Hedning-Land, thi det ligger i det aandige Kæmpe-Folks Natur og speiler sig i dets Myther. Ligesom nemlig Grækernes Splidagtighed speiler sig i *Olympierne*, saaledes maa ogsaa *Asernes* indbyrdes Venlighed, og Frygt for at besmitte deres Thing-Sted selv med deres arrigste Fiendes, med Fenris-Ulvens Blod, borge os for, at Nordboerne havde Lyst til Lande-Fred og dyb Agtelse for Lov og Ret, skiøndt de paa deres Vikings-Tog naturligviis foer afsted som *Thor* i Øster-Leden. Ogsaa Raaheden gjør Man vel i ikke at tænke sig alt for stor, da *Bærsærkerne* kun, ligesom Røvere i Middel-Alderen, var Undtagelser, de giæve Kæmper ærlig stræbde at frelse Kvinderne og hele Verden fra, medens *Skjaldene* bænkedede alle Ædlinger i Valhal og i *Freias* Bur, men viste alle Niddinger til *Hel*. *Edda-Sangene* er ogsaa i denne Henseende talende Mindes-Mærker, thi vel kan Ingen af os sige, *naar* de har faaet den Skikkelse, hvori vi fandt dem paa *Island* for et Par Aarhundreder siden, men deels maae de dog være fra en Tid, da de kunde blive til, altsaa fra Heden-Old, og deels er de under alle * 590 Omstændigheder oldnordiske Planter, der forudsætte megen Dyrkelse af Aandens Marker. Vel er nemlig *Völuspa* (Norne-Kvadet) dunkel og *Havamaal* (Lære-Digtet) lidt klodset, og det var naragtigt at ville sammenligne Nordens episke Nyn, selv *Bjovulfs-Drape* iberegnet, med Grækenlands Høisang, men det kommer især deraf, at *Følelsen* har sin poetiske Rigdom i Begyndelsen [Midten], og *Forstanden* i Slutningen, saa vores Vædde-Løb med Grækerne i poetisk Udvikling kunde ligesaalidt falde i Old-Tiden [Middelalderen], som det nu, hvis vi slægte Fædrene paa, kan udeblive, men Anlægget dertil maatte være medfødt, og maa have været ligesaa umiskienligt i hele Nordboens Liv, som det er i Nordens Myther og *Eddas* Viser.

Naar Man derfor har tænkt sig de gamle Nordboer som Umennesker, da kom det især af blind Tro paa *Latinernes* guddommelige Viisdom og menneskelige Fuldkommenhed; thi de Romerske Videnskabs-Mænd, latterlig Ihukommelse, forsikkrede jo, at baade nedstammede de selv fra Kannibaler og at det var alle Folk, til der kom et Andet og polerede dem, og at Man dog paa denne Maade maatte begynde med et Folk, der havde poleret sig selv, var en dybere Bemærkning end dem, der tækkes selvkloge Dreng. Hvad der imidlertid, *efter* Opdagelsen af de Nordiske Old-Sager [Oldsagn], har hindret *Tydskerne*, de store Veiere, Maalere og Vragere i Vidskabs-Staden, fra at forudsætte en betydelig Grad af Aands-Dannelse og Borgerligt Anlæg i det gamle Norden, er deels deres egen Mangel paa aandige Mindes-Mærker og deels Beskrivelsen af Tydskland, som *Tacitus* gav i Slutningen af det *Første* Aarhundrede; thi det er en indgroet Fordom hos Tydskerne, at det er *dem*, der har civiliseret [sat Hoved paa] os, en Fordom, der i de sidste tre Aarhundreder, da vi unægtelig har gaaet i Tydskernes Lede-Baand, har selv i Norden vundet en vis Hævd, der hører Mod til at trodse. Men havde vi ikke det Mod, da var vi vel [heller] ikke Kæmpernes Børn, som aavede Tydskland og knuste Rom, men det var dog lige vist, at vi kun fulgde Tydskerne i den Tid, vi glemde Fædrene, og at de umuelig kan have givet os den Borgerlige Sammenhæng, de sagtens maatte fattes i Taciti Dage, da de endnu har langt mindre deraf end vi. Hermed nægtes det ingenlunde, at i det Mindste *Nord-Tydskerne* og vi har fra Arilds-Tid haft *Aand* tilfælles, ei heller skal vi [Danske] prale af Mindes-Mærkerne, vi derom har forud, thi havde *Island* ikke været, vilde vi neppe engang 591 haft en *Saxo*, men skulde været Indskrænkede til de *Angel-Sachsiske* Levninger, som er Blandings-Gods; saa hvad der skal paastaaes, er blot, at hvor barbarisk det end i den første Keiser-Tid *kan* have seet ud i Tydskland, følger deraf slet ikke, det jo saae langt anderledes ud i Norden. Ligesom Havet er Natur-Kampens store Skue-Plads, saa er det aabenbar *Kæmpe-Aandens* Element, hvortil Norden anderledes fortroelig sluttede sig end Tydskland, som det endnu kiendes paa Tunge-Maalene, thi Vores ligner Havet fra Dets letteste Bølgen til Dets høieste Brusen, medens Tydskernes langt mere ligner Hestenes Trampen og Vognenes Rummel, Pilenes Susen og hele Vaaben-Gnyet. Tydskeren var fra Arilds-Tid langt mere *Skytte* og Nordboen *Skipper* og *Fisker*, og lige fra *Middel-Alderens* Begyndelse, da *Hjertet* faaer Anførselen, maatte *det* i Selskabs-Livet gjøre en mærkelig Forskiel, om end ikke Tydsklands Beliggenhed havde ført det med sig, at de tidlig hjemsoegdes af Romerne og kløvedes af *Galliske* og *Slaviske* Stammer, som baade *Cæsar* og *Tacitus* melde.

Betragte vi nu, med disse Tanker, den Skildring, *Tacitus* gjør af Tydskerne, og lade hans Frihaands-Tegning, som vi ei kan bedømme og endnu mindre stole paa, staae ved sit Værd, da finde vi ikke en eneste Kiends-Gierning, der strider imod, men Flere der tale for vor Nordiske Betragtning af Sagen. Vi finde ligesaalidt hos ham som i de *Eddiske* Sange Spor af *Billed-Dyrkelse*, som er et vist Tegn til, at Aanden endnu var for stærk til at taale *grovt* Afguderie, og ved Siden ad National-Mythen om *Tuiske* (Tydske-Vodan) som Stam-Fader til *Ingevoner*, *Istevoner* og *Svever* (ventelig Saxer, Est-Gother og Svaber)¹, finde vi en *Mars* og *Mercurius*, som naturligviis er *Tyr* og *Odin*, med en *Isis* og *Hercules*, som selv Latineren udleder *tilskibs* fra *Norden**). Hermed sigter han aabenbar til *Phønicernes* Seilads paa Norden, og skiøndt han sagtens har taget *Thors-Hammeren* for *Hercules*-Kiøllen og *Fjorgyn* for *Isis*, hentyder dog det Sagn, han anfører om »*Hercules-Støtterne*« i *Norden*, paa, at Man dengang i Tydskland har vidst Noget at fortælle om *Tyriernes* Halvgud.

Her staae vi da ved Spørgsmaalet om *Phønicernes* Seilads ^{*} ^{*} 592 paa Norden og Øster-Søen, et Spørgsmaal, der i den nyere Tid har været meget omtvistet, og lader sig naturligviis altid omtvistet, da Phønicerne selv ingen Bøger har efterladt, og det gamle Nordens Bøger hverken berette Noget, eller kunde, som Bøger skrevne i Middel-Alderen, være gyldige Vidner derom. Saae vi Nordboer paa vor egen Ære, da maatte vi helst give dem Ret, der paastaae, vi fra Arilds-Tid var os selv overladt; thi at vi har en Mythe-Krands, der kroner Fædrene til et af Historiens Hoved-Folk, [det] beviser sig selv, at der var *Ager-Dyrkning, Skibs-Byggeri, Smede-Konst, Rim-Smedning* og *Rune-Skrift* i det *Hedenske* Norden, [det] lader sig egenlig slet ikke [heller] nægte, og er Fædrene kommet saavidt uden Hjelp af Old-Tidens store Mæglere, da har vi unægtelig stor Ære af dem, som langt vittigere end *Grækerne*, der selv maatte tilstaae, de kun ved *Ægypters* og *Phønicers* Hjelp blev ret vendt baade i Himlens og Jordens Betragtning. Men allerede denne Omstændighed maa gjøre Sagen mistænkelig i alle upartiske Dommeres Øine; thi trængde selv *Grækerne*, som dog aabenbar var bestemte til en langt *tidligere* Udvikling, til Hjelp fra *Øster-Leden*, hvor Old-Tidens store Konge thronede, da var det høist urimeligt, at *Nordboerne* kunde undvære den, hvis Bestemmelse krævede, at *Letnemhed* og *Dannelighed*, men ingenlunde at Originalitet [(Skaberlighed)] skulde være deres Hoved-Egenskab.

Uagtet derfor de faa Græske Efterretninger, der er os levnede om »*Thule*«, baade er for korte og for mørke, til at vi deraf ene kunde drage en forsvarlig Slutning om levende Samkvem mellem Middel-Havets og Øster-Søens Folke-Kreds, saa er det dog klart, at *Grækerne* flere hundrede Aar før Christi Fødsel vidste meer og bedre Beskeed om Norden end Romerne efter Christi Fødsel, da deres Krigs-Hær dog havde været ved Elben, hvad kun lader sig forklare af [gammel] Seilads paa de Egne, og naar vi dertil lægge den *Kiends-Gierning*, at Phønicerne fra Arilds-Tid handlede med *Tin* og *Rav*, som de efter al Rimelighed kun fandt i *Britannien* og ved *Øster-Søen*, da maatte der være stærke Grunde mod Nord-Farten, naar den med Føie skulde omtvivles. *Grækerne* har nemlig baade kaldt *Rav-Kysten Raunonia*, et Navn, de ei kunde gjøre uden Hjelp fra Norden, og de har vidst Noget om de *Danske Øer* og om Nordens Beboelighed høit op imod Polar-Kredsen [Sneekredsen]; thi skiøndt *Strabo* paastaaer, de vidste slet Intet, og anfører kun Sligt som lutter Løgn af Marseillianeren *Pytheas*, 593 saa viser Anførelsen dog ligefuldt, at *Pytheas* har vidst Endeel, og var hans »*Thules Historie*« ikke forgaaet, vilde hans Kundskab til Norden sikkert være uimodsigelig. Spørgsmaalet er nemlig her slet ikke, om der har staaet endeel Fabler i *Thules Historie*, thi det gjør der jo altid i de første Beretninger om fjerne Lande, ei heller om *Pytheas*, som han paastod, selv havde været i Norden og var reist tilbage over Land ned til det sorte Hav, thi det bliver hans egen Sag, men om det var mueligt, at han paa fri Haand kunde digtet sin Beskrivelse af Norden, og til at vi skulle troe det, er der i Billingerne, Man har givet os, formeget Rigtigt, selv naar Man ikke læser *Ost-Daner* for *Ost-Dammer* og finder »*Kullen*« i deres Forbjerg *Kalve*.

Hvorvidt nu *Pytheas* var ældre end *Aristoteles*, veed Man egenlig slet ikke, men var han yngre end *Herodot*, har denne dog ligefuldt hørt tale om Floden *Eri-Dan* i Norden, hvor *Ravet* skulde findes, og vel mener han, det er en grov Løgn, da Enhver kan høre at *Eridanos* er intet *Barbarisk* men et godt Græsk Ord, som ventelig En af de gamle *Poeter* har gjort; men *den* Grund vilde han aabenbar selv fundet daarlig, hvis han havde kunnet *Dansk*, og vi slutte kun deraf, at ligesom *Homer* vidste godt, Phønicerne handlede med *Rav*, saaledes har det ogsaa været et *gammelt* Sagn i Grækenland, at *Ravet* kom af de *Taarer*, *Phaetons* Søstre ved den Nordiske Flod *Eri-Dan* fældte over deres forulykkede Broder. Disse *Rav-Taarer* minde nu igien os Nordboer venlig om de *gyldne* *Taarer*, *Freya*, efter Mythen, fældte, da hun bedrøvet ledte om sin elskede *Ottar*, og naar vi høre *Grækerne* syngte om de *salige* *Øer* ved Verdens Ende, hvor Gudernes Yndlinger frydede sig ved Udødeligheden, da kan vi ikke undgaae at tænke paa *Øerne* heroppe, som vi veed, gienlød af *Skjalde-Sang* om alle de hedenfarne *Ædlingers* *Gammen* i det grønne *Gudhjem*. At *Grækerne* i det Mindste ikke derved tænkte paa Noget, der lignede deres »*Elysium*«, høre vi paa *Achil*, som forsikrer *Odyseus*, at han vilde heller være *Hyrde* ved et *Ledd* paa *Jorden* end *Keiser* i *Skyggernes Rige*, og Navnet *Sæl-Land* eller *Sjæl-Land*, som *Dronning-Øen* i *Bælte-Havet* bærer, kunde give de østerlandske *Giæster* riig Anledning til at sammensmelte det *Synlige* med det *Usynlige* i en saadan *Mythe*.

Lægge vi nu hertil, at den *Alexandrinske* *Geograph Ptolomæos*, som beraaber sig paa *Tyriske* *Kilder*, nævner i *Norden* baade *Saxer, Friser, Gotter* og *Norske*, da kan vi 594 neppe tvivle paa, hans *Dauske* jo skal være *Danske**), og endnu mindre derpaa, at Man, før Romernes *Germaniske* *Krige* begyndte, vidste i *Tyris* langt meer om Norden end Romerne, før vore *Frænder* gjorde sig den *Uleilighed* selv at bringe visse *Tidender***), og hvad *Tyrierne* vidste om vort Norden i Aarhundredet før *Christus*, var sikkert nok, som Alt hvad de da havde meer end *Romerske* *Lænker*, kun ringe *Levninger* af gammel *Rigdom*. Yderst mærkværdigt er det ogsaa, hvad nok hidtil aldrig har været ændset, at der endnu findes *levende* *Spor* af *Phønicerne* i Norden, thi paa *Færøerne*, hvor Man endnu dandser i Takt med *Skjaldene*, der sang om *Sigurd Fofners-Bane*, der veed Man ogsaa endnu at fortælle om et *Handels-Folk*, der havde hjemme i *Syden*, en *Otting* (Økt) østligere end *Færøerne*, og besøgte dem fra *Irland* af, for at samle *Fugle-Fier* og *Ædel-Stene* (*Tidner*), samt at den *Rigdom, Irland* havde faaet ved disse *Fremmede*, siden lokkede de *Nordiske* *Vikinger* did for at plyndre***).

Forudsat nu, som der er al Grund til at antage, at *Phønicerne* beseilede Norden, især før *Perser-Tiden*, da er det ikke blot naturligt, at Man talde om *Herkules-Støtter* ligesaavel i det høie Norden som i det yderste Vesten, men vi har i den *Tyriske* *Historie* seet, at derved opgaaer et mærkeligt *Lys* over det *Herkuliske*

Arbejde med Geryons Oxer, og af et saadant Samkvem mellem Øster-Lændere og Nord-Boer kan vi nemt forklare os alle Sporene af en tidlig Aands-Udvikling og Dannelse i Norden. Ikke heller kan Man nægte, det ligner Forsynet, der havde saa store Ting isinde med Nordens Kæmper, selv i Vuggen og i Svøbet at berede dem til deres Bane, men at Samkvemmet med de gamle Folk tidlig afbrødes, var ogsaa nødvendigt, naar Nordboen ei skulde følge dem i Graven, men erstatte dem paa Jorden!

Naar vi komme til Nordens Deeltagelse i Folke-Vandringen, da har den vist nok ogsaa mange Dunkelheder, men at baade *Gother* og *Longobarder*, *Angel-Sachser* og *Normanner*, altsaa alle de Stammer, der ret blev til mærkværdige Folk paa Romer-Rigets Gruus, var *Asa-Dyrkere*, altsaa meer eller ^{*}~~—~~^{*} 595 mindre besjælede af Nordens Aand, det veed vi dog, og det er Hoved-Sagen; thi hvad enten de Stammer oprindeligt boede sønden, østen eller nordenfor Øster-Søen, var kun blandt vore Fædres Bog-Lærde en barnagtig Æres-Sag, som vi naturligviis strax lade falde, og naar vi ved Leilighed forfølge selv de dunkleste Spor, er det kun for at see, hvorvidt de kan gjøre os Stammens bekiendte Levnets-Løb forklarligere. Kun om *Normannerne* er det klart, at de samtlig havde hjemme *nordenfor Øster-Søen*, og om *Angel-Saxerne*, at de ikke havde det, men var en Blanding af Nord-Tydske og Syd-Danske, medens *Gother* og *Longobarder* give Tvivl og Giætninger fuldt Spille-Rum, og maae i alt Fald, før de nedsatte sig i Romer-Riget, have været Blandinger af Allehaande, da de, Man veed ikke hvormange, Aarhundreder² havde tumlet sig paa Grændserne. Der er imidlertid ingen Grund til at mistroe deres egne Skribenters Forsikkring, at deres Vandring var *begyndt* tilsøes fra *Skandinavien*, hvor *Goth-Landene* endnu findes, og det er da den ældste Udvandring vi spore fra det høie Norden, thi den maa have fundet Sted ved Christi Fødsels-Tid om ikke før. *Gimbrer* og *Teutoner* maae vi nemlig ganske overlade de Romerske Skribenter, som har slaaet dem ihjel til sidste Mand, thi derved har de gjort os det umueligt at forfølge deres Spor, og efter hvad de fortælle os, har det jo været lutter forvovne Kroppe uden al Aand, som ved at aarelade Romerne have gjort deres Bedste. Navnet »Cimbrer« er i Øvrigt, saavidt vi kan skiønne, ganske det Samme som *Kymrer*, og henviser da ikke til noget andet *Norden* end *Galliens*, og at der selv i de følgende Aarhundreder har været endeel *Kymrer* og *Galer* fra *Irland* og *Bretland* med i Spillet, kan neppe omtvivles, hvad enten Man betænker deres gamle Art, eller mønstrer de høist forskellige Folk, der Alle skal være fra Norden.

Under alt dette er der med Flid Intet talt om den *Indvandring* i Skandinavien, som vore Old-Sagn omtale, og *Upsals-Odin* staaer i Spidsen for; thi enhver Forbindelse, hvori vi vilde sætte den enten med *Udvandringerne* eller med Nordens Kultur-Historie, vilde være aldeles vilkaarlig, medens det let kunde hænde sig, vi tog for en Indvandnings-Historie hvad der i Old-Sagnet kun var en Tempel-Mythe, sammenblandet med Nordboernes dunkle Ihukommelse af deres Asiatiske Herkomst. Skulde der desuagtet ligge noget Folke-Historisk til ^{*}~~—~~^{*} 596 Grund for *Odins* Gude-Spilop i *Sverrig*, lidt før Christi Fødsel, da løb han sikkert ikke fra *Pompeius* ved det sorte Hav, men snarere fra *Cæsar* i *Gallien*, thi baade fører Sagnet ham igiennem *Franken*, *Sachsen* og *Danmark*, ogsaa har Giøgleri altid bedst kunnet trives i Gallien, og endelig maa vel *Up-Svenskerne* [have] havt et eget Natur-Anlæg, siden de, ingenlunde uden Føie, har faaet Navn af *Nordens Franskænd*. Havde nu virkelig [en] saadan *Svensk Indvandring* fundet Sted, da hængde [hang] den udentvivl sammen med den *Gothiske Udvandring*, men alt Sligt maa Man lade staae ved sit Værd, som løse Giætninger, der umuelig kan give noget Andet den Hjemmel, de selv fattes.

Hvad vi derimod veed om *Gotherne*, som Nordens For-Tropper, maa nu følge, da vi i *Christendommen* og *Nordiskheden* har betragtet den ny Tids aandige Elementer, og maae vi end bekiende, at den Enes Indtrædelse er ligesaa dunkel som det Andets er klar, maae vi dog ogsaa finde det i sin Orden, da de jo førdes samman, for at Nordiskheden skulde udvikles af sin dybe Dunkelhed i Christendommens Lys.

Hunner og Gother.

Vel fandt selv de Romerske Skribenter sig nødt til at gjøre Forskiel mellem de vilde, dyriske *Hunner* og de højhjertede, dannelige *Gother*, men da Begge var Rigets Fiender, hindrede det ingenlunde Dyrkerne af »*Kvirinus*« fra at hade og forbande *Gotherne* dobbelt, som de Lykkeligste, ja, vi har endog en Afhandling »om Forsynet« af en berømt Biskop (Synesius i Kyrene), hvor *Gotherne* i Ægyptisk Billed-Sprog skildres som »Typhons dvs. Djævelens« Eiendoms-Folk. Menneske-Aanden finder sig derimod behagelig overrasket ved i *Gotherne* at see Mærkes-Mændene for den¹ ny Folke-Skare, der ingenlunde vilde tilintetgiøre men høste Frugten af de gamle Hoved-Folks høie Syner og store Bedrifter, og naar derfor *Hunnerne*, i Spidsen af *Mogolske* og *Slaviske* Vrimle, rase frem i det Fjerde og Femte Aarhundrede og er nær ved at overvælde *Gotherne* og blive Verdens-Rigets Arvinger, da kan Aanden ^{*} 597 ligesaa umuelig være hvad Man kalder »upartisk«, som den kan være eensidig Romersk; thi for sin egen Skyld maa den aldeles afgjort tage *Gothernes* Parti mod *Romere* saavel som mod *Hunner*. Aanden maa nemlig ønske *Verdens-Rigets* Undergang, som Betingelsen for Menneske-Livets *folkelige* Fortsættelse, efter Landenes og Tidens Leilighed, men

umuelig kan den ønske det *Romerske Verdens-Rige* forvandlet til et *Hunnisk* eller *Chinesisk*, hvorved Ondt kun var blevet værre. Men Partiskheden for *Gotherne* er dog langt fra at være grændseløs, thi Man er sig selv nærmest, og et *Gothisk Verdens-Rige*, hvor klarlig det end havde fordunklet det *Romerske*, vilde dog været til ubodelig Skade, da Menneske-Aanden, naar det Kæmpe-Folk, *Gotherne* tilhørde, havde ødelagt sig selv, kun vilde havt Svaghed at sætte mod den dyriske Styrke og Vildhed, som aldrig uddør. Naar derfor *Gotherne*, under *Ermanrik*, i det *Fjerde* Aarhundrede tydelig røbe Lyst til at indtage hele Verden, og der paa den store Skue-Plads slet Intet findes, som, naar de er enige, kan standse dem, da er det aabenbar *Forsynet*, som vinker ad *Hunnerne* og *adskiller* *Gotherne*, saa Aanden med inderlig Deeltageise, men med den høje Rolighed, som Over-Blikket giver, betragter det store »*Gothiske Sørge-Spil*«, der ligner et »*Ragnaroke*«, hvori alle *Aser* falde, men kun for at opstaae forklarede, i den fra *Hel* tilbagevendte *Balders Glands*.

At slig en Tale maa synes dem bespottelig, der forgude Romerskheden, selv midt i dens Keiserlige Usselhed, er Noget, Menneske-Aandens Talsmænd ei kan ændse, men det klinger vel ogsaa mistænkeligt for somme Andre, og det maa derfor anmærkes, at det, langt fra at være blot Hjerne-Spind og glatte Tale-Maader, kun er en Anskuelse, der udspringer af hine Kæmpers egen Historie, der, som *Jornandes* vidner, ei fandt, deres Høvdinger¹ kunde nøies med noget ringere Hæders-Navn end *Anses* (*Aser*) eller *Halv-Guder*^{*}). Sligt bør heller ikke mere undre Nogen, som har Sands for »Aand«, thi det er kun i Videnskabeligheds *Barndom*, Man drømmer om et svælgende Dyb mellem *Poesi* og *Historie*, og finder det daglig bestyrket ved aandløse Historier og tomme Digtninger, hvorimod vi allerede nu godt kan forstaae, at da Han, som skabte det ^{*} 598 *Udvortes*, skabde ogsaa det *Indvortes*, maatte Han slet forstaaet sin Konst, hvis det Ene ikke¹ svarede til det Andet.

Vist nok har vi ingen fuldstændig *Gothe-Historie*, men vi maae huske, at en *fuldstændig* Historie har intet Folk uden *Jøderne* og de *Christne*, og allermindst kan vi da forlange en saadan af *Gotherne*, der, som sagt, langt mere var den *Tydsk-Nordiske* Fylkings djærve For-Trop og Mærkes-Mænd af forskiellige Stammer, end et afrundet Folk. Da nu derhos *Gothernes* Levnets-Løb paa den store Skue-Plads kun var stakket og langt fra at naae Forklarings-Tiden, saa er Alt hvad vi med mindste Føie kan vente, talende *Mindes-Mærker* om, at *Kæmpe-Aanden* med dem indtraadte paa den store Skue-Plads og skabte et nyt *Tids-Rum* i Verdens-Historien, saa *Gothernes* Undergang er en kæmpemæssig Selv-Opoffrelse ligesom til Udsoning af den romerske Røvers himmelraabende Synd, en Selv-Opoffrelse, der ingenlunde rører os mindre men kun mildere, fordi vi see, at Helten i dette saalidsom i noget ægte *Sørge-Spil* var uden Brøde.

De Historiske Mindes-Mærker, et *forgaaet* Folk kan have efterladt sig, er nu enten *udvortes* kiendeligt Stor-Værk, hvoraf Billed-Støtter høre til de Mindste og et Borgerligt Selskab til de Største, eller det er Skrift, som viser hvad de var [vidste] og hvad Indtryk de gjorde paa Samtid og Efter-Slægt.

Til det første Slags Mindes-Mærker høre nu unægtelig begge *Rigerne* paa den *Pyrenæiske* Halv-Øe, thi efter *Gotherne* har *Spanien* og *Portugal* ei faaet andre nye Indbyggere end *Morerne*, og de vilde altsaa hersket der endnu, hvis de ikke havde fundet deres Overmand: enten i den knæsatte *Gothe-Kæmpe* selv, eller i den gamle *Spanier* og *Lusitaner*, gienfødte af Kæmpens [Christendommens] Aande og opfostrede under hans [dens] Skjold.

I Spidsen for de Skriftlige Mindes-Mærker staae Brud-Stykkerne af den *Gothiske Bibel*, forsaavidt de klarlig vise at *Gothe-Sproget*, (efter *Prokops* Forsikkring det Samme som *Vandalers*, *Gepiders* og *Alaners*) var, ligesom det *Angel-Sachsiske*, en Blanding af *Tydsk* og *Nordisk*, men med den Forskiel at Tydsken, som hist laae under, var her overlegen. I alle andre Henseender er derimod den *Latinske* *Gothe-Krønike* af *Alaneren* *Jornandes*, og den »*Byzantinske* Herodot« *Prokops* Beskrivelse af den *Gothiske* ^{*} 599 Undergangs-Krig i Italien de Ypperste, da de lære os baade hvad Rolle Folket spillede paa den store Skue-Plads, hvad de troede om sig selv og hvad deres klogeste Samtidige dømde om dem, men derfor maae vi dog ingenlunde overse de *Tydske* og *Nordiske* Sagn og Sange, der dreie sig deels om *Gothernes gamle Helte*, *Volsunger* og *Niflunger*, og deels om deres berømteste Konger i det *Fjerde* og *Femte* Aarhundrede: *Ermanrik* (*Jormunrik*, *Jarmerik*) og *Didrik* (*Theodorik*, *Thjodrik*) af *Bern* (*Verona*); thi de kan aldrig være saa æventyrlige, at de jo give os en paalidelig historisk Efterretning om det *Indtryk*, *Gothernes* *Kæmpe-Færd* gjorde paa *Nordbo* er og *Tydske* i den fjerne Middel-Alder. At saadan et begeistrende [saadanne grunddybe] Indtryk paa Efter-Slægten gennem Aarhundreder ikke blot er Kiends-Gierner men store Helte-Gierner, der aldrig lykkes Smaa-Sjæle, om de end herske over al Verden og paa Skrømt forgudes af feige Millioner, det maa dog vel *Grækenlands* og *Roms* Historie have lært os, og var det end ikke hidtil Skik i Skolen at anvende det paa Middel-Alderen, maa det dog nødvendig føres i Skik, naar den ei skal beskrives i Mørke, men stilles i sit rette Lys.

Hvor klart det nemlig end er, at med *Christendommen* begynder ikke blot Menneske-Slægtens aandige Hjerter-Tid, men at den er ogsaa Livs-Kraften, som gennem hele Middel-Alderen tænder og nærer den himmelske Ild i Hjertets Helligdom, saa staaer dog *Christus* med sin Martyr-Skare for Verden, som *Olympens Guder* for Grækerne, og først i de *Gothiske Helte* faaer Christenheden sine verdslige *Halv-Guder*, svarende til Gudekernes *Herakles* og *Argonauten*. Det kunde Man imidlertid umuelig see, saalænge Man i Verdens-Historien aldeles oversaae *Norden*, og indbildte sig i *Karl* den Store og hans tolv Jævnninger, latterlig udsmykkede paa Norsk-Arabisk, at finde Middel-Alderens høieste Idealer [ældste Halvguder], og dog er det

først i nærværende Aarhundrede at *Niflunge-Kvadet* (Lied der Niebelungen) og det Bedste af *Tydskerne Helte-Bog* er kommet for Lyset, medens *Bjovulfs-Drapen*, det Gothiske Helte-Digt, og *Gudruns-Kviderne*, kolossalske Brud-Stykker af det *Gothiske Sørge-Spil*, endnu kun sees af en enkelt Stjerne-Kiger og betragtes ørkesløst som uforklarlige Nord-Lys!

Saameget til Indledning i det første og vidunderligste af Middel-Alderens Fee-Slotte mellem Roms Ruiner, og lad os nu høre, hvad Man endnu i *Gothernes Dage* og strax derefter 600 vidste at fortælle om deres dunkle Ophav, deres aabne Færd og glimrende Fald!

Med trende Skibe, saa lyder det *Gothiske Folke-Sagn* hos *Jornandes*, slog *Berig* (Børge) for dum sit Fæste løs og seilede fra Øen *Skanzia* (Skaane eller Skandinavien) Folke-Kuben og Kæmpe-Balgen, lige over til *Veichsel-Mundingen*, gjorde Land-Gang, rykkede frem og indtog *Ulme-Rugernes Land*, som laae ved Strand-Kanten. Han undertvang ogsaa Vandalerne, og her blev Gotherne siddende til under deres femte Konge, *Filimer* (Fjølner?), som førde dem ned til de Skythiske Lande, som de paa deres Sprog kaldte *Ovim* (*gauiam* dvs. Auen), hvor de slog *Spalerne* og trængde frem lige til det *Sorte Hav*. Der blev imidlertid Endeel tilbage paa den *Veichsel-Øe*, Vividarieerne siden beboede, men de kaldtes *Gepider* eller *Sinker*, fordi de nedstammede fra Mandskabet paa et af Børges Skibe, som kom drattende *bagefter*, og disse *Gepider* havde siden Intet med Gotherne at gjøre, førend de under deres Kong *Fastid* udvidede deres Grændser og holdt et stort Slag mod Kong *Oster-Gothe*, som de dog aldeles tabde*).

Dette, tilligemed Opregneisen af endeel gamle Gothe-Helte, hvis Navne hardtad alle er saa forskrevne, at de ei kan udtales, udgjør al den Efterretning, *Jornandes* »efter Gothernes Kæmpe-Viser« har givet os om deres Ophav; men det er Tegn nok til at den Gothiske Vandring er begyndt fra vort *Norden*, da det i modsat Fald umuelig kunde blive nævnt i deres Folke-Sagn, der nærmest kom fra *Krim*, mellem det *Sorte* og *Asovske Hav*. For Resten lønner det neppe Umagen at bryde sit Hoved med saa kortvillig [stakaandet] en *Landnam-Saga*, og vi vil da kun bemærke, at *Ulme-Rugernes Land* sagtens skal betyde *Holm-Gaard* (*Holm-rice*), da det netop var der, og navnlig i *Esthland*, de Tydske Gother boede**).

De Gothiske *Halv-Guders* (Asers) Slægt-Register i fjorten Ledd, fra *Gapt* (Gaut) til *Didrik* af Bern, maae vi derimod lægge vel Mærke til, ikke for at modsige *Jornandes*, som selv finder det lidt *fabelagtigt*, men baade fordi »*Gaut*« ganske rigtig er et af de berømte Eddiske Navne paa *Asernes Stam-Fader* (Odin), og fordi vi af de *fjorten* Ledd kan see, at ^{*} 601 Gotherne selv i det Høieste har regnet *tretten* Menneske-Aldere mellem deres Udvandring og Midten af det *Femte Aarhundrede*, hvad særdeles godt passer med, at vi hos Tacitus først under Keiser *Tiber* finde *Gother* i *Bevægelse**).

Hvad *Jornandes* desuagtet fortæller os om *Gotherne* ved det *Sorte Hav* ei blot før *Augusts* men før *Alexander* den Stores og *Kyri* Dage, maae vi naturligviis springe over, som Noget, han ingenlunde fandt om Gotherne i deres egne Kæmpe-Viser, men læste om *Skyther* og *Geter* i Latinske Bøger, og syndes, burde tages med til Folkets Ære, da *Skyther*, *Geter* og *Gother* var Romerne Hip som Hap. Dette Spøgeri af Old-Tidens Døde i Middel-Alderens Krøniker maa imidlertid ligesaalidt forarge som forvirre os, da det var uundgaaeligt, naar de nye Indbyggere i den dannede Verden baade lærde at læse, og følde, de maatte være i Slægt med Fortidens Hoved-Folk, for at fortsætte deres Liv, men var langt fra at kunne gjøre en ordenlig Stam-Tavle, saa den *Gothiske* fra *Geterne* er endnu [endda] langt rimeligere end den *Frankiske* fra *Trojanerne*, den *Brittiske* fra *Brutus* og den *Skotiske* fra *Skytherne*.

Angaaende nu *Gothernes* Forhold til *Romere* og *Hunner*, som udgjør deres egenlige Historie, da er dets Indtrængelse naturligviis ogsaa dunkel, thi Gotherne skrev dengang ingen Historie, og Romerne maatte blive slaaet tilgavns af dem, før de lærde at skielne dem fra andre Germaner, *Skyther* og *Barbarer*; men dog finde vi allerede Kong *Oster-Gothe* gaae over *Donau*, og strax efter Tyrannen *Decius* falde for *Gotherne* i *Mæsien* (Bulgarien) midt i det *Tredie Aarhundrede***). Under *Valerian* finde vi dem ogsaa gjøre frygtelige Vikings-Tog fra *Krim*. baade til *Lille-Asien* og *Grækenland*, men det fortjende knap at bemærkes, naar det ikke udmærkede Gotherne fra de andre Romer-Fiender som *Nordiske Ulke*, thi som *Røvere* var Romerne selv saa kolossalske, at Ingen taaler Sammenligning med dem***). Disse Vikings-Tog, der vist gav Stof til mange forgaaede Kæmpe-Viser, tog imidlertid kun en sørgelig Ende for *Gotherne*, thi paa det Sidste, der skal være foretaget med Skibe i Tusind og Folk i Hundrede-Tusind-Tal, havde de med Hoved-Styrken gjort Land-Gang ved *Salonik* i Makedonien, men stødte paa Romer-Hæren under ^{*} 602 Keiser *Klaudius*, leed et frygteligt Nederlag, blev afskaaret fra deres Flaade, og omkom hardtad til sidste Mand paa Hjem-Toget tillands over *Balkan**). At nu *Romerne* høilig har overdrevet deres egen Helte-Gierning i den eneste berømte Seier, de vandt over *Gotherne*, det er rimeligt nok, men at den dog, i det Mindste i Forbund med Pesten, der fulgte den i Hælene og rev Keiser *Klaudius* med sig, har været hvad Man kalder afgjørende, det maa Man slutte deraf, at Vikings-Togene holdt op, og en heel *Menneske-Alder* henrandt, før Gotherne igien begyndte at falde Romerne besværlige. Først i *Konstantin* den Stores Dage see vi dem atter byde Brodden, og hvor tvivlraadige de lærde end er om det Enkelte ved denne Leilighed, seer Man dog godt, *Konstantin* fandt det raadeligst at slutte Fred og Forbund med dem**).

Ogsaa herved bidrog *Konstantin* aabenbar til at *forsinke* Romer-Rigets Opløsning, thi just nu fik Gotherne deres store Erobrer, *Ermanrik*, som skal have udstrakt sit Spir ei blot over Landene mellem *Donau* og *Øster-*

Søen, men ogsaa over hele *Norden*, og holdt desuagtet troelig Fred og Venskab med Ætten af Konstantin. Det gik saavidt, at selv da efter *Julians Død* hans Frænde *Prokop* greb efter Kronen, understøttede *Gotherne* ham, og skiøndt de derved udvikledes i en Krig med Keiser *Valens*, som tilligemed sin Broder *Valentinian* beholdt Overhaand i Riget, saa tabte *Valens* dog snart Lysten til at kives med dem og fandt sig i at møde den Gothiske Høvding *Athararik* paa et Flodd i Donau-Strømmen for at handle om Fred, da *Athararik* havde forsvoret at sætte sin Fod paa Romersk Grund***).

Nu er det først vi høre til *Hunnerne*, og den samtidige *Latiner Ammian*, hvem det tilfaldt at indføre dem i Verdens-Histonen, har gjort det paa en Maade, der vel ei kan kaldes smagfuld, men maa, sammenlignet med deres Bedrifter, dog findes dem aldeles værdig. Han skildrer dem nemlig som tobenede Fæ1, eller som et Slags Kentaurer med Bukke-Been, der hængde [hang] paa Hestene Dag og Nat, som om de var sammengroet med dem, besørgede der alle deres Forretninger baade i Krig og Fred, og nøiedes med at faae Kiødet, de aad, *-*-* 603 saa mørt, som det kunde blive under Sadlen. Lige var de op og ned som Stolper, aldrig skiftede de Klæder, før de faldt af dem i Pjalter, flængede i Ansigtet fra Barndommen af var de saagodt som skiæggeløse, aldeles uden Gud i Verden og uden al menneskelig Følelse af Ære og Skam, af Ret og Uret. Vævre var de imidlertid, saa hvor de foer afsted paa deres stygge Heste, kunde Man knap fæste Øie paa dem, og de var skrappe Bue-Skytter, skiøndt deres Pile kun havde Spidser af Been. De mylrede frem fra Hinsides det *Asovske Hav*, undertvang *Alanerne* og indvæltede sig paa *Gothe-Kongen Ermanriks* udstrakte Rige, som, skiøndt han var en vældig Krigs-Mand og havde indtaget mange Lande, blev dog nu saa forbluffet, at han dræbde sig selv*).

Saavidt *Ammian*, og adspørge vi nu *Jornandes*, som aabenbart har havt *Latinerens* Skildring for Øie, hvad han veed meer at fortælle om Sammen-Stødet mellem *Hunner* og *Gother*, da høre vi, Ordet gik, at den samme Kong *Filimer* (Fjølner?) som førde *Gotherne* til *Krim*, havde landsforviist en Hob Trold-Hexe, som saa i Ørken ved Omgang med urene Aander blev Mødre til de skrækkelige *Hunner*. Disse dværgagtige Vanskabninger, med en1 Kiød-Klump til Ansigt, med to smaae sorte Prikker, hvor andre Folk har Øine, og med et Tunge»Maal, der knap kunde lignes ved et menneskeligt Sprog, nissede nu længe om mellem *Moradserne* paa hin Side det *Asovske Hav*, som de holdt for uoverkommeligt, indtil engang Nogle af dem, som var paa Jagt, satte efter en *Hind*, der sagtens var en *Hex* af deres egen gamle Familie, thi hun viste dem Vei over et hemmeligt Vadsted, som derved blev Alle vitterligt. Ad den Vei kom nu *Hunnerne* over til andre Folk og hvem de ikke kiøs Livet af, overraskede de tilhest med deres sikkre Pile, saa det ene Folk gav tabt efter det Andet, og Raden kom snart til *Gotherne*, som dengang vel endnu havde den store *Ermanrik* til Konge, men han var ældgammel, over hundrede Aar, og fik desuden snart sin Hel-Sot, lemlæstet af de *Rox-Alanske Brødre Sar* og *Amme* (Sør og Hamder), hvis Syster *Sanel* (Svanhild) han havde ladet sønderrive af Heste, fordi hendes troløse Hosbond gik over til *Hunnerne*. *Oster-Gotherne* underkastede sig da *Hunner-Kongen Balamir*, men *Vese-Gotherne*, som alt var seilet deres egen Sø, bad *-* 604 Keiser *Valens* om Boliger i *Thrakien*, som de ogsaa virkelig fik og undgik derved *Hunne-Aaget**).

Her, ved *Gothernes* Indgang i *Romer-Riget*, maae vi nødvendig standse et Øieblik, skiøndt hverken for at opmaale *Ermanriks* Keiserdom, eller for at trættes med Folke-Sagnet om *Hunnernes* Herkomst; thi selv naar det Bedste er udenfor den dannede Verden, er det1 dog skjult i Mørket, hvor kun Guddommen kan finde og ingen Pen beskrive det, og det er rimeligt nok, at de *Hexe* og *Meen-Vætter*, der var *Hunnernes* første Forældre, boede *Chineserne* langt nærmere end *Gotherne*, uden at de derfor har Noget at klage over Stam-Tavlen. Men *Skils-Missen* hos *Gotherne*, som *Hunnerne* gav Anledning til, er saa vigtig en Sag i Verdens-Historien, at vi maae stræbe derom at gjøre os saa tydelig en Forestilling, som mueligt.

Man har nu saalænge været vant til at kalde *Ostro-Gother* og *Vese-Gother* Øst- og Vest-Gother, og følgelig at slaae Forskiellen hen i Vind og Veir, at allerede *Jornandes*, skiøndt han holder fast ved de gamle Navne, hælder til den Mening, at de forklares bedst af Øst og Vest **); men desuagtet maae vi nødvendig forudsætte en langt dybere Grund, da den ene *Gothe-Stammes Forbund* med *Hunnerne* og den Andens *Afsky* for dem, der udvikler og løser den store Knude i et Verdens-Drama, umuelig kan være grebet af Luften. Ladende derfor de tvivlsomme Navne staae ved deres Værd, vil vi først bemærke, at *Romerne* adskildte *Gotherne* med to Andre, som de sikkert fik fra dem selv, nemlig: *Gridunger* og *Tirfinger* [(Fredsmænd og Voldsmænd?)], og dernæst, at hver Stamme havde sin egen *Konge-Slæg*: *Ostro-Gotherne Amaler* (Helte-Bogens *Amelunger*) og *Vese-Golherne Ballher* (Baldere) ***). Naar vi nemlig hertil lægge, at saavel *Gothernes Blandings-Sprog* som deres ældste Bo-Pæle omkring Øster-Søen henpege paa *Tydskland* og *Norden*, da kan vi neppe feile i den Slutning, at hos *En* af Stammerne har det *Tydske* og hos den *Anden* det *Nordiske* Element havt Over-Vægten. Under denne Forudsætning falder det strax i Øinene, at *Ostro-Gotherne* maa være den *Tydske* Stamme, thi *Amelungen Didrik* af *-*-* 605 *Bern*, *Hunne-Kongens Ven* og Høre-Haand, er aabenbar *Tydskerne Gothe-Helt*, og da *Ermanrik* dog havde for stort et Ry til reent at glemmes, stille de *Tydske* Sangere ham i Spidsen for den *anden Gothe-Stamme* og lade ham overvindes af *Didrik* i det store *Ravenna-Slag**). Her, hvor *Vittik* (den Gothiske Tusind-Konstner *Vølunds Søn Vidrik*) slaaer to af *Attilas* Sønner, som er *Didrik* betroede, kæmper ogsaa baade Kong *Frode* af *Danmark* og alle *Nordens* Folk ligeop til *Grønland* for *Ermanrik*, og saa ubetydeligt det end i alle Henseender er, hvordan en *Tydske* Mester-Sanger skifter Lodd og Lykke mellem to *Gothe-Konger*, hvis Mellem-Værende, et heelt Aarhundrede, vel maatte forebygge Slags-Maal, saa klart viser det dog, at *Tydskerne* ansaae den *Gothe-Stamme*, der stod fiendtlig mod *Attila* for den *Nordiske*, og den der holdt med ham for den *Tydske*.

Om dette nu kan tjene til at kaste Lys paa *Gothernes* følgende Historie, er vist nok et andet Spørgsmaal, men Orden er dog immer en god Ting, og det eneste Historiske Grund-Lag for *Ravenna-Slaget* mellem *Gothe-Kongerne* er aabenbar det paa *Mury-Fælleden*, hvor *Ostro-Gotherne* var *Hunnernes* Støtter og *Vese-Gotherne* deres *Bane-Mænd*.

Dog, der løb meget Vand til Strande og flød meget Blod i Strømme, før *Gotherne*, som skildtes ad ved *Donau*, stødte sammen ved *Marne*, og før vi med *Vese* eller *Vise-Gotherne* (*Viserne*) flygte fra *Hunnerne*, maae vi med et Par Ord berøre deres *Christendom*, Da nemlig *Christenheden* udelukkende er Menneske-Historiens Skue-Plads i *Middel-Alderen*, maa det endelig bemærkes, at de *Vise-Gother*, som nu fik Bo-Pæle i Romer-Riget, havde alt enstund været christnede og fik ved denne Tid en Oversættelse af *Bibelen* paa Moders-Maalet af deres Biskop *Ulfilas***). Da der allerede under *Konstantin* den *Store* nævnes en *Gothisk* Biskop, har *Christendommens* fri Udbredelse ventelig hørt til Forbundet med ham, men vi kan her hverken indlade os videre derpaa, eller paa de Lærdes Trætte om, hvorvidt *Gotherne* fra Først af blev christnede af *Orthodoxe* eller af *Arianske* Præster, da det i begge Tilfælde er sikkert nok, baade at *Ulfilas* læmpede sig efter den *Arianske* Keiser *Valens*, og at *begge* *Gothe-Stammerne* selv efter deres Nedsættelse i Romer-Riget vedblev at være *Arianer*. Dette er derimod vigtigt, thi det hørde til * 606 *Gothernes* ulykkelige Stjerne, som voldte deres Undergang, ingenlunde blot ved den Modsætning de derved kom i til *Vester-Ledens* Indbyggere, men især ved den Kulde, hvormed de *Arianske* Præster behandlede *Troens* Grund og Hjertets Dybheder.

Da nu de *Christnede Vise-Gother*, under *Fridgiern* og *Alavif* (*Aleif*), bad Kong *Valens* om Forlov til at nedsætte sig syden for *Donau*, see da, siger den *samtidige* *Ammian*, var Man i *Byzants* tosset nok til at tænke, at disse arrige *Romer-Fiender* ved Flytningen kunde forvandles til trofaste Venner og blive Rigets Værn. Nu strømmede da *Barbarerne* saaledes skareviis over *Donau*, at *Skriverne*, som stod og skulde tage Tal paa dem, maatte snart opgive det utaknemme Arbeide, medens *Romerne* selv omhyggelig sørgede for, at ikke en Eneste af Rigets *Ødelæggere*, om han end laae i sidste Aande-Dræt, skulde lades tilbage. Men da Man saa havde faaet hele den uhyre *Vrimmel* sat over Floden, bar Man sig lumpent ad med dem, lod dem sulte fordærvet og solgte dem kun alt det *Hunde-Kiød*, Man kunde opdrive, i saa dyre Domme, at Man tog en smuk Slave for en død Hund. Denne smukke Handel drev den *Romerske* *Feldt-Herre* *Lupicin* og de andre *Høveds-Mænd* selv, hvorved de bragde *Gotherne* til Fortvivelse, og *Uveiret* brød snart løs i Anledning af et *Giæste-Bud* *Lupicin* gjorde for *Gothe-Høvdingerne*, *Fridgiern* og *Aleif*, i *Marcianopel* (nærved *Missjuri*). *Hoved-Styrken* af det *Gothiske* *Følge*, som maatte blive udenfor *Stads-Porten*, kom nemlig i *Strid* med *Indbyggerne* om *Levnets-Midler*, og da *Lupicin*, halvfuld og halvsovende, hørde det, lod han strax alle *Gothe-Høvdingernes* *Drabanter* nedsable. *Rygtet* herom kom snart til *Gotherne* udenfor *Byen*, som da tænkte, Man lod vel *Høvdingerne* selv drikke samme *Skaal*, og stormede derfor rasende frem, hvorover *Lupicin* blev saa ælleivild, at han lod *Fridgiern* og *Aleif* fare frit, for, som de foregav, at berolige *Gemytterne* [deres *Landsmænd*]. Paa en *Maade* gjorde de det nu vel ogsaa, thi *Barbarerne* tog imod dem med *Fryde-Raab* i høien Sky, svang sig til *Hest* og foer afsted fra *Byen*, men snart hørde Man *Luren* drøne fra alle fire *Verdens-Hjørner*, hele *Gothe-Folket* foer i *Harnisk* med flyvende *Faner* og slog *Lupicin*, som vovede sig ud imod dem, aldeles af *Marken*. Til al *Ulykke* laae der nu ogsaa endeel *Gother*, under *Kold* og *Sverre* (*Sueridus et Colias*), som længe havde staaet i *Romersk* *Tjeneste*, i *Vinter-Leir* ved *Adrianopel*, thi da Man, for en 607 *Sikkerheds* *Skyld*, vilde forlægge dem til *Asien*, gjorde de sig opsætsige [balstyrige], og da Man vilde tvinge dem med *Magt*, plantede de *Oprørs-Fanen* og forenede sig med *Fridgiern**).

Saasnart Keiser *Valens*, som dengang opholdt sig i *Antiochien*, fik Tidende herom, lavede han sig vel til at komme selv, men sendte dog *Profulurus* og *Trajan* med en *Deel* *Tropper* forud, og disse *Høvdinger* var saa *hidsige*, at de angreb *Gotherne* i deres runde *Vogn-Borg*, hvorved *Romerne* vel ikke mistede saa mange Folk som *Fienden*, men tabde dog *Modet*, og indsluttede sig i *Marcianopel*, overladende *Gotherne* ikke blot *Val-Pladsen* men hele det aabne Land, som nu blev frygtelig udplyndret og ødelagt**).

Endelig kom *Valens* selv og vovede ved *Adrianopel*, i sin *Ubesindighed*, et *Hoved-Slag* med *Gotherne*, men det faldt saa ulykkeligt ud, at der i hele den *Romerske* *Historie* er Intet at ligne det ved uden *Nederlaget* ved *Cannæ*; thi Meer end de to *Tredie-Dele* af *Romer-Hæren* blev liggende paa *Val-Pladsen*, med 35 *Oberster* (*Tribuner*) og *Generalerne* *Sebastian* og *Trajan*, og *Keiseren* selv enten faldt i *Slagets* *Tummel* uændset, eller blev, som *Andre* vil, indebrændt af nogle *Gother* i en *Hytte*, han var tyet til, saa han fik i alt *Fald* ingen anden *Lig-Begængelse* end den frygtelig *majestætiske*, *Nederlaget* gav ham***).

Dette mærkværdige *Slag*, der tilintetgjorde den sidste *Hær*, som med mindste *Skiel* kunde kaldes *Romersk*, og gav *Gotherne* *Spydstage-Ret* over *Riget*, stod Aar 378, mellem *Løvens* og *Jomfruens* *Tegn* (som *Ammian* sirlig udtrykker sig), og havde *Gotherne* forstaaet sig det *Mindste* paa *Beleirings-Konsten*, vilde sagtens ei blot *Adrianopel* men selv *Konstantinopel* faldeti deres *Hænder*; men nu sagde *Fridgiern* med *Rette*, det var ikke værdt at løbe *Panden* imod *Væggen*, og da hans Folk desuagtet vilde prøve deres *Lykke*, fik de det at føle. Saa skulde det være, thi *Byzants* havde endnu et *Aartusinde* tilgode, og saamegen *Krigs-Konst*, som *Vest-Gotherne* behøvede, hvor de skulde hen, lærde de nu snart af *Spanieren* *Theodos* den *Store*, den sidste *Krigs-Mand*, der beklædte *Verdens-Thronen*!

Theodos, der selv havde opsvunget sig ved *Tapperhed*, vidste nemlig godt at skionne paa *Gothernes*, og

saasnart ^{**}608 han derfor havde indgydt dem en Smule Ærbødighed, overøste han dem med Æres-Beviisninger, saa selv den gamle Hedning *Athararik*, som havde forsvoret at sætte sin Fod paa Romersk Grund, og havde med sine Trofaste vanket om mellem Bjergene paa Min Side *Donau*, medens *Fridgiern* thingede og sloges med *Valens*, selv han glemde nu sin Eed over den tappe Keisers venlige Indbydelse og gjæstede ham i *Byzants*, hvor han blev fyrstelig modtaget, fandt at Keiseren var en »Gud paa Jorden«, døde og blev kongelig begravet! Som en Følge heraf traadte *Gotherne* skareviis i Keiserens Tjeneste, saa han fik en heel Krigs-Hær af dem, hvormed han overvandt alle sine Med-Beilere og samlede for sidste Gang det store Verdens-Rige*).

Saaledes syndes da *Vest-Gotherne* 1 udkaarede til det *Byzantinske* Riges Liv-Vagt, og paa en Maade blev de det virkelig ogsaa for Aarhundreder, thi de udgjorde den berømte *Væring-Trop* (Forbunds-Folket), indtil deres Nordiske Frænder afløste dem; men saa stille kunde det dog umuelig gaae af, og tænkte *Theodos*, de [at *Gotherne*] vilde være blinde Redskaber i Haanden paa Galleren *Rufin* og Vandalen *Stilke*, som han satte til sine Keiser-Børns Formynder, da tog han mærkelig feil. Det undrer os derfor ikke at see *Gotherne* *Gainas* og *Alarik* (Alrik) nærvæd at afløse baade *Arkad* og *Honor*, men vel er det mærkeligt, at det ogsaa var *Gothisk* Troskab og Rimelighed der reddede dem. Da nemlig *Væring-Høvdingen* *Gainas*, mod hvem *Arkad* ei turde mukke, gjorde Opstand, var det kun en trofast Gothe, *Frode* Hedning (*Frauita*), der mægtede at kue ham**), og *Vest-Gothernes* Nøisomhed under *Alrik* og *Adulfer* hardtad mageløs.

I hvad Ærinde Baltheren (Balderen) *Alrik*, med Kiernen af *Vest-Gotherne*, egenlig kom til *Italien*, er vanskeligt at sige, da Man derom har modsigende Efterretninger, og det slet ikke kunde undre os, om han kom selvbuden, for at iagttage *Gothernes* Tarv ved Vester-Ledens Deling, som nu øiensynlig skulde gaae for sig. Hans og hans Eftermands hele Adfærd passer imidlertid bedst med den Efterretning, at han var ordenlig indkaldt af Keiser *Honor* og *Stilke* for at kue Oprørerne og de over Rhinen indtrængende Barbarer; thi først efter *Stilkes* ^{**}609 Mord, og efter et haanligt Afslag paa en ydmyg Bøn om Bopæle, see vi ham gribe til Sværdet. Medens nu Barne-Keiseren *Honor*, som et egensindigt Barn, sad og kukelurede i det uindtagelige *Ravenna* og drillede Gothen, han ei turde møde, gik *Alrik* mod *Rom*, og da Byens Sendebud gav ham at betænke, at hvis han ikke fandt sig i Billighed, foer alle Mand i Harnisk, da slog han en høi Latter op og sagde: velan! jo mere Græs, desbedre Slæt, men hvad Billighed angaaer, da vil jeg nøies med alt jert Sølv og Guld og Løsøre og saa de *fremmede* Trælle. Men hvad beholde saa vi, sagde Gesandterne; *Livet*, svarede Gothen, og da Budene kom igien med den Beskeed, var der vel Endeel, som meende, at naar Man bragde *Roms* gamle *Guder* et høitideligt Offer, frelste de nok deres Kiæledægge fra Barbarerne; men Ingen turde dog foranstalte det, og Mao beed da i det sure Æble at offere Gothen 5000 Pund Guld, 30000 Pund Sølv, 4000 Silke-Kofter, 3000 røde Skind og 3000 Pund Peber*). Hvad imidlertid en Steen maatte græde over, siger *Kviriten* *Zosimos*, var at Man ikke blot for at bringe Alt tilveie, berøvede *Guderne* deres Smykker og lønnede saaledes Stadens Besldærmere med den sorteste Utaknemmelighed, men Man tog endogsaa og smeltede Somme af dem. Blandt disse var Tapperheden (*virtus*), saa det er intet Under, mener *Zosimos*, Man siden ei saae Spor af den hos *Romerne*, men vi, som, iblandt Andet, veed, den var smeltet længe før de thingede med *Gothen*, maae vel smile ved hans Troskyldighed**).

Istedenfor nu, da en Anden (Soldaten Konstantin) havde opkastet sig til Keiser i *Gallien* og *Britannie* n, og han selv ei turde vove sig ud af *Ravenna*, at modtage *Alriks* gientagne Tilbud om Fred og Forbund paa billige Vilkaar, idensted erkjendte *Honor* Oprøreren for Keiser, forsvor at slutte Fred med *Alrik* og hvervede *Hunner* til at slaae ham***). Nu syndes *Alrik*, den læmpeligste Maade var at udnævne en anden Keiser, som vilde være rimelig, og det gjorde han, til ikke liden Betuttelse for *Honor*, som nu gjerne vilde dele halvt med Skabningen af ham, han ikke vilde skjænke en Øde-Mark ved *Donau*; men den *Attalus*, *Alrik* havde gjort til Keiser, var ligesaa dorsk og egensindig som den Anden, saa *Alrik* fandt det raadeligst at afsætte ham igien og prøve om *Honor* ei var blevet klog af Skade. Det var han imidlertid ikke, og nu først ^{**}610 erklærede *Alrik* ham aaben Feide, indtog og plyndrede *Rom**), men selv dette gjorde han med en Ædelmodighed og dyb Ærbødighed for Alt hvad der hørde *Christus* til, som den samtidige *Latiner* *Orosins* ei noksom kan beundre**).

Nu tænkte *Alrik* for Alvor paa visse Værelser, men overraskedes af Døden¹ i Nedre-Italien, hvor han lavede sig til at indtage *Sicilien* og *Nord-Afrika*, og fik sit Hvile-Sted paa Bunden af Floden *Busento* (ved *Cosenza*), som *Gotherne* afledte, mens de nedsænkede Kongens Lig og hans bedste Klenodier***).

Efter *Alrik* besteg hans Kone-Broder *Adulf* det *Gothiske* Høi-Sæde, og ham synes *Honor* dog endelig at have indrømmet Bopæl i *Gallien*, naar han paa egen Fare vilde see til at rense dette Land og *Spanien* for Oprørere og indbrudte Barbarer. I alt Fald gik *Adulf* til *Gallien*, hjalp Keiserens Feldt-Herrer og nøiedes selv med *Guienne* og *Languedoc*, hvor *Narbonne* blev hans Yndlings-By, blandt Andet fordi *Theodos* den Stores Daatter, Prindsesse *Placidia*, hvem han havde ført med som Gidsel men behandlet med ridderlig Ærbødighed, her endelig belønnede hans Kiærlighed og blev hans Dronning. Dette *Adulfs* Kongelige Bryllup (ved Jule-Tid 413) kan Man see, har gjort megen Opsigt i Verden, og det med Føie; thi Man saae her ikke alene *Gothe-Kongen* i *Romersk* Dragt, men saae ham i Spidsen af 50 Unger-Svende, der med begge Hænder øste Guld og Ædel-Stene i Skiødet paa den *Romerske* Prindsesse, der, som en fortørnet Gudinde, modtog til Sone-Offer hvad Kæmpen ranede i Tempel-Staden. Det urimelige Ægteskab lykkedes imidlertid ikke, thi vel fødte *Placidia* snart en *Gothisk* »*Theodos*«, men han døde i Svøbet, *Adulf* faldt snart ved et Snigmord (415),

og *Placidia* kom tilbage til *Rom*, hvor hun blev Moder til *Valentinian* den Tredie og Rigs-Forstanderske i hans fleste Dage, der falde sammen med Hunne-Kongen *Attilas*).

Denne Rim-Thusse i Dværg-Stil, med det sortsmuttede, glatte Ansigt, det tynde Skiæg og de smaa gnistrende Øine), er nu, efter *Alriks* og *Adulfs* Fald, det Eneste, der paa den ^{***} 611 store Skue-Plads tildrager sig Opmærksomhed, og skiøndt det langt mindre vidner om hans Storhed end om Tidens Usselhed, at Gesandtskaber fra *Rom* og *Konstantinopel* mødes i denne Kosak-Hetmans Leir mellem *Sau* og *Drau*, som i den store Konges Gaard, til hvis Gunst al Verden maa beile, saa vilde det dog aldrig skeet, naar ikke *Attila* havde været sin Tids *Napoleon*. Med *Krigs-Gudens* Sværd, som en *Ungersk* Bonde havde hittet til ham., haabede han ogsaa virkelig at indtage hele Verden, og Udsigterne var særdeles gunstige, da *Vest-Gotherne* syndes at ville slaae sig til Ro ved Pyrenæerne, og hardtad alle andre bekjendte Krigs-Folk, med *Øst-Gother* 1 og *Gepider*, stred under det *Hunniske* Banner, medens to Børne-Børn af *Theodos* den Store (*Valentinian* den Tredie og *Theodos* den Anden) legede med Kronerne i *Rom* og *Konstantinopel*. For vore Øine synes imidlertid *Attila* at have forsømt det gunstige Øieblik til at reise en fast *Mogolisk* Verdens-Throne midt i Europa, thi længe nøies han med at reise den aarlige Skat, *Byzantinerne* gav ham, fra 200 til 2000 Pund Guld og at foreskrive begge Keiserne Smaa-Love, men at det hverken var af Ædelmodighed eller af Frygt for Rigets egen Styrke, det har *Konst-Taleren* (*Sophisten*) *Priskos* klarlig viist os, i den mesterlige Beskrivelse af Hunne-Kongens Gaard, der som en Levning af hans forsvundne »*Gothiske Historie*«, er kommet til os. Samme *Priskos* hørde nemlig selv til Et af de mange Gesandtskaber, den *Byzantinske* Keiser skikkede til *Attila*, for at smigre hans Forfængelighed, slukke eller rettere nære hans Guld-Tørst og formilde hans Vrede, og tager end Hunne-Hoffet sig ikke nær saa prægtigt ud i *Sophistens* lune Beskrivelse, som i den *Tydske* Mester-Sangers varme Skildring (*Ezels* Hofhaltung), saa fristes vi dog intet Øieblik til at tvivle om, at *Grækeren* jo baade malede efter Naturen og forstod sin Konst. Medens vi nu maae overlade det til *Attilas* og *Folke-Vandringens* Monogramer at benytte dette kostelige Brud-Stykke heelt og holdent, hvad for længe siden burde være skeet, vil vi holde os til Gjæstebudet i *Attilas* Træ-Slot paa Høien (ventelig paa *Hedning-Bjerget* dvs. *Heidenberg* ved *Eisenstadt*, hvor Sagnet lægger det), thi der see vi ham klarlig i al hans Glands. Guld-Kar og Sølv-Kar flyde paa Bordene og Hunne-Adelen skinner af samme Metaller, men stolt sidder Kongen i Midten paa sin Løibænk med Bæger og Blikke af Træ, ^{*} 612 udmærkende sig i alle Maader, som *Napoleon* i sit glimrende Følge, ved dobbelt afstikkende Tarvelighed. Skjalde træde ind og besyng hans Herrefærd, saa mange Øine funkle og mange Taarer trille, Hof-Narren kommer (som i *China*) derefter, og Huset ryster af Skogger-Latter, men ved dette, saalidt som ved Vinen, enten slaaer *Attila* et Smil eller forandrer en Mine, saa var hans lille Søn ikke kommet ind, hvem han klapper mildt paa Kinden, fordi Spaamændene har [havde] lovet, han skal [skulde] ligne sin Fader, da maatte Man troe, der var slet intet Menneskeligt hos ham. Den stakkels Blaamand (*Maurusier*) *Zerkon*, hvis Kone Hunnerne har [havde] taget, mens han foer deres Ærende, venter [ventede] da kun forgiæves i et muntert Øieblik at finde Øren-Lyd og Ret hos Kongen, han bliver kun til Latter ved at brække paa alle de tre Sprog, *Hunnisk*, *Gothisk* og *Ausonisk* (*Italiensk*), der tales i Leiren, og var det ikke for denne Mærkeligheds Skyld, havde vi ikke engang her kunnet ændse ham, thi at Bønner ikke rørde Hunne-Kongen, og at han, der knap vidste Tal paa sine Koner og nys havde holdt Bryllup med sin egen Daatter, ingen Forestilling havde om et ordenligt Ægteskab, det følger af sig selv*).

Midt i det Femte Aarhundrede var det da først, *Attila* med alle fem Fingre greb efter Verdens-Kronen, sættende sine femgange Hundrede-Tusinde i Bevægelse, dog ikke, som Man skulde ventet, mod *Konstantinopel*, der just nu havde faaet en Keiser (*Marcian*), som nægtede ham Skat, ja ikke engang lige mod *Rom*, men over *Rhinen* til *Gallien*, hvor Barbarerne alt saalænge havde holdt deres Stævne-Møder, at Man skulde tænke, der var intet Fristende meer for en Hunner. Denne uformodenlige Vending bestyrker unægtelig den Efterretning, at det egenlig var *Vest-Gotherne*, Toget gjaldt, og hvor ubetydelige de end kan synes os, naar vi skatte det *Tolosanske* Rige efter *Alen-Maal*, havde *Attila* dog sikkert den Følelse, at *de Gother*, som lod haant om at sidde under Hunnernes Vinger, var *Kæmperne*, der maatte fældes, før det var sikkert at røre ved Krysterne, som bagefter faldt af dem selv.

Dog, skiøndt *Attila* saa dybt som mueligt foragtede Keiser *Valentinian*, var det dog ingenlunde Tilfældet med Keiserens Feldt-Herre *Aetius*, en Fremmed (som det synes en *Gothe*) paa Fædrene-Side, der ved sin Tapperhed havde opsvunget sig fra den nederste Hylde, havde enstund som Gidsel fulgt ^{*} 613 Hunne-Leiren, og giennem mange Aar nydt den tvetydige Ære at regnes blandt *Attilas* ypperste Venner*).

Samme *Aetius*, vidste *Attila*, stod i Marken med en vældig Hær af *Franker*, *Burgunder* og allehaande *Tydske* og *Nordiske* Folk, som enten slet ikke eller kun nødig stod under *Hunnerne*, og derfor var det ham en Hoved-Sag, at sætte Splid mellem *Romere* og *Vest-Gother* til han havde faaet Bugt med En af Parterne. Hertil var der saameget bedre Udsigt, som *Ravenna-Hoffets* Nederdrægtighed og Troløshed aldrig havde tilladt det Venskab, *Vest-Gotherne* attraaede, at slaae Rødder; men til Hunne-Kongens Ulykke og hele Verdens Held, vidste imidlertid den *Romerske* Statholder i *Gallien*, *Avitus*, høit anskrevet hos *Alriks* Ætmand *Thjodrik*, som da beherskede *Vest-Gotherne*, at mægle Forlig mellem ham og *Aetius*, saa de betimelig forenede deres Styrke, og derved fortjende *Avitus* aabenbar ei blot det usle Purpur, han siden ved *Gothernes* Bistand et Øieblik bar, men den Navnkundighed i Verdens-Historien, hans Sviger-Søn, Digteren *Sidonius*, dristig nok lovede ham **).

Til *Orleans* kom *Attila* uden Modstand og stod just paa Nippet at tage Staden med Storm, da den forbundne Hær kom til Undsætning og nødte *Hunne-Kongen* til at trække sig tilbage over *Seine*, men nu slog han Leir med sine Hundrede-Tusinder paa de saakaldte Catalauniske Marker eller *Mury-Fælleden* mellem *Troyes* og *Chalons* i Champagne. Her stod da (ved den 308de Olympiades Begyndelse, omtr. 452) det mærkværdige Slag, som frelst den dannede Verden fra Hunne-Regimentet, og *Attilas* Spaamænd fandt Varslerne saa uheldige, at den eneste Trøst over Nederlaget, de turde give deres Herre, var at »*Hoved-Manden*« i den fiendtlige Hær skulde falde, hvorved *Attila* naturligviis tænkte paa *Aetius*, i hvem han saae sin farligste Modstander og bittreste Fiende. For nu dog at gjøre Nederlaget saa kort som mueligt, nølede *Attila* med at begynde Slaget til ud paa Efter-Middagen, men derved fik *Vest-Gotherne* Leilighed til at bemægtige sig Høiderne, og da Slaget med rasende Forbittrelse fortsattes midt ind i den sorte Nat, blev hverken Pinen kortere eller Blod-Badet mindre. Hvorvidt det nu er bogstavelig sandt, enten at der faldt 150000 Mand, eller at en lille Bæk, der løb over Val-Pladsen, blev af ^{—*} ^{—*} 614 Blod til en stor Aa, derom er det nu meget for silde at trættes; men det er store Ting, at vi veed, saaledes sagde Folk, som selv var med i deres unge Dage og tænkte graahærdede kun med Gru tilbage paa den Dag, da alle som tørstede drak af det røde Hav. *Ost-Gotherne*, med deres Høvdinge *Volmer*, *Vimmer* og *Ditmer*, havde *Attila* stillet mod deres Frænder *Vest-Gotherne*, sagtens med den Tanke, at naar *Gotherne* havde ødelagt hinanden, da spillede *Hunnerne* Mester, og det var en haardnakket Kamp, hvori vel *Vest-Gotherne* omsider vandt, men mistede deres tappre Kong *Thjodrik*, uden at Nogen kunde sige for vist, om han styrtede med Hesten og traadtes ihjel, eller han fældtes af Svogeren til *Jornandes* Olde-Fader: den Ost-Gothiske Prinds *Andag**).

Attila havde trukket sig tilbage til sin befæstede Leir, hvor han, omringet af Seier-Herrerne, lod Sadler opstable til et Baal i Nøds-Fald, men Romere og Vest-Gother var ogsaa matte, saa de vovede ikke at storme, og deres Forsæt at udhungrer *Attila* tilintetgjorde *Aetius* ved at raade *Thjodriks* Søn *Thorismund* at skynde sig hjem, før hans Brødre spurgde Faderens Fald og bemægtigede sig Riget. Hvad enten han nu gav det gode Raad for gammelt Venskabs Skyld, eller fordi han meende, Man kunde ligesaa snart trænge til *Hunner* som til *Gother*, saa frelst han *Attila*, der vel enstund holdt det for et Krigs-Puds, at Fienden forsvandt, men mærkede dog endelig, han havde Veien for sig, og drog nu bort¹, i det Forsæt at komme snart igien og hevne Skade**).

Hvor vi imidlertid atter møde *Hunne-Hæren*, er ved *Aqvileias* Porte (ligeoverfor *Triest*), hvor der ligesaa lidt var Fare for at støde paa *Aetius*, som paa *Vest-Gotherne*; thi denne sin Thrones sidste Støtte havde Keiser *Valentinian*, i Mellem-Tiden, selv paa en løs Mistanke ryddet af Veien. Forstod nu end *Hunnerne* sig kun slet paa Beleirings-Konsten, saa synes *Attila* desbedre at have forstaaet sig paa Fugle-Skrig; thi just som han rykkede op med *Hunne-Hæren*, der var kied af Lange-Legen, saae han endeel Storke føre deres Unger bort fra Taarnene paa Muren og giættede sig deraf til Stadens Ulykke, som ogsaa snart paafulgde, thi et Stykke Muur styrtede ned, Borgerne var blevet trygge, *Hunnerne* brød ind og nøiedes ei med ^{—*} ^{—*} 615 at plyndre og myrde, men ødelagde i Bund og Grand den trodsige Stor-Stad, dengang Roms Medbeilerske*). Ogsaa *Roms* Porte nærmede sig nu den Frygtelige, men da alle Barbarerne stod i den Tro, som Romerne naturligviis ivrig bestyrkede dem i, at *Airik* havde faaet saa brad en Død, fordi han forgreb sig paa den *hellige Stad*, saa stod *Attila* i Beraad¹ med sig selv, om han vilde spille det høie Spil, og *Roms* Biskop, den gamle, ærværdige *Leo*, kom da ret som han var kaldet, i Spidsen af² sit Præsteskab og bad ydmygelig for Staden. For første og sidste Gang i sit Liv spillede *Hunne-Kongen* den Ædelmodige og lod sig bevæge til at skaane Staden, men, for at Ingen skulde tænke, han var blevet et andet Menneske, svor han en høi Ed, at dersom ikke Keiseren sendte ham sin Syster *Honorina*, der selv havde beilet til ham, og gav hende et standsmæssigt Udstyr, da kom han igien og gjorde reent Bord**). Med dette gode Forsæt og med et umaadeligt Bytte drog nu *Attila* hjem, og mens Man tvistes om, hvorvidt han næste Sommer gjorde et nyt Tog mod *Vest-Gotherne* og blev slaaget af dem ved *Loire*, som *Jornandes* melder, er det en afgjort Sag, at Døden forhindrede ham fra at giæste Italien ineer, og hans Helsot skal have været en pludselig *Blod-Styrting*, han fik om Natten efter sit Bryllup med den skønne *Ildiko****).

Saaledes endte da denne Døds-Engel sin blodige Bane, og naar Somme af vore Lærde formode, [at] vi i ham vilde beundre En af Verdens ypperste og ædleste Helte, hvis han ikke havde haft det Uheld, kun at skildres af sine *Avinds-Mænd*, da skal vi huske, at han og hans *Hunner* ene og alene maae tilskrive sig selv dette Uheld; thi havde de benyttet »deres Time« til at gjøre, lære og grunde Noget, der i den dannede Verden var værdt at mindes, da vilde de derved upaatvivlelig sikkert sig et tilsvarende Efter-Mæle; men kunde eller vilde de ikke gjøre Andet end Ondt, og levede de blot for Øieblikket, da optog de deres Roes, mens de udtømte deres Kraft, og har hos Efter-Slægten, som de foragtede, og hos Menneske-Aandens nyskabte Folk, som de stræbde at kvæle i Fødselen, kun Utak tilgode ! Med saameget mere Ret afvise vi hver *Hunne-Klage*, som *Middel-Alderens* Digte vise, der fattes ikke paa Folk, ^{—*} ^{—*} ^{—*} ^{—*} 616 hvem *Attilas* Glimmer blændede, men kun paa Sagn om store og ædle Træk hos den Frygtelige, om hvem tvertimod det eneste Skrift-Folk, der har sat en Ære i at nedstamme fra *Hunnerne*, *Ungarerne* nemlig, fortælle os, at hans Kongelige Vaaben var en kronet Rov-Fugl og Titelen, han førde: *Attila*, *Bendekucæ* Søn, den store *Nimrods* Ætmand, af Guds Naade *Hunners*, *Gothers* og *Daners* Konge, Jordens Skræk og Herrens Riis*).

Hunnerne, fortæller *Jornandes*, gjorde deres Helt en prægtig Lig-Begiængelse, med Ridder-Spil og Giæstebud omkring Lig-Baaren, og med en Lovsang, der paa det Tørreste udtrykte, at *Attila*, *Mundzucs* Søn, havde været den Største af alle *Hunne-Konger*, de tappreste Folks Herre, som med mageløs Vælde

undertvang baade *Skyther* og *Germaner*, gjorde Romerne skatskyldige, og havde selv i Døden Lykken med sig, da hverken Fiender fældte eller Venner sveg ham, men han endte lystig uden al Pine! Derpaa begrov de ham i Stilhed om Natten, med de Fiende-Vaaben, han selv tog, med et prægtigt Ride-Tøj og andet Mere, lagt i en tredobbelt Kiste af *Guld* og *Sølv* og *Jern***). Hvor han jordedes, veed Ingen, thi alle Graver-Karlene slog Man ihjel, men der giættedes paa Egnen omkring *Jass-Bereny* i *Slavonien*, hvor Man har fundet et Guld-Horn med Billed-Skrift, som giælder for *Attilas****). For sin Thrones Støtter skal han have holdt *Gepider*-Kongen *Ardrik* og *Ost-Gothen Volmer*, og vist er det, at han maa takke *Gotherne* for sin poetiske Udødelighed, thi det ægte *Chinesiske* Ligvers, som dog ogsaa kun findes i Gothe-Krøniken, forplantede vist ikke hans Priis, og naar Skjaldene kvæde om »*Ezel* og *Atle Hunne-Konge*«, da er det kun enten som *Didrik* af *Berns* Beskytter eller som *Niflungernes* lumske Svoger og grusomme Bane. Det Første er mere den *Tydske* og det Andet den *Nordiske* Betragtning af ham, og ligesom Man sporer hans Dronning *Kerka* (hvem *Priskos* fandt siddende paa Gulv-Teppet at holde sine Terner i Arbeide) i *Atles* Frille *Herka* (Tydskernes Fru Helcke), saaledes gienkiende vi ogsaa i »*Idiko*«² hans Valkyrie (*Gud-Run* og *Grim-Hild*) om hvem baade *Niflung-Kvadet* og de *Eddiske* *Atle-Viser* dreie sig.

--- 617

Attilas Sønner indbildte sig vel, de var hans Arvinger, men hverken kunde de forliges om Rangen, heller ikke var det mere venteligt, at *Gother* og *Gepider* skulde kæmpe for dem, end at de, *Napoleon* gav Kroner og Marskalk-Stave, skulde sværme for »Kongen af Rom«, saa det er i sin Orden, at begge Thrones Støtter faldt fra, saasnart Herskeren var borte, og da *Ost-Gothen Thjodrik* i Verdens-Historien unægtelig er *Hunne-Kongens nærmeste Efter-Mand* (hvorfor Sagnet ogsaa har gjort dem samtidige), saa vende vi os uden videre til ham, og kaste blot et Blik paa Italien, for at see, hvad han der fandt for sig*).

Keiser *Valentinian* faldt omtrent paa samme Tid som *Attila*, myrdet af en vis *Okyl* (*Eigil*), der havde tjent *Aetius***), og nu, da *Theodos* den Stores Slægt var aldeles uddød, var der slet intet i Veien for, at hver Strids-Mand tog sin Part, naar de blot kunde enes om Delingen. *Britannien* var ogsaa for længe siden opgivet og havde alt fra Norden faaet sit ny, Angel-Sachsiske, Herskab, *Nord-Afrika* besad *Vandalerne* upaatalt, og kun *Vest-Gothernes* Beskedenhed, som heller vilde være Keiserens Bunds-Forvandte end deres egne Herrer, vedligeholdte endnu et Skin af Romer-Herskab i *Gallien* og *Spanien*, hvor der dog mylrede af Barbarer. Det var da egenlig kun *Italien*, der trængte til nyt Herskab og maatte smertelig savne det, mens den *Thjodrik* voxde op og øvede sine Kræfter, som Forsynet havde bestemt til en mageløs Keiserlig Stat-Holder paa den Classiske Jord-Bund. Vel gav nemlig den Vest-Gothiske *Thjodrik* hin Yngre sin Ven *Avitus* Purpuret, men over *Italien* raadte nu Ingen uden Høvdingen for den Barbariske Liv-Vagt, og det var for Øieblikket *Rikmer* (*Reimer*), halv Sveve og halv Gothe, som synes ret at have havt Lyst til at see, hvormange Keisere han kunde gjøre og tilintetgjøre, saa selv de taalmodigste Skrivere krympe sig lidt ved at tælle dem. Reimers Eftermand, Latineren *Orest*, hvem (tilligemed hans gode Fader *Tatulus*) *Priskos* har lært os at kiende lidt til i *Hunne-Leiren* som En af *Attilas* Handlangere, havde vel en anden Lyst, thi han hængte Purpuret paa sin egen lille Søn, der ved et sært Lykke-Træf hedde *Romulus*, efter sin kiære Morfader i *Padua*; men hvad enten *Orest* nu har troet sin gamle Stal-Broder, *Skythen* *-* 618 (*Gothen*) *Edkons* Søn *Odoaker* (*Odger*) for godt, eller Denne har stukket ham ud hos Barbarerne, saa blev *Odger* hans Bane-Mand, den lille *Romulus* (*Augustulus*) fik Naadsens-Brød, og uden at kalde sig enten Keiser eller Konge, gjorde *Odger* vitterligt, (omtr. 476) at han og ingen Anden var *Italiens* Herre*).

Saaledes gik da *Attila* virkelig paa en Maade *igien* og sloges om *Italien* med sin egen Skygge, men hans rette Eftermand *Thjodrik* *Ditmersøn*, der just var født, til stor Glæde i hans Faders Huus, da der kom Bud fra hans Broder, Kong *Volmer*, at han havde slaaet *Attilas* Sønner af Marken; denne *Thjodrik* hin Store var nu allerede kommet til Skiels-Alder og lod kun *Odger* enstund raade ene ved Po, fordi han haabede selv at finde et passende Høi-Sæde østenfor det Adriatiske Hav**). Dette vilde imidlertid ikke lykkes, da der endnu sad en Slump *Gother*, uvist af hvad Stamme, i *Thrakien*, med en tapper Konge, som ogsaa hedde *Thjodrik*; thi disse to Navnere og naturlige Medbeilere til Gothe-Riget, vidste det Byzantinske Hof vexelviis saa snildt at sætte mod hinanden, at det bestandig var *Gotherne*, der tabte. Om nu Keiser *Zeno*, hvem *Ditmers* Søn havde gjort store Tjenester, omsider betaide ham med en Anviisning paa *Italien*, eller om *Thjodrik* af egen Drift fulgte *Alriks* lysende Exempel, derom var alt i gamle Dage Meningerne deelte, men i begge Tilfælde er det jo Hoved-Sagen, at han virkelig rykkede op, ei blot med alle de vaabenføre Mænd, han kunde faae Samling paa, men med »Koner og Børn, Korn og Kværne«, for ordenlig at nedsætte sig i Italien***). Kuld og Mangel, Sygdom og *Gepider* stræbde nu vel at standse ham paa Halv-Veien, men hvad han mødte, trodsede han kiækt, og hvad han maatte, taalde han standhaftig, til Alt var overvundet! Med *Gepiderne*, *Gothernes* gamle Stalbrødre og nye Medbeilere, som dengang beherskede *Slavonien*, var Kampen imidlertid længe tvivlsom, men da lod *Thjodrik* sig række et Bæger Vin paa Hesten, tømde det paa Lykke og Held og satte sig derpaa i Spidsen, med de mærkværdige Ord: hvem der vil finde Vei giennem Fiendens *-* 619 Fylking, han følge mig! Helte-Mod er ei hver Mands Sag, men Faa vinde Seier til Manges Gavn, Kongens Bedrift er Folkets Ære og det er den almindelige Dom, at som Herren er, saa følge ham Svende! Derfor, op med Konge-Banneret, saa Fienden kan see, jeg leger ei Skjul, og alle Mand [kan] vide, hvad Hals der hugges efter og hvad Vei Man maa gaae for at falde med Ære! Det hjalp, *Gepidernes* Fylking bugnede ved Gothe-Kongens Anløb og snart var den brudt, da flygtede Alt hvad flygte kunde og *Gotherne* beholdt ikke blot Val-Pladsen, men fandt i Fiendens Lader, paa Loft og i Bing, de Levnets-Midler, de høilig trængte til for at opholde Livet

og fortsætte Reisen*).

Odger mødte vel nu de selvbudne Gæster paa Grændsen med en talrig Hær, men Kampen ved *Isonzo*, hvor han vilde gjort *Thjodrik* Over-Gangen stridig, synes dog ei at have været ret alvorlig, saa det var først ved *Verona* *Thjodrik* tilkæmpede sig Hæders-Navnet »Didrik af Bern«. Han synes den Dag at være kommet lidt silde op (ligesom *Alexander* den Store ved *Kameel-Gaarden*); thi efterat Slaget alt har været en Stund, staaer han endnu i sin Telt, spænder sin Rustning paa og trøster sin *Moder*, som, tilligemed hans Syster, gaaer ham tilhaande, lidt bleg ved Tanken om Lykkens Ustadighed. Min *Moder!* sagde Gothe-Kæmpen, betænk dog, at hvad der idag skal kiendes paa Valen, det er ikke Andet, end hvad I saalænge har vidst: at det nemlig var en Mand, I bragde til Verden, da jeg blev født, og jeg maa jo ikke have Andet for Øie end mine Fædres Bedrifter, thi vanslægte vi [Sønnen], da er Ætten uddød! Og hvad *Lykkens* Ustadighed angaaer, da var det Noget, min Fader aldrig ændsede men beilede kiækt til dens² Gunst og fandt sig aldrig skuffet! Med disse Ord svang *Thjodrik* sig paa sin Strids-Hest, der alt længe, urolig ved *Lurens* Drøn, havde stampet og vrinsket, og skiøndt *Gotherne* havde begyndt at trække sig tilbage, da Kongen kom, tjende det dog kun til at giøre Fremgangen mere kiendelig og Seieren fuldstændig. Kun med Nød og *Neppe* undkom *Odger* selv til *Ravenna*, thi hvad der ellers ikke faldt i Slaget, overgav sig med Høvdingen *Tue*, eller omkom paa Flugten over *Etsch*, som de havde i Ryggen, og ved denne Leilighed kan Heltens samtidige Lov-Taler i sin høitrvægende Stil ei noksom berømme ^{*-*}620 Floden, der saa kraftig bidrog til at aftvætte *Italiens* Uhumskhed*).

Hermed vilde Krigen ventelig været endt, hvis ikke *Tue*, som skulde beleire sin gamle Herre i *Ravenna*, var som en Skielm gaaet over til ham, men nu blev Omstændighederne betænkelige, Krigen varede hele tre Aar, og selv efter at *Odger* havde lidt et nyt Nederlag ved *Adda*, hvor *Vest-Gotherne* kom deres Frænder til Hjælp, vovede han et natligt Indbrud i *Thjodriks* Leir, der vel ikke lykkedes efter Ønske, men kostede dog udentviil mange *Gothers* Liv. Vi see i det Mindste *Thjodrik* derefter slutte et mindeligt Forlig med *Odger*, og først siden blev han denne Med-Beiler kvit ved en Leilighed, vi ikke ret veed om *Odger* selv gav ved at staae ham efter Livet, eller *Thjodrik* greb for at raade alene**).

Nu (493) var da *Thjodrik* Herre af [over] *Italien* og *Sicilien*, og det er troeligt nok, hvad hans Lovtaler forsikkrer, at han var hellende føer og majestætisk, med store funklende Øine og Kæmpe-Næver, men det egenlig Smukke hos ham, ligesom hos de første *Vest-Gothiske* Konger, er dog at hans Hug ei stod til Erobringer, men til en velgiørende og rolig Virksomhed i den ny Bopæl, saa sin store Anseelse i alle omliggende Lande benyttede han kun til, saavidt mueligt, at vedligeholde Fred mellem alle de *Tydske* og *Nordiske* Riger, som havde reist sig i Vester-Leden. Han stræbde derfor ogsaa at besvoge sig med alle de nye Konge-Huse: tog selv en Syster af *Frankeren* Klodevig (Hlodvig) som nu spillede Mester i *Gallien*, til sin anden Dronning, giftede En af sine Døttre med den *Vest-Gothiske* Kong *Alrik* hin Yngre og en Anden med den *Burgundiske* Kong *Sigmund*, sin Syster med *Vandaler-Kongen* *Trasimund* og hendes Daatter af første Ægteskab med *Thyringer-Drotten* *Hermanfred*, og skiøndt det var ham umueligt at berolige *Hlodvig*, hvis Liv og Lyst Erobrings-Krigen var, saa bragde han dog baade med det Gode og med det Onde *Franke-Drotten* til nogenlunde at holde sig indenfor *Galliens* Grændser***).

Saaledes skaffede *Thjodrik* *Italien* Fred, og dermed noget Splinternyt i det Femte Aarhundrede, men han arbeidede ligesaa utrættelig paa at skaffe dets Indbyggere Ret, Velstand og ^{*-*}621 Tilfredshed, og betjende sig dertil af *Latineren* *Cassiodor*, giennem hele hans Regierings-Tid Stor-Kantsler og ved Pennen i alle Maader *Gothe-Kongens* Høre-Haand. Sine *Gother* indrømmede *Thjodrik* kun den Tredie-Part af Landet, *Odger* allerede havde tildeelt *Leie-Tropperæe*, og som den tynde Befolkning gjorde til et meget taaleligt Offer, især da *Gotherne* udelukkende paatog sig *Lande-Værnet*, medens *Italienerne* beholdt alle deres gamle Love, Indretninger og offentlige Forlystelser, og skiøndt *Gotherne* var *Arianer*, gjorde han dog² før sine allersidste Dage ei mindste Skaar i de *Rettroende*s Kirke-Frihed eller selv i deres *Geistligheds* Stilling og Anseelse. Endelig, skiøndt han selv ei kunde lære at skrive sit Navn med fire Bogstaver (*peod*) [som var hans Stempel, saa] opmuntrede han dog af al Magt Konster og Videnskaber, lod overalt Stædernes forfaldne Mure, Vandlejninger og Bade-Huse istandsætte, og forskiønnede især *Verona* med et prægtigt *Pallads* og en *Bue-Gang* mellem det og Stads-Porten *).

At det nu ikke blot er hos *Thjodriks* Lovtaler hans Efter-Mæle lyder saa priselig, det see vi hos *Prokop*, der naturligviis betragtede ham med *Byzantinske* Øine, men giver ham desuagtet det Lov, at skiøndt han af Navn var en Voldsmand (Tyran) der havde anmasset [tilranet] sig Thronen, var han dog i Gavn saa ypperlig en Fyrste som Nogen af de bedste Keisere, aldenstund han holdt Loven i Hævd og Barbarerne i Tømme, ja, spurgde om sin Magt i Kløgt saavel som i Kraft.

Dog, ligesaa enige som de Gamle er om at *Thjodriks* første 30 Regierings-Aar var en gylden Tid for *Italien*, som Alle maatte undres over, ligesaa eenstemmig berette de, at han paa Sidstningen fik et grueligt Anstød af Tyran-Feberen, og lod blandt Andet [Andre] de ypperste Romerske Raads-Herrer: den vise *Boethius* og hans lærde Sviger-Fader *Symmachus*, blot paa en løs Mistanke, uden Lov og Dom henrette. Det var imidlertid, siger *Prokop*, baade den første og sidste Uretfærdighed han begik, thi da Man nogle Dage efter satte en stor Fisk paa Bordet, syndes Kongen, han saae den henrettede *Symmachus* stirre frygtelig paa sig giennem dens døde Øine, hvorover han blev saa beængstet, at han strax gik tilsengs og reiste sig aldrig

meer, men skriftede med Angers-Taarer Misgierningen for sin Læge Elpidius**).

--- 622

Thjodrik havde i levende Live bygget sig et prægtigt Grav-Sted og udsøgt en uhyre Steen til Over-Ligger *), og det er da upaatvi velig det saakaldte »Vor Frue Capel« udenfor *Ravenna*, hvis eneste Tag-Steen skal veie omtrent en Million Pund, og hvor *Thjodriks* Kiste af *Porphy* skal have staaet¹ indtil den *Franske* Beleiring af *Ravenna* 1509, da den mistede sin Plads og² blev muret ind i Ruinerne af Stadens Konge-Borg**).

Et *aandeligt* Side-Stykke til dette tikantede *Grav-Capel* med Helle-Taget, er det store Mindes-Mærke, *Thjodrik* som »*Didrik* af *Bern*« har faaet i Tydskernes *Helte-Bog* og den Islandske *Vilkin-Saga*, og hvem kan nægte, at denne *Gothe-Konge*, som aftvang *Græker* Beundring og *Romere* Kiærlighed, maa have været en Kæmpe af Vælgten, der ærlig fortjende at kommes priselig ihu, saalænge der paa Jorden fandtes Frænder ad ham; men det er dog ogsaa mærkeligt at see, hvor dyb den Følelse var, hos Venner som hos Fiender, at der hvilede en dunkel Brøde paa ham, [som] ei Døden selv kunde ret afsone. Medens derfor Paven i Rom uden al Barmhertighed lader ham fare til Helvede, lader selv en venlig Historie-Skriver i næste Menneske-Alder (Prokop) ham smage Helvedes Kvaler i levende Liv; Tydskerne, hvis Helt han ret egenlig er, lade ham lokke af en Dværg ind i Bjerget, hvor han aldrig meer seer Dagens Lys, og *Islænderen*, eller hans Hjemmels-Mand, lader ham forsvinde paa en kulsort Hel-Hest ud i Ørken at kæmpe med Drager til Domme-Dag***). Det er unægteligt haardt for en Kæmpe, der, efter mange *Dyre-Aldre*, atter, saavidt Enkelt-Manden kan, skabde en »*Menneske-Alder*« paa Jorden, men det er dog ikke desmindre sandt, at hvem der bliver *Tyran*, om end først paa Gravens Bredd, han maa bøde for det, og er det en Kæmpe, hvis Kald og hvis Dag-Værk det netop var at styrte *Tyranniet* og indsætte Menneske-Aanden i sine tabte Rettigheder, da maae vi lade ham fare til *Skiærs-Ilden*, om vi end ønske at kunne slukke den med vore Taarer. *Nyaars-Tidens* Kiendelse vil da stemme overeens med *Middel-Alderens* Følelse, og kun udtrykkelig tilføie, hvad Følelsen forudsatte, at Folkenes *Stor-Mænd* er Folkenes *Speil*, i alle *** 623 Maader deres »*Visere*«, saa Staven kan ei brydes over *Diderik* af *Bern*, uden at brydes over *Gothe-Stammen*, hvis Krone han bar, og hvis Endeligt Historien derfor ogsaa lærer os, var ingenlunde mindre ulykkelig end hans. Et af hans Mund-Held, som blev til et Ord-Sprog, var: en ussel Romer, som træder i Gothens, men en dygtig Gothe, som træder i Romerens Fod-Spor, og det var aabenbar Tænke-Maaden, som indviede baade ham og hans Gother til Undergang, thi selv den *bedste* Tyran er det for Konger et Selv-Mord at efterligne, og ei mindre var det et Selv-Mord af Gothe-Folket, at ville, med Opoffrelse af deres Moders-Maal og gradvise Udvikling, tilegne sig Romernes Sprog og den gamle Verdens Dannelses. Vi, der giennem tre Aarhundreder har gjort noget Lignende, vi nænne vel knap at kalde det Synd, men Døden, som er Sydens Sold, ramde os dog aabenbar i samme Grad, som vi gientog Gothernes Brøde, og vi vilde forgaaet som de, hvis vi ei havde oplevet den Time, da ægte Dannelses kan fordunkle den Falske og Aanden i Moders-Maalet opsvinge sig høit over en konstlet Veltalenheds blændende Sminke, kildrende Klang og bedøvende Blomster [Duft].

Thjodrik var sønneløs og efterlod ved sin Død (526) Riget til sin umyndige Daatter-Søn *Athalarik* (Adelrik), hvis Moder *Amalasuetha* (Malsvinde) indtil videre skulde regiere for ham, men hun, der var opdraget til den fine Verden, blev snart for sin *overdrevne* Romerskhed Gotherne saa forhadet, at hun underhandlede med *Keiseren* i *Byzants* om et Fri-Sted i hans Rige; tidlig døde *Adelrik* og da *Malsvinde* blev myrdet af sine Egne, greb *Keiseren* det som et Paaskud til at bemægtige sig Italien*). Til *Gothernes* Uheld traf det sig nemlig, at *Byzants* just paa den Tid i *Keiser Justinian* fik sin August, der vel endnu mindre end den *Romerske*, var selv nogen Helt, men havde, ligesom Denne, et godt Greb paa at anvende de store Midler, den Græske Dannelses, uindskrænket Magt og en rummelig Samvittighed gav ham til at naae sine ærgjerrige Hensigter, og han havde ovenikiøbet hvad Man, trods alle Smagens Indvendinger, vel maa kalde den *Svine-Lykke*, at Tidens største Feldt-Herre, *Belisar*, var et *blindt* Redskab i hans Haand. Da nu paa den anden Side *Italienerne*, trods alle *Thjodriks* Velgierninger, hadede og foragtede Gotherne af Hjertens Grund, som *Arianer* og *Barbarer*, Man ei kunde gjøre sig mindste Samvittighed over at forraade til det fine og *624 rettroende *Byzantinske* Hof, saa var det rimeligt nok, [at] *Justinian* indbildte sig, det Hele vilde gaae af uden Sværd-Slag, naar han blot kunde deels narre og deels true *Thjodriks* Syster-Søn, *Theodat*, den sidste *Amale*, en gammel Gnier, som læste i *Plato*, til at opgive Riget. Deri tog han imidlertid mærkelig Feii, thi saasnart Gotherne opdagede, at deres Konge var en Forræder, slog de ham ihjel, og hyldede i hans Sted *Vittik* (Vedege) som vel var af ringe Herkomst men brav og ædel, hvorpaa en *tyveaarig* Krig lærde de *Byzantinske* Rænke-Smede, at blodige Offere til sidste Mand kunde Gotherne blive men aldrig Slaver!

Da nemlig *Justinian* saae, at Gotherne ei vilde lystre Pennen men klappede paa Sværdet, da greb ogsaa han til Sværdet og sendte dem *Belisar*, som nys havde styrtet det *Vandaliske* Rige i Nord-Afrika, og da *Prokop* fra *Cæsareæ* (sikkert en Jøde), et Vidunder af en Historie-Skriver i sin Tid, fulgde med *Belisar*, som hans Haand-Skriver, kan vi omtrent faae ligesaa klar en Forestilling om den *Gothiske* som om den *Polske* Undergangs-Krig. Vel var det kun en lille Krigs-Hær, *Belisar* førde i Marken, og den bestod ovenikiøbet af lutter hvervede Tropper, rovgjerrige, balstyrige og utroe; men han var, som sagt, i sin Tid en *mageløs* Feldt-Herre, og Gotherne havde efterlignet Romerne i Alt, undtagen i det Eneste, der fortjende Efter-Ligning: dea *Romerske* *Krigs-Konst*, selv var *Belisar* tapper og havde, under Krigen med *Perser* og *Vandaler*, dannet sig en Liv-Vagt af de stærkeste Karle og forvovneste Kroppe, der fandtes i to Verdens-Dele, Italienerne, som beboede de store Stæder, var feige og troløse, og det er derfor intet Under, at han i det *femte* Krigs-Aar

(540) bragde Gotherne til Fortvivlelse, saa de kastede sig i hans Arme og deres Konge afstod ham sin Krone*). *Belisar* modtog imidlertid kun Kronen for at føre saa vel den som Kongen til *Byzants*, og skiøndt *Jornandes*, som hermed slutter sin Gothe-Krønike, selv synes at have anseet Kampen for endt, saa var det Brede dog endnu tilbage.

Uagtet nemlig det uindtagelige Ravenna var overgivet tilligemed Kronen og næsten alle de faste Stæder var i Fiendens Vold, besluttede dog Gotherne heller at trodse Døden end trælle for Keiseren. Det vilde sagtens kun blevet et kort Krampe-Træk, hvis *Belisar* havde faaet Lov til at krone sit Værk, men * 625 Keiseren, som kiendte intet til Ædelmodighed uden paa Papiret, troede naturligviis ikke paa *Belisars*, men fandt det raadeligst at holde ham i et hæderligt Fangenskab som Binde-Hund i Konstantinopel, og han vidste slet ikke, *hvem* han turde betro til at føre Krigen mod de *Gothiske* Tølpere, som, naar galt skulde være, heller hyldede hans Generaler end ham. Engang endnu slap han vel *Belisar* løs, men, som det synes, mere for at blive ham kvit end for at bruge ham, thi han maatte gaae til Italien *uden* sin Liv-Vagt og saagodtsom uden alle Midler til at udrette Noget mod den tappre *Totilas*, En af de ædlest Konger, Solen har beskinnet, under hvis Banner *Goth-Levningen* dannede en Skjold-Borg bedre end nogen Fæstning, og under hvis Spir baade *Italien* og *Sicilien*, paa nogle faa Muse-Huller nær, havde bøiet sig. Dog, Gotherne var alt for faa og Italienerne alt for slette, til at ikke netop en *ædel* Helt maatte bukke under, naar den *Byzantinske* Keiser endelig fandt en klog Hær-Fører, som han troede sig sikker paa, *Gotherne* ei vilde tage til Konge, og en Saadan fandt han i den Armeniske Gilding *Narses*, der ikke blot var snu, men som en Undtagelse i sit Slags, tillige *modig*. Med uindskrænket Fuld-Magt, med Tønder Guld og talrige Leie-Tropper, hvoriblandt en heel *Longobarde-Hær*, kom *Narses* til *Italien*, og leverede *Totilas* et Hoved-Slag ved Foden af *Apenninerne*, hvori Gothernes Mangel paa Krigs-Konst ret øiensynlig berøvede dem Frugten af deres udmærkede Tapperhed, og *Totilas* fik, efter elleve Aars priselig Kamp, sit Bane-Saar. Kun den forstenende [klare] Fortvivlelse gav endnu en *Gother* Konge-Navn, men han som fik det, *Teias*, anførte dog den *Gothiske* Kæmpe-Levning, udhungret, omringet af Bjergene, Havet og Fienden, saa kongelig i Døds-Kampen (553) ved det ildsprudende *Bebius* (*Vesuv*), at selv den *Byzantinske* Historie-Skriver kan ikke nægte ham sin Beundring eller bare sig for at ligne ham ved Old-Tidens Halv-Guder. Hans *Gothiske* Slag-Sværd var en Skræk for de tappreste Fiender, hans brede Skjold var deres Skive, og hans Arm utrættelig, men da han, uden at rykke eller vende sig, vilde ombytte Skjoldet, hvori der hængde tolv Spyd, med et Andet, da kom det trettende Spyd og giennemborede hans nøgne Bryst. Det var imidlertid langt fra, at hans Kæmper, som Fienden havde tænkt, derved tabde Modet, thi de blev ved at stride mandelig ei blot til Aften, men hele næste Dag, og først derpaa sendte de *Narses* det Bud: at nu saae de, *Gud* selv var dem imod, saa, naar de maatte tage hvad 626 Løs-Øre, der hørde dem til, og drage bort med Fred, at søge sig et Fristed mellem Frænder *udenfor* Keiserens Rige, da vilde de stikke Sværdet i Balgen. *Narses* fandt det ikke raadeligt at drive saadanne Kæmper til det Yderste og lod dem fare paa deres Æres-Ord, at de vilde forlade *Italien* og aldrig meer føre Vaaben mod Romerne*).

Hermed slutter *Prokop* sin *Gothiske* Krigs-Historie, men dog veed vi, at der endnu var en lille Kæmpe-Trop, som ved *Frankernes* Hjælp haabede at fordrive *Romerne*, og [som] først efter Disses mislykkede Tog til Italien, overgav sig til *Narses*, 7000 Mand i Tallet, og sendtes til *Byzants*, hvor de sagtens blev stukket ind mellem *Væringerne*. Hvormange de *Gother* derimod var, som blev boende i *Tuscien* og det *Venetianske*, veed vi ikke, men naar vi siden see *Florents* opblomstre og *Venedig* taarne sig paa Bølgerne, da see vi, der blev ogsaa Kæmper af Gothernes Børn**).

Hvor de udvandrende *Gother* drog hen, veed Man ikke, men rimeligviis tyede de til deres Frænder i *Spanien*, og til disse, som vi forlod paa *Mury-Fælleden*, hvor de høstede deres Laurbær men begrov deres [sidste] Helt, maae vi nu atter vende os, skiøndt det er kun en fattig Trøst over Kæmpe-Livets Undergang, vi der kan finde; thi vel stod Dødskampen ved *Kseres* først *halvandet* hundrede Aar efter den ved *Vesuv*; men dette Tids-Rum var for *Vest-Gother* 1 langt mindre Frist end *Pine*. Da nu desuden vore Kilder her næsten blot er tørre Aar-Bøger, maae *Vest-Gotherae* 2 efter *Seieren* over *Attila* nøies med faa Ord i Verdens-Historien, ligesom deres Konger med [faa] Dage paa Thronen, thi Navn uden Gavn og Tid uden Stor-Værk er Tomhed, som Aanden forbigaaer med Taushed. *Fire* og *Tyve* Konger afløste hinanden i to *Aarhundreder*, mest som vilde Dyr, paa *Vest-Gothernes* [paa Gothernes] Throne, og deres Hæder og Ære maa da vel lignedes ved *Guld-Bordet* af 500 Punds Vægt, som kaldes en Levning af »*Salomons Herlighed*« og skiænkedes *Thorismund* af *Aetius* til en Amindelse om *Goth*-Daaden i *Hunne-Slaget*, men brugtes siden af en Oprører til at kiøbe Hjælp af Kongen og faldt endelig i *Arabernes* Hænder***).

*** 627

Franker-Thorismund, som bragde *Klenodiet* og *Seieren* hjem, blev nemlig snart myrdet, paa Anstiftelse af sin egen Broder *Thjodrik*, og denne faldt siden for den *trede* Broder, *Euriks* (*Eriks*) egen Haand*), saa naar vi maae kalde disse to Broder-Mordere de ypperste *Vest-Gothiske* 1 Konger efter *Hunne-Slaget*, da vækker det kun en daarlig Formodning om Resten. At disse to Brødre imidlertid, trods Broder-Biodet, glimrede paa Thronen fremfor alle andre Konger i deres Tid, det see vi, baade af Lov-Talen over den Ene og Klagerne over den Anden, hos Biskop *Sidonius* i *Auvergne*, som personlig kiendte dem begge, og var *sin* Tids berømteste *Latinske* Digter, saa, naar de alligevel affærdiges kort, er det kun fordi deres Tid (453-84) var Alderen mellem *Atles* Fald og *Didrik* af Berns Thron-Bestigelse, da Alt hvad Man kaldte *stort* var det kun efter en *formindsket* Maale-Stok. I Verdens-Historien har det derfor kun lidt at betyde enten hvordan *Sidonius* gjorde Vers eller *Thjodrik Thjodriksøn* spillede Skak i *Narbonne*, eller *Erik* i *Bordeaux* laande Øre til *Ost-Gothers*,

*Frankers, Sachsers og Herulers, ja, selv til Romerske og Persiske Gesandter; thi det var dog Altsammen kun Stads, som faldede snart og beskrives kun for Løier**).*

At Erik derimod indtog *Aries, Marseille, Auvergne* og hele *Spanien*, saanær som *Gallicien*, hvor *Sveverne* beholdt et lille Rige, at han gav *Vest-Gotherne* deres første skrevne Love og var en Velynder af lærde Mænd, blandt hvilke en vis *Leo* var for ham, hvad *Cassiodor* blev for den store *Ost-Gothe*, det maa der vel, for en Ordens Skyld, lægges Mærke til; men Hoved-Indtrykket, *Erik* gjorde paa sin Tid, var dog *Gru* for hans Tyranni, og da det store *Vest-Gothiske* Rige aldrig blev halv saa berømt som det *Lille*, har han aabenbar ikke Ære men Skam af sine Erobringer***).

En Søn af denne udmærkede og lykkelige Tyran var *Alrik* den *Anden*, som fik *Thjodrik* den Stores Daatter, men faldt i Slaget ved *Poitiers* (507) mod Franke-Drotten *Hlodvig*, der i hans Dage indtog *Gallien* og undte ligesaa lidt *Vest-Gother* som *Burgunder*, eller *Andre* end sig selv, det Mindste deraf). Det nødtes han nu vel til, da *Thjodrik* tog sig alvorlig af *-*-*-* 628 Riget, hans Daatter-Søn *Amalrik* skulde arve, men dog kunde Man nok med Rette sige, at *Thjodrik* hjalp kun *Vest-Gotherne* af Asken i Ilden; thi deels gjorde han dem *skatskyldige* og deels gav han *Amalrik* en *Ost-Gothe* til Formynder, som aabenbar saae meer paa sin Herres og især paa sin egen Fordeel end paa Rigets Bedste. Denne Formynder, *Theudes* eller *Thjodis* (Thusse), som strax giftede sig ind i en *gammelspansk* og rig Familie, skildte da ogsaa siden (531) *Amalrik* baade ved Liv og Krone, og flyttede Herre-Sædet fra det *Tolosanske* Rige (Septimanien), hvor Kiernen af *Vise-Gotherne* var, til *Spanien* midt ind imellem *Vandalers, Alaners* og *Svevers* Afkom*).

Naar derfor *Jornandes* i Anledning af *Alrik* den *Anden* bemærker, at her, som saa tit, Konge-Rækken endte med samme Navn som den begyndte **), da maae vi vel give ham Ret, og helst overlade de følgende Tyranner, uden *Slægt-Register* og *Helte-Giærninger*, til den Glemsel, der tjener dem bedst. Kun i en Sum vil vi lægge Mærke til, hvad de offentlich tog dem for meer end [at] slaae hinanden ihjel, og det var deels, i 70 Aar (554-624), at slaaes med Byzantinerne, som ved at understøtte en Oprører, (Athnagild) kom i Besiddelse af alle Sø-Stæderne og var enstund nær ved at indtage hele Riget***), deels, til Slutningen af det *Sjette* Aarhundrede, at forfølge dem der modsagde *Arius*, og endelig, i det *Syvende*, at døbe *Jøder* med Sværdet over Hovedet og halshugge de Haardnakkede. Det var i Øvrigt den tappre Tyran *Lievigild*, *Sveve-Rigets* Ødelægger, som i sin Kron-Prinds *Hermangild* (Irmingild) lagde det sidste blodige Offer paa *Arianismens* Alter, og hans anden Søn *Reccared* (Richard) [var det,] som i Slutningen af det *Sjette* Aarhundrede afsvor *Kiætteriet*. Derimod var det *Byzantinernes* lykkelig Tugte-Mester, *Sisebut*, der begyndte det *Syvende* Aarhundrede med *Jøde-Forfølgelsen*, som her havde langt meer at betyde end i andre Lande, da Keiser *Hadrian* skal have sendt 50000 *Jøder* til *Spanien* og Landet i alt Fald nu havde Hundrede-Tusinder af dem, hvorfor vi ogsaa endnu dele *Jøderne* i de *Portugisiske* og *Polske*.
--*-* 629

Hvorvidt nu *Jøderne* i det *Syvende* Aarhundrede, da deres Frænder *Araberne* spillede Mester, følde Drift til det Samme, og derved paadrog sig Hadet, eller det først var *Forfølgelsen*, der vendte deres Øine mod Østen at søge Hjælp, kan vi ikke afgjøre; men *Tvangs-Daaben* (til Christenhed ens Ære noget Splinternyt) var lige afskyelig, og Følgen blev den samme, saa *Araberne*, da de, efter *Nord-Afrikas* Erobring, angreb *Spanien*, fandt i de mishandlede *Jøder* stærke og farlige *Bundsforvandre*.

Hvorlidt imidlertid disse *Jøde-Feider* var i de ægte *Gothers* Aand, seer Man blandt Andet af Opstanden i *Languedoc* mod *Vamba* i Sidstningen af det *Syvende* Aarhundrede (672), thi Grev *Hilderik* af *Nismes* greb til Vaaben for at undgaae den Straf han skulde lidt for sin *Mildhed* mod *Jøderne*, og saavel det stærke Medhold han fandt, som hans og hans Tilhængeres *Navne*, viser tydelig, at han stod i Spidsen for de egenlige *Vest-Gother*. Opstanden kom især til at see farlig ud, da *Povel Græker*, som *Vamba* med en Krigs-Hær sendte imod *Hilderik*, ikke blot selv faldt fra, men fik Hertogen i *Celtiberien*, (*Arragon*) i Led-Tog med sig og antog Konge-Navn; men dog tykkedes det *Vamba*, efterat have taget baade *Narbonne* og *Nismes* med Storm, at undertrykke Opstanden og fordrive *Jøderne**).

Men see, nu kom *Araberne*, og skiøndt deres første Forsøg, i *Vambas* Dage (omt.675)**) aldeles mislykkedes, saa naaede de dog en Menneske-Alder senere deres Hensigt og blev Herrer saagodtsom over hele det skønne Land, der i to Aarhundreder, trods al Forvirring, havde kappedes med det *Byzantinske* Rige i Dannelsen og overgaaet det i Velstand.

Den nærmeste udvortes Anledning til Stats-Omvæltninger er sædvanlig saa ringe som Gnisten, der tænder i Krudt-Taarnet? og da det dog synes Folk urimeligt, udtømme de sig gjerne bag efter i Giætninger paa hemmelige Aarsager, som danne modsigende Rygter, og at ville forene dem er spildt Uleilighed. Derfor lade vi det bedst staae ved sit Værd, hvad Man fortæller om Grev *Julian* i *Ceuta*, (paa Kysten af Afrika) dengang *Spansk*, som, tilligemed to misfornøiede Konge-Sønner, *Ebbe* og *Sisbut*, skal i hemmelig Forstaaelse med *Araberne* have overtalt dem til Angrebet i Kong *Rodriks* Dage, som afgjorde Landets *-* 630 Skæbne. Da nemlig *Araberne* under Feldt-Herren *Musa* var kommet i rolig Besiddelse af *Nord-Afrika* (omt. 700), behøvedes der aabenbar ingen andre Overtalelser til for Alvor at gientage Angrebene paa det nærmeste Land, end *Herske-Sygens* og *Ærgierrighedens*, og behøvedes der mindste Opmuntring, da var den givet dem tilstrækkelig ved den oprørende Mishandling af *Jøderne*, som Man i Slutningen af det *Syvende* Aarhundrede

(694) havde kronet med den skændige Lov, at alle Jøder, som de, der stod i *hemmelig* Forbindelse med *Mahomedanerne*, skulde giøres til Slaver og berøves ei blot deres Formue men ogsaa deres Børn*).

Aar 711 (eller vel rettere 712) landede Høvdingen *Tarik* paa *Musas* Vegne ved *Gibraltar* (Grønhøi) med en lille Hær, der kun syndes bestemt til For-Trop, men forstærkedes af Jøder og havde Lykken med sig, saa Slaget, [som] *Tarik* vovede mod en langt talrigere Hær under Kong *Rodrik*, ved *Kseres de la Frontera*, i Nærheden af *Cadiz*, blev ei blot vundet, men nævnes i Historien, som eenstydigt med *Spaniens Indtagelse*.

Dette Slag, der skal have varet en heel Uge »fra Søndag til Søndag«, beskrives omtrentlige æventyrlig i *Spanske* og *Arabiske* Krøniker, men tillige saa taaget, at Man derved mere faaer en Ahnelse af den *syvhundredaarige* Kamp, der paafulgde, end en Forestilling om et virkeligt syvdags Kæmpe-Slag**). Hjemmels-Mændene for et Saadant [for dette] er da ogsaa meget for *unge* til at staae fast mod den *gamle* Biskop *Isidor* i *Beia* (eller *Badajoz*), som skrev i Midten af det *Ottende* Aarhundrede, og melder ganske tørt, at Mængden, som kun af *Trang* fulgte *Rodrik*, tog snart Flugten, saa *Tarik* og *Musa* fandt kun betydelig Modstand af den tapre Høvding *Theudmer* (*Thjodmer*), som i sin *Egn* (*Murcia*) forsvarede sig saa tappert, at ikke blot den *Arabiske* Feldt-Herre men *Caliphen* selv sluttede et ærefuldt og ubrødeligt Forlig med ham, i Følge hvilket hans Søn, *Athnagild*, endnu i *Isidors* Dage uanfægtet beklædte sin Faders Høi-Sæde***).

Saaledes forgik da begge de *Gothiske* Riger, efterat *Tre* Aarhundreder havde klarlig stadfæstet Kong *Adulfs* Ord, som pleiede at sige: først var det min Agt at udslette hvert Spor af ^{*}~~—~~^{*} 631 Rom, saa hvad der før hedde *Romer-Rige* kom til at hedde *Goth-Land* og Keiser *August* blev glemt over Kong *Adulf*, men siden fandt jeg, at *Gotherne* var altfor balstyrige, og de *Romerske* Love for [altfor] gode til at aflægges, og nu sætter jeg derfor min Ære i med den *Gothiske* Kraft at bøde paa den *Romerske* Skrøbelighed og vinde Navn ei af Rigets Ødelægger men af dets Opreiser*). Istedendfor da at *Syd-Boerne* have udskreget *Gother* som *Vandaler* for Fiender ad Riget med dets Konster og Videnskaber, burde de takke dem for Alt hvad der reddedes, og komme ihu, at ligesom det var under den store *Ost-Gothers* Vinger *Boethius* og *Gassiodor* udklækkedes til videnskabelige Orakler i Vesten, saaledes var det Ikke blot i *Spanien* den hellige *Isidor* (*Hispalensis*) opstod, men han var selv paa *Møderne-Side* en *Gothe*, og i hans Encyklopedi fra det *Syvende* Aarhundrede maa Man vel sige, den gamle *Dannelses* Levninger i Vesten balsameredes, for at dyrkes som Reliquier til Reformationen.

Som *Nord-Boer* pege vi imidlertid heller paa de *Gothiske* Reliquier, vi efter Reformationen har opdaget i *Danmark* [og *Tydskland*], i *England* og paa *Island*, da de baade kan og skal tjene til at give alle Historiens Dyrkere en værdig og levende Forestilling om det Kæmpe-Kuld, som Helte-Livet og dermed baade *Poesi* og *Historie* skylder sin virkelige Gienfødselse! Foruden Digtene om *Diderik* af *Bern*, i hvem *Tydskerne* søgde at sammentrænge den *Gothiske* Helte-Daad, har vi nemlig et stort Old-Sagn om *Stærk-Odder*, *Stor-Værks* Søn, baade Kæmpe og Skjald, barnefødt i *Esthland*, mens *Gotherne* boede der, og skiøndt det, ved først at skrives op i det *Tolvte* Aarhundrede, naturligiis har tabt meget baade i Fylde og Runding, er det dog kiendeligt nok, at Man i *Norden*, begejstret af *Gothernes* Bedrifter baade *ude* og *hjemme*, har villet sammentrænge dem i den *trehundredaarige* Kæmpes *Levnets-Løb*, som fra Først [af] havde sex Arme men mistede de Fire ved at brydes med *Thor***).

Fremdeles har vi et *Angel-Sachsisk* Digt fra det *Syvende* eller *Ottende* Aarhundrede, som i alle Maader maa kaldes et »*Gothisk Helte-Digt*«, thi deels er det langt mere lagt an paa et *Vædde-Løb* med det *Græske* end paa en Efter-Ligning deraf, og deels er Helten, *Bjovulf*, ikke blot en *Gothe*, men med sin *tredivemands* Styrke saa at sige Kæmpe-Folket i ^{*}~~—~~^{*} 632 egen Person, og udtrykker i et æventyrligt *Levnets-Løb* deres Helte-Gjerninger, i det han først fælder *Trolden* og *Menneske-Æderen* *Grændel* med *Hexen*, hans Moder, og dernæst, paa sit eget Livs Bekostning, *Ild-Dragen* *Stærk-Hjort*, som rager over *Old-Tids* Skatte [Oldtidsskatten]*). Heri speiler sig jo aabenbar *Dobbelt-Kampen* med *Hunner* og *Romere* og *Slange-Giften* i *Romer-Dannelsen*, der fortærede *Gothens* Kæmpe-Liv.

Endelig, fandt vi paa *Island*, med *Volsung-Saga*, en Række gamle Viser eller poetiske Dialoger [Samtaler] om *Volsung-Slægten*, der stammede fra *Odin*, og naaede sin Middags-Glands i *Sigurd Fofners-Bane*, berømt fra *Øster-Salt* til *Magle-Gaard*, som reed uskadet igennem Luer og fældte *Dragen*, som rugede paa den mageløse Skat, men sveg, forhexet, sin *Valkyrie*, *Brynhild*, og myrdedes paa hendes Anstiftelse af sin ny Elskerinde *Gudruns* Brødre**). Allerede herved føres Tanken til *Gotherne*, men den fæstes ved dem, naar vi see *Alle* *Hunne-Konge* og *Jormunrek* spille med i den store Tragedie, og naar vi da bemærke, at *Valkyrie-Livet* og *Ulykkes-Ringen*, hvorom hele det store *Sørge-Spil* dreier sig, give Digtningen et Præg, der vel er ægte *Nordisk*, men dog hverken *Dansk* eller *Angel-Sachsisk* [angelsk], end sige *Islandsk*, da kan det neppe feile, vi jo her have en Gienlyd af *Gothernes egne* historisk-poetiske Sange, som *Jornandes* omtaler, men Tiden paa deres Grund-Sprog har fortæret. Ligesom for selv at røbe det, slutte de derfor ogsaa med *Svanilds* Sønner-Trædelse af Heste »de hvide med de sorte« og *Jormunreks* Lemlæstelse af hendes Brødre *Sør* [le] og *Hamder*, som vi kiende fra *Jornandes*, og først under denne Forud-Sætning kan vi forstaae, hvi der findes kiendelige Spor af disse *Volsunger* ei blot i *Tydskerne*s Niflunge-Kvad men ogsaa i *Angel-Sachsernes* [Anglernes] *Bjovulfs-Drape*; thi da er det *Gothe-Folkets* egen Anskuelse af sit Kæmpe-Liv til *Ermanriks* Død, og den dermed sammensmeltede Ahnelse af sin følgende Skæbne, og *Atles* (*Attilas*) Navn er kun plumpet ind, fordi enten *Gotherne* selv efter *Ermanriks* Tid, eller dog den *Islandske Oversætter*, brugde det som et

»Pharao« til *Hunne-Kongen* ihvad han saa hedde.

Naar dette bliver Alle vitterligt, og Man vænner sig til ligesaavel i *Toskanas* og *Venedigs* som i *Spaniens* og ^{*}^{*} 633 *Portugals* Historie at see en [Slags] Fortsættelse af den *Gothiske*, da vil Forestillingen om Kæmpe-Folkets Vigtighed og Virksomhed hverken være mat eller taaget, om Man end aldrig sknlde opdage mere skriftligt Efterladenskab af *Gotherne* end det Lidet vi alt kiende. Da Man imidlertid nylig ei blot har fundet mange flere Brud-Stykker af den *Gothiske Bibel*, end der fandtes i *Upsals-Bogen* med *Sølv-Stil (Codex argenteus)*, men ogsaa en *Gothisk Afhandling*, turde maaskee ogsaa nogle *Gothiske Viser* engang komme for Dagen og lære os bedre at kiende Navn paa Folkets gamle Helte end *Gothe-Krønikens* Latinske Afskrivere, der synes at have villet hevnet sig aandelig paa dem ved bogstavelig at slaae dem ihjel. Jo flere virkelige Mindes-Mærker af *Gotherne*, Man opdager, desbedre vil Man forstaae *Stærkodder-Viserne*, og jo Færre Man opdager, des kiærere vil Man faae denne skurrende men dybe Efter-Klang af et æventyrligt Kæmpe-Liv *giennem tre Aarhundreder (400 -700)* hvoraf *Oldingen [Stærkodderen]*, med en dunkel Brøde paa sit Hoved, omsider selv blev kied, og kiøbde sig for sine Blod-Penge, det frygtelig røde Guld, en Bane-Mand!

Byzantiner og Araber.

Det *Fjerde* og *Femte* Aarhundrede, mellem *Ermanriks* Fødsel og *Thjodriks* Død, er aabenbar *Gothernes* Tid; men i det *Sjette* Aarhundrede stræber *Byzants* med Held at gjøre sig til Middel-Punkten i den dannede Verden, og i det *Syvende* fordunkle *Araberne* alle andre Folk, hvad unægtelig kun aabnede det *Borgerlige Selskab* bedrøvelige Udsigter; thi selv om Man vilde forgude *Mahomed* i *Kirken* og *Byzantinerne* i *Skolen*, nødtes Man dog til at bekiende, at hverken gav *Byzantinernes* Stats-Klogskab *Borger-Livet* en Skikkelse, Menneske-Aanden skulde glædes ved, ikke heller oprettede *Islamismen* en Høi-Skole, hvor Aanden mødte Andet end Spot og Miskiendelse. Da vi imidlertid for længe siden er trøstede over disse Ting i Stater af *Nordisk Byrd* og ved *HøiSkoler* af *Christelig Rod*, er det fornøieligt at betragte de overvundne Hindringer, som, langt fra at kunne standse, maatte selv befordre [fremme] den store Udvikling.

634

Vel er det nemlig langt fra, vi med de »*Latinske Jurister*« kan forgude »*Romer-Retten*«, der under *Justinian* fik sin berømte Skikkelse; thi den blev en Lande-Plage overalt, hvor den hos *Nordiske Stammer* fortrængte »*Arilds-Loven*«, men baade som *Veiledere* og *Afvisere* var den os dog sikkert nødvendig, og havde *Konstantinopel* ikke holdt sig til det *Femtende* Aarhundrede, vilde vist hverken *Reformationen* lykkedes i det *Sextende* eller *Videnskabeligheden* siden. Ligeledes er det vel langt fra, vi med det *Attende* Aarhundredes *Humanister* [Renegater] kan udlede baade *Middel-Alderens Poesi* og *Største-Delen* af vor *Dannelse* fra *Araberne*, hvis *store Prophet* var selv kun en daarlig Digter, og hvis hele *Dannelse* aabenbar bestod i hvad de, som *Tyve* og *Røvere*, tog fra *Spanier* og *Byzantiner*; men vi vilde have ondt ved at lænke os *Ny-Spanierne* uden *Morians-Kampen*, eller den *ny Tid* uden *Kors-Togene*, og for begge Dele maae vi naturligviis takke *Araberne*, som *Kæmper* takke deres *Fiender* for *Seieren*. Langtfra derfor i den blot tilsyneladende *Krebs-Gang* at savne *Forsynet*, maae vi høilig beundre den *Viisdom*, hvormed det satte *Byzantiner* og *Araber* sammen, saa de kom til at fremme den *ny Verdens Dannelse* som de begge stiledede paa at forhindre.

Nu at opregne de *Byzantinske* Keisere vilde være ligesaa unyttigt som kiedeligt, men det *Justinske* Huus af *Gothisk* eller dog *Tydske* Herkomst, maae vi lægge Mærke til, thi det gav *Riget* tre Keisere i *Træk (518-78)* blandt hvilke *Justin* den *Anden* maaske nok havde den bedste *Villie*, men den *Midterste, Justinian*, unægtelig de største *Evner* og den bedste *Lykke*, saa han er blevet En af de berømteste *Fyrster* i *Verden*. Denne de *Latinske Juristers* *Halv-Gud*, som skal have været *Gidsel* hos *Didrik* af *Bern*, og var i alt *Fald*, da *Didrik* dalede, den opgaaende *Soel*, stammede imidlertid hverken fra *Græker* eller *Romere*, men enten fra *Gother*, *Gepider* eller *Et* af de andre *Tydske-Nordiske* Folk, der slog *Leir* i *Illyrien*, og »*Justinian*« skal have været en *Oversættelse* af hans *Barbariske* Navn *Uprauda*, svarende til vort »*Oprigtig*«*). Hans *Mor-Broder Justin* (*Jostein*) var kommet til *Byzants* med tomme Hænder og kunde hverken læse eller skrive, men havde i *Krigs-Standen* svunget sig op til *Keiser* og givet sin *Syster-Søn* en lærd og fornem *Opdragelse* i *Hoved-Staden*, og *Aaret* efter ^{*} 635 *Thjodrik* den *Stores* Død (527) besteg *Justinian* det *Høi-Sæde*, han over en heel *Menneske-Alder* (til 565) skulde beklæde. Hvad der har gjort ham saa berømt er deels *Erobringen* af *Italien* og *Afrika*, deels hans talrige og prægtige *Bygninger*, hvoriblandt *Sophie-Kirken* har vakt selv *Tyrkens* *Beundring*, og endelig »*Lov-Bogen*«, der i den senere *Middel-Alder* mangansteds var nær ved at sættes over *Mose-Loven*, og har i *Nyaars-Tiden* trindt i *Christenheden* kun havt alt for megen [tyrannisk] *Indflydelse*.

I de sidste Dage, da Man stod saa hardt paa, at *Enhver* skulde hverken have meer eller mindre end han fortjende, har Man vel ogsaa villet skille *Justinian* ved hans store Navn, men det fortjener i det *Mindste* ingen *Efterligning*, deels fordi Man kun vilde fradømme ham det paa *Grund* af hans slette *Tænke-Maade*, som her

slet ikke maa komme i Betragtning, og deels fordi hvem der er en stor Mand i *sin* Tid, bliver, trods alle Indsigelser, historisk ved at være det til Verdens Ende. *Justinian* var nemlig vel en Lilleput i Sammenligning med Heroerne, men han var dog ligesaavel den *Byzantinske* August, som *Belisar* var den *Byzantinske* Antonius og *Prokop* den *Byzantinske* Herodot, det vil sige, han var Sjælen i en Kreds af udmærkede Mænd, der gjorde overordenlig Opsigt og havde kiendelig stor Indflydelse paa alle følgende Tider.

Nær var imidlertid *Justinians* store Planer blevet kvalt i Fødselen, thi i hans femte Regjerings-Aar udbrød der i Konstantinopel en farlig Opstand, der sikkert vilde skildt ham baade ved Liv og Krone, dersom ikke hans gode Lykke, hans *Gemalindes* Aands-Nærværelse og *Belisars* Troskab, havde forhindret det, og her maa det da bemærkes, at *Justinian* havde ladet sin *Gemalinde Theodore* krone tilligemed sig og høitidelig erklæret hende for sin *Medhjælp* i *Regjeringen*. At *Theodore* havde været *Skue-Spillerske* er sagtens vist nok, siden hendes Bagtalere knyttede alle deres Beskyldninger til denne Kiends-Gierning, men om disse Beskyldninger for al muelig Udsvævelse havde anden Grund end Misundelse, og om hendes Fader var Bjørne-Trækker, kan være os saameget mere ligegyldigt, som det hverken var Anstændighed, fornemt Væsen eller Dannelse, selv Fienderne savnede hos *Keiserinden*. Derimod skal vi lægge Mærke til, at denne *Grækerindes* Kroning og aabenbare Herredømme over Keiseren i Konstantinopel, som gjorde saamegen Opsigt i Verden, var kun et svagt Billede af *Følelsens Thron-Bestigelse*, som den følgende 636 *Middel-Alders* Historie klarlig beviser. Fra denne Side faaer ogsaa Opstanden mod *Justinian* et eget Præg, der udmærker den fra de Utallige baade før og siden, thi den udsprang af Mod-Sætningen mellem det græsgrønne og det himmeibiaa Parti (*Prasiner* og *Veneter*) ved *Vædde-Løbene*, og opkom derved, at *Øvrigheden*, som ellers dengang immer begunstigede de *Himmeibiaa*, enten af en Feiltagelse eller i et Anstød af Upartiskhed hængte en *Prasiner* og *Veneter*, grebne i et Opløb, ved Siden ad hinanden; thi da det blev vitterligt, ved det Strikken brast og *Stymperne* slap, gjorde begge fiendtlige Partier fælles Sag mod *Regjeringen* og satte en Anden paa Thronen. *Justinian* stod allerede paa Springet at flygte ud af *Paladset*, men da reiste *Theodore* sig og sagde: det beroer vel paa Keiseren selv, om han vil redde sig ved Flugten og her fattes hverken Skib eller Skatte, men udentvivl vil han snart fortryde det og i alle Tilfælde vil jeg holde Stand, thi jeg gider ikke levet et Øieblik længer end jeg er *Keiserinde*, og jeg finder *Purpuren* skiønt endog som *Jorde-Tøi*. Nu skammede Keiseren sig og blev siddende, *Belisar* med den *Gothiske* Liv-Vagt og en vis *Mundus* med *Herulerne* trængde, hver fra sin Side, uformodenlig ind paa Rende-Banen, hvor den ny Keiser thronede, og nedsablede over *Tredivetusinde* af Folket, hvormed Stormen lagde sig, og *Justinian* fik Ro til at udføre alle sine og *Theodores* store Anslag [*Forsætter*]*).

Hvad nu først *Helte-Giernerne* angaaer, da øvedes de, som Man veed, slet ikke af Keiseren selv, men især af *Belisar* og *Narses*: Denne en *Armenier* og Hin, efter en løselig Yttring hos *Prokop*, en *Dacier***), og *Gothe-Krigen*, som de var Begge om at føre, har vi betragtet, saa det er egenlig kun Toget til *Afrika*, vi her har med at gjøre

Dette Tog, som foretoges strax efter Opstanden (533) og skaffede *Belisar* hans store Navnkundighed, gjaldt *Vandalerne*, et Nord-Tydsck Folk, der henved *hundrede* Aar havde behersket Nord-Afrika, som raa *Arianer* faret glubsk afsted med de *Retroende* og som forkiælede *Barbarer* ødelagt dem selv med *Romersck* Overdaadighed og Vellyst; men eftersom disse *Vandaler* ei har fortjent at omtales videre, maae vi her i *Forbigaaende* bemærke, hvordan de først kom til *Afrika*.

Efter Keiser *Honors* Død (423), da *Aetius* satte En af sine Venner paa Thronen, gjorde *Statholderen* i *Afrika*, *Bonifas* * - * 637 sig denne mægtige Mand til Fiende ved at blive *Honors* Syster, *Placidia*, og hendes umyndige Søn tro, og da *Placidia* fik Overhaand, vidste *Aetius* at sætte Splid mellem hende og *Bonifas*, hvorpaa denne (427) for at sikre sig [selv], kaldte *Genserik* til Hjælp fra *Andalusien*, hvor han dengang havde leiret sig med sine *Vandaler*. Snart opdagedes vel Sandheden og *Aetius* maatte flygte til *Hunne-Leiren*, hvor han sluttede Venskab med *Attila*, men *Bonifas* kunde hverken med det Gode eller med det Onde formaae *Vandalerne* til at give Slip paa Byttet, saa de beholdt *Afrika*.

En af de *Byzantinske* Keisere havde siden gjort et mislykket Tog mod *Vandalerne*, og selv *Thjodrik* den Store fandt det raadeligere at besvogle sig med deres Konge end at byde ham Brodden, men nu havde Endeel af de *Indfødte* (*Maurusierne*) gjort Opstand imod dem, og *Justinian* fattedes ikke Ajnledning til at sende dem *Belisar* paa Halsen, thi *Gelmer*, som nu beherskede *Vandalerne*, havde stødt den retmæssige Konge, *Hilderik*, som desuden var *Justinians* gode Ven, fra Thronen og vilde, paa Keiserens Forlangende, ei engang sende ham til Konstantinopel*).

Vel var der en Mand i Keiserens Stats-Raad, der af al Magt fraraadte det *Afrikanske* Tog, som et kostbart Vove-Stykke, der selv naar det lykkedes bedst var til ingen Nytte, med mindre Man kunde og vilde tage baade *Sicilien* og *Italien* med; men hans Indvendinger frugtede saa lidt, at de ei engang skulde berøres her, hvis de ei var kommet fra en Mand, vi maae lægge Mærke til: *Finants-Ministeren* eller, som det hedde i *Byzants*, *Huus-Hovmesteren John* fra *Kappadokien*, der vel, som en *Blod-Igel*, Folket forbandede, havde mistet sit Embede under Opstanden, men fik det igjen, saasnart den var dæmpet**).

Under Bedækning af 97 *Galeier* eller som de kaldtes *Dromoner*, gik nu *Belisar* tilseils med 10000 Fodfolk og 5000 Ryttere, stolende, som han med denne Haand-Fuld Leie-Tropper maatte, især paa sig selv og sin gode Lykke, paa sin *Huus-Trop* af *Brynieklædte*, der skyede hverken Ild eller Vand, paa sin *Gemalinde*

Antonine, en gammel Veninde af *Theodore*, ei mindre kiæk og snild end hun, og derhos maaskee ogsaa en Smule paa sin kloge og velunderrettede Haand-Skriver, *Prokop*, som vel giøds lidt for den lange Sø-Reise, men besluttede ^{*}—^{*} 638 dog, efter en Drøm der gav lykkeligt Varsel, at giøre Følgeskab*). Tør Man troe denne Skriver i Alt, da havde *John* fra Kappadokien, for at spare Ildebranden og knibe paa Vægten, gjort et stort Skielm-Stykke med Skibs-Kavringerne, som var halv raa og allerede mulne og uspiselige, da Man kom til *Morea***), men det Værste var dog, at Leie-Tropperne reentud erklærede, de vilde ikke slaaes *tilsøes*; thi da *Vandalerne* havde en anseelig Flaade, var det høist rimeligt, den vilde see til at forebygge Land-Gangen***). Temmelig raadvild kom *Belisar* derfor til *Sicilien*, som da tilhørte *Gotherne*, og skikkede *Prokop* til Syrakus for at indhente Efterretninger, men der var *Prokop* saa heldig hos en gammel Bekiendl at træffe en Person, der kun for tre Dage siden havde forladt *Karthago* og bevidnede, at hverken havde *Vandalerne* mindste Nys om Fienden, ikke heller vilde Man i disse Far-Vande støde paa deres Flaade, da den var sendt til Sardinien for at tugte en Oprører. Saasnart *Belisar* hørte det, lod han giøre klart til at lette, løb med en strygende Vind over til Kysten af Barbariet, og ankrede næste Dag ved *Kap Vade* (St. Paul), fem Dages Fod-Reise fra *Karthago*). Han sammenkaldte nu vel et Krigs-Raad, men hvormange Indvendinger end Skat-Mesteren, den kloge og anseelige *Archelaus*, gjorde imod Landingen paa Lykke og Fromme, hvor der var ingen Havn nærmere end *Karthagos*, iværksatte *Belisar* den dog paa eget Ansvar og var heldig nok til at naa *Karthago* ligesaa tidlig som Flaaden. *Vandalerne* som i forskiellige Hobe omringede ham underveis, havde aftalt at mødes ved et Sted, som kaldtes *Decimum*, men de tog Feil ad hinanden, og nedsabledes eller adsplittedes stykkeviis, saa *Belisar* tog Hoved-Staden uden videre Sværd-Slag). Siden, da *Gelmer* havde faaet sin Broder *Zazon* tilbage fra Sardinien og samlet hele sin Magt, stod der imidlertid et Hoved-Slag, hvori *Vandalernes* Mængde og Standhaftighed enstund gjorde Seieren tvivlsom, men *Belisars* Krigs-Konst og Lykke vandt dog Prisen: *Vandaler-Hæren* blev knust, *Zazon* faldt og *Gelmer* skjulde sig hos Maurusierne i *Pappua* (Biban) Bjergene i det *Algierske*). Her indespærredes han nu af en Trop *Heruler* under *Pharas*, til hvem han omsider ^{*}—^{*}—^{*}—^{*}—^{*} 639 udhungret overgav sig og førdes i Triumph til *Byzants*, hvor han hverken kom til at sulte eller tørste, men fik rigeligt Naadsens-Brød til sin Død. Skjøndt det siden *Tibers* Tid var uhørt, at Andre end Keiserne selv holdt en ordenlig *Triumph*, skiænkede dog *Justinian* *Belisar* en Saadan; men det var kun et ynkeligt Syn, thi Helten gik til Fods og kastede sig underveis tilligemed sin kongelige Fange, i Støvet for Keiseren, der thronede paa Rende-Banen, for saaledes, om mueligt, at overbevise den mistænkelige Tyran om sin slaviske Frihed for al Ærgierrighed*). En Lykke var det for Verden, at *Justinian* hardtad var ligesaa bange for *Belisars* Seire som lysten efter Frugten af dem, og holdt ham derfor saameget mueligt bundet i *Byzants*; thi ellers var *Spanien* og *Gallien* vel kommet til at gaae samme Vei, som *Italien* og *Afrika*; men jammerligt er det at see en *Belisar* behandlet som en Bul-Bider, og med al sin Forsigtighed undgik Helten dog ei ganske den Løn, hvormed alle Tyranner helst betale Stor-Værk, thi han døde, kort før *Justinian*, i fuld Unaade, arvet af Keiseren som en Majestæts-Forbryder. Hvad senere Skribenter fortælle om den blinde *Belisar*, der, gammel og graa, maatte tigge sit Brød, er da vel kun en Fabel, men afbilder dog godt hans ynkelige Skæbne**).

Om *Justinians* Bygninger har Man en heel Bog, som temmelig tidlig er tillagt Historie-Skriveren *Prokop*; men selv om den var af ham, kunde den dog ikke her komme i Betragtning; thi vel er det mærkeligt at see den keiserlige Byg-Mester [Byggelyst] ufortrøden kæmpe med de mange Ildebrande, Jord-Skiælv og Over-Svømmelser, der i hans Dage paa et Øieblik nedbrød, hvad der hørde mange Aar til at opbygge; men dog var det aabenbar langt mere Stadsen end Nytten, Keiseren herved havde for Øie, og desuden er det en egen Konst, ikke ret Mange forstaae, at beskrive selv de smukkeste Bygninger til Læserens Fornøjelse. Derimod er det altid værdt at vide, at den egenlige Byg-Mester, som især *Sophie-Kirken* har gjort uddødelig, var *Anthem* fra *Tralle* (i Lille-Asien), især da Alt viser, han har været en Tusind-Konstner, som med »*Damp*« og maaskee tillige med et Slags »*Krudt*«, saaledes hevnedes sig paa sin Nabo, der var en stor Procurator, at denne for Retten ynkelig beklagede sig, at han, der var kun et stakkels Menneske-Barn, umuelig kunde holde ud at boe ved Siden ad *Tordneren* Zeus og *Jord-Rysteren* Poseidon***).

^{*}—^{*}—^{*} 640

Betragte vi endelig *Justinians* Lov-Bog, da er der om den skrevet saamange baade smaa og store Bøger, at det for en Latinsk Jurist kunde være en passende Bods-Øvelse at læse dem; men af Historie-Skriveren var det allerede Synd at forlange, han med Opmærksomhed skulde giennemlæse Værket selv (*Corpas-Juris*), der bestaaer af Indledningen (*institutiones*), den egenlige Lov-Bog (*codex*), Forordningerne (*novellæ*) og Juristernes Betænkninger med Lovs-Kraft (*pandectæ*); og naar kun det er sandt, da indseer Man let, det var en bedrøvelig »*Lands-Lov*«. Naar nemlig Loven er saa vidtløftig og indviklet, at det er umueligt for Andre end Jurister at vide, hvad der efter den skal kaldes Ret i Landet, da er *Dommerne* aabenbar de egenlige *Lov-Givere* og *Prokuratorerne* de eneste lovgyldige *Vidner*, saa Juristerne maatte være Engle baade i Viisdom og Dyd, naar ikke alskens Uretfærdighed skulde gaae i Svang under Rettens Navn, hvad vel maa kaldes en af de største Lande-Plager. Man behøver imidlertid blot at giennemblade Lovens *niende* Bog, om hvad vi2 kalde *Criminal-Retten* (*judicia publica*), for at see, det var slemt nok at leve i *Byzants*, selv naar Man kiendte Loven og saae den fulgt. Det klinger saaledes vel højmodigt nok, at talde Nogen ilde om Keiseren eller hans Regiering, da skulde han Intet lide derfor, thi enten skedte det af Letsindighed og skulde da foragtes, eller i Afsindighed og maatte beklages, eller af Bitterhed som burde tilgives; men Slutningen bliver dog, at det strax skal *indberettes* til Keiseren, som da med *personligt* Hensyn vil afgjøre, om Sag skal anlægges eller bortfalde*). Naar Man fremdeles hører, det er *Majestæts-Forbrydelse*, ikke blot at tale om, Man vil giøre

Opstand eller slaae saameget af Keiserens *uegenlige* Legeme, som en Raadmand eller en Soldat ihjel, men selv at *tænke derpaa*, da Villien maa tages i Gierningens Sted, see, da behøvede Straffen ikke at være meget haard, for at giøre Folk Livet surt, men nu skulde alt Saadant ei blot koste *Ære, Liv og Gods*, men Sønnerne af slige Misdædere maatte hverken ved Arv, Testament³ eller paa nogen Maade blive velhavende, thi, siger Loven, skiøndt vi af særdeles *Keiserlig Naade* skiænke dem Livet, skal de dog altid være usle og elendige, saa Livet er deres Plage og Døden deres Trøst**).

***-- 641

Det skader imidlertid ikke hertil at føie hvad Loven siger om *Nid-Skrifter (libelli famosi)*, thi medens det klinger meget smukt, at naar Forfatteren er sit Navn bekiendt og kan bevise hvad han siger, da skal ham istedenfor Straf times Roes og Belønning, [saa] er der dog deels¹ en *Hage* ved, da Nid-Skriftet i saa Fald ikke blot maa være forfattet af Omhu for det almindelige Bedste, men ogsaa af Hengivenhed for² Keiseren, og deels sætter Loven Livs-Straf for Enhver, som, naar han finder et Nid-Skrift, ikke enten strax tilintetgjør det, eller tier dog bomstille med hvad han har seet*). Alt Sligt kan nemlig kun Slaver og Tyranner kalde Ret, medens alle fribaarne Mænd nævne det med sit rette Navn: Vold paa Menneske-Naturen og skamløs Forhaanelse af dens Værdighed.

Det være imidlertid langt fra, hermed at ville sværte enten *Justinian* eller hans Slor-Kantsler, *Tribonian*, som var Sjælen i den store Lov-Commissjon, thi hverken havde Nogen af dem gjort foranførte Love, som de kun lod staae, ikke heller udspilede og udviklede de Romer-Retten, som de meget mere sammentrak og klarede for Modsigelser, det Bedste, de kunde; men det skal indskiærpe os, at »*Romer-Retten*« kun passer til det *Romerske Tyranni*, hvoraf den udsprang, og har derfor Retfærdigheds Skin, men fornægter dens Kraft, og undergraver ret med Flid fra alle Sider »*Dyden og Retten*«, som den synes at sværme for.

Tribonian blev for Resten under den store Opstand, som En af Folkets³ Plage-Aander, afsat, tilligemed *John* fra Kappadokien, men ogsaa strax efter indsat paa Ny, og *Prokop* giver ham kun et daarligt Skuds-Maal; thi vel siger han, det var en meget lærd og klog, yderst fiin og behagelig Mand, medens *John* derimod var en uvidende Tølper og Drukkenbolt, kun klog paa Profiten; men han forsikkrer dog tillige, at *Tribonians* Gierrighed gik over alle Grændser, saa han ansaae det for en »lovlig Fordeel«, naar han hvert Øjeblik for Betaling forandrede Loven**),

Denne *Historie-Skriver* i de gamle Grækere *Smag*, som gjør os fortræffelig bekiendt med hele sin Tid, kan nu vist nok gierne have gjort baade *John* og *Tribonian* Uret, men dog kun forsaavidt, som vi klarlig see, at de Fleste, han roser, var ***-- 642 ikke stort bedre end dem han laster, saa *Belisar* og hans *Haand-Skriver* staae for os som uforklarlige Vidundere i en afskyelig Verden. Det Sidste har nu vel tildeels sin Grund i *Prokops* naturlige Partiskhed, men dog maatte aabenbar baade han og hans Helt være besjælede af en langt høiere og ædlere Tænke-Maade end Resten, for at have baade Sind og Evne til deres udmærkede Daad. Begge var de ogsaa *Fremmede*, Man veed ei af hvad Herkomst, men udentviwl har *Prokop* fra *Palæstina* været en *Jøde*; thi Man seer godt, han vil hverken giælde for *Christen* eller *Hedning*, og dog endnu mindre for En af de stærke Aander, som forgude deres egen gode Fornuft og Forstand. Man har for Resten et gammelt *Nid-Skrift* over *Justinian* og *Theodore*, *Belisar* og *Antonine*, og mange Andre, som Endeel af vore Lærde har tillagt *Prokop*, og anseet for den *reneste* Kilde til hans Tids Historie; men hvor selv Lov-Talerne see ud som Ironi, fristes Man ikke til at øse af *Nid-Skrifter*, og til *Prokops* *Ære* maa det anmærkes, at Beskyldningen for at have skrevet den lumpne Pasqvil (*historia arcana*), er aldeles grebet af Luften, eller, hvad der er det Samme, hentet fra et halvgammelt græsk Lexikon, Man veed hverken af hvem eller fra hvad Tid*).

I dette *Nid-Skrift* gjøres det blandt Andet *Justinian* til Forbrydelse at have afskaffet den *Romerske Konsul-Værdighed* og nedlagt de *Offenlige Skoler*, men Sagen var dog kun, at i hans Dage Lysten ophørde til den tomme *Konsul-Værdighed*, der var forbundet med store Omkostninger¹, og at han lukkede den *Hedenske Høi-Skole* i *Athenen*, der, siden den under *Antoninerne* fik stærkt besoldede Lærere, ei synes at have gjort synderlig Nytte. Den Synd vilde da være nemt afsonet, dersom ikke *Justinian*, som vi veed fra andre Kilder, baade havde berøvet de sidste Atheniensiske Professorer, der dog gjaldt for store Philosopher, deres Leve-Brød, og forbudt dem at beholde deres Tro **), men det viser rigtig nok, at han var en lovløs *Tyran*, der foragtede baade Mennesket og Videnskaberne, og misbrugte *Christendommen*, som han aldrig selv rettede sig efter, til Paaskud for en Volds-Gierning. Saa aabenbar stridende mod *Christendommens* Aand er nemlig *-- 643 Samvittigheds-Tvang, at i Østen, hvor Man virkelig var *skriftklog*, havde Man under alle Feiderne om Kirken, eller rettere om Kirke-Gaarden, dog lige *Justinians* Dage taalt *Jøder* og *Hedninger* i alle *verdslige* Bestillinger, og først nu, da der mellem de mange udmærkede Mænd ikke var een Biskop, lukkede Man Adgangen til alle Embeder for dem og undte dem knap det usleste Liv. Kun naar Man, som det nu var Skik, lover sig selv Salighed for en Troes-Bekiendelse, der kun er et tomt Munds-Veir, da er det i sin Orden, at Man af »*Christen Kiærlighed*« aftvinger Alle et Saadant. De syv *Atheniensiske Professorer*, med *Stoikeren Simplicius* i Spidsen, maae imidlertid have hørt til de ærligste Folk paa den Tid; thi de lod sig ikke Munds-Veiret aftvinge, men gik heller i Land-Flygtighed til *Persien*, hvor de havde hørt, Kongen var en heel Philosoph, der kunde baade *Plato* og *Aristoteles* paa sine Fingre, og hvor de da ikke tvivlede om, der jo endnu herskede de samme rene Sæder og alskens høie Dyder, som *Plato*, i en af sine Samtaler, lader *Sokrates* tillægge Perserne. Vel fandt de sig, som Man nok kan vide, aldeles skuffede i disse¹ Forhaabninger, men dog modtog Perser-Kongen dem meget artig, og da de ikke vilde blive hos ham, gjorde han det til et

Vilkaar i Fred-Slutningen med den Byzantinske Keiser, at Philosopherne skulde til deres Død hæderlig opholdes paa offentlig Bekostning og have Lov til at beholde deres Tro *).

Denne Perser-Konge hed *Khosru* den Første, med Tilnavn *Nuschirvan* eller den *Høimodige*, hvis Retfærdighed blev til et Ordsprog, og hvis Krige med *Byzantinerne* vi har udførlig beskrevet af *Prokop* og *Agathias*, og skiøndt hverken disse Krige, om *Mesopotamien* og *Georgien*, eller *Ny-Persernes* Bedrift i det Hele, kan her komme i synderlig Betragtning, maae de dog i Forbigaaende berøres.

Vi huske nok, at *Partherne* fra *Crassus-Dagene* var de hovmodige Romere en Pæl i Kiødet, men langt frygteligere end de blev dog *Ny-Perserne*, som, i Begyndelsen af det *Tredie* Aarhundrede (under Keiser *Alexander Severus*), omstyrtede *Arsacidernes* Throne og reiste en Ny, vidt bekjendt² under Navn af *Sassanidernes*. Den Første, der besteg den, var nemlig *Artaxar* eller *Artaxerxes*, Søn af *Sassan*^{**}), hans ^{* * *} ^{* * *} ^{* * *} 644 nærmeste Eftermand, *Schapur*, fangede og, Man vil sige, flaaede den Romerske Keiser *Valerian*, og i hans Dage skal *Manes* være opstaaet, og have stiftet det *Manichæiske* Troes-Samfund, der i det *Fjerde* Aarhundrede blev meget udbredt og navnkundigt over hele Romer-Riget. Saalidt vi nu end her kan indlade os paa at adspredde det Mørke, der indhyller *Manes* og hans Læres Eiendommelighed, maae vi dog bemærke, deels at denne *Persiske Prophet* naturligiis staaer i den nøieste Forbindelse med *Ny-Persernes* Opkomst, og deels, at hans Lærdom aabenbar var en Blanding af *Oldpersiske* (Magiske) og *Christelige* Forestillinger, saa *Frelsen* og *Opreisningen*, *Christus* bragde, skulde være *den Lys-Kongens* (Ormuzds) Seier over Mørke-Drotten (*Ahriman*), som *Zoroaster* havde forkyndt og Fædrene ventet. Heraf, seer Man let, det nødvendig fulgde, at han forkastede det Gamle Testamente, som Guddommens gamle Pagt med *Abrahams* Folk, men her maae vi holde os til, hvad der i *Stats-Historien* er Hoved-Sagen, at den Mosaik-Christelige Anskuelse af Menneskets himmelske Byrd og underfulde Opreisning af Faldet ved *Jesus Christus*, ogsaa i denne Skikkelse gjorde sin Virkning til at hæve og styrke et sjunket Folk. I hvad Forhold han nu stod til *Manes*, den ny Prophet *Mazdak*, som vi møde under *Nuschirvans* Fader *Kabades*, er dunkelt¹, men da han, med stort Bifald, udraabde *Kvindernes Fælllesskab*, spaaede han sanddru om Rigets forestaaende Undergang, thi Erfaring lærer, at en saadan Udsvævelse altid gjør Mænd til Kvinder og Kvinder til Dyr, og for *Øster-Lænderen*, som ei engang holder sit Fruer-Bur i Hævd, er desuden slet Intet helligt. *Mazdaks* Lærdom var imidlertid ogsaa endeel Perser vederstyggelig, saa, da *Kabades* antog den, skedte der en Opstand imod ham, og hans Søn *Khosru Nuschirvan*, som stak sit Spyd i Middel-Havet, og blev berømt i Østen, som *Thjodrik* i Vesten, var den ingenlunde gunstig. Tvertimod synes *Nuschirvan* at have sværmet mere for *Zend-Troen* end for Retfærdighed; thi baade stræbde han med Sværdet at omvende *Georgier* og *Mingreljer*, og hans gjentagne Storme paa *Edessa* (Orfa) skal have reist sig af Lyst til at gjøre *Christus* til Løgner. Det var nemlig et almindeligt Sagn i Øster-Leden, ei blot at den gamle Kong *Augar* [Abgar] i *Edessa* havde skrevet *Jesus* til og faaet et trøsteligt Svar, men ogsaa, at ^{*} 645 *Jesus* med det Samme havde lovet, *Edessa* skulde være uindtagelig*). Mod det Ord løb *Nuschirvan* da Storm, og skiøndt *Prokop* selv ingen Christen var, kunde han dog ikke undertrykke sin Forundring over, hvor besynderlig den mislykkedes, medens vi maae finde det i sin Orden, at skiøndt Sagnet var ugrundet, *Herren* dog tog Deel i en Kamp, der gjaldt hans Ære.

Nuschirvan sad næsten et halvt Aarhundrede (532-80) paa Thronen, og overlevede altsaa længe sin *Byzantinske* Med-Beiler, men han fik en ynkelig Død, thi Perser-Navnets Hæder døde med ham.

Han bortreves¹ for Resten ventelig af den gruelige Pestilens, der i hele den sidste Halv-Deel af det *Sjette* Aarhundrede saaledes huserede i Verden, at kun den *Sorte Død* og den *Indiske Cholera* kan sammenlignes dermed. Den bemærkedes først i *Ægypten*, og udbredte sig derfra ligesom med to Arme over hele den da bekjendte Verden, men ligesom Choleraen, med de besynderligste Spring, Vendinger og Farve-Skifter, saa alle Læger maatte fortvivle om at udgrunde dens Veie, end sige da at afværge, standse eller helbrede den. Herom er *Græker* og *Latiner* enige, og *Evagrius*, som selv i sin Opvæxt giennemgik Pesten, og mistede henimod Alderdommen Kone og Børn deraf, er især et gyldigt Vidne om, hvordan *Døds-Englen*, som den store Verdens-Erobrer, gik med Kæmpe-Skridt frem og tilbage fra *Nilen* til *Ganges* og fra *Konstantinopel* til *Herkules Støtter*^{**}).

Midt under denne Lande-Plage, der, som Et af Dødens Mester-Stykker, ret egenlig fordunklede baade *Nuschirvans* og *Justinians* Storværk, fødtes en Mand, hvis Liv vel ikke er at rose, men som dog havde *Andet* end *Død* til Øiemed og satte store Kræfter i Bevægelse for at naae det, saa der ved ham virkelig paa en Maade kom Liv i Øster-Leden, og i Historiens Øine er en levende Hund bedre² end en død Løve. Manden vi tale om, er naturligiis *Mahomed* den Store, hvem vi vel pleie at give et mindre velklingende Tilnavn, men skylde unægtelig dette, naar vi maale ham ei blot med *Justinian* og *Nuschirvan*, men selv med *Alrik* og *Thjodrik*, istedenfor med *Moses* og *Jesus*, ved Siden af hvem han, som saamange Stormænd, bliver lillebitte. Vist nok har han selv givet overflødig ^{* * *} ^{* * *} ^{* * *} 646 Anledning til denne for ham høist ufordeelagtige Sammenligning, saa ham er i Grunden ingen Uret skeet, men det er en stor Uret baade mod Forsynet og mod os selv, naar vi, fordi en stor Mand miskiendte sig selv, med Flid gjør ligesaa, og ansee det for vor Pligt at nedsætte ham ligesaa dybt under hans virkelige Høide, som han i Indbildningen hævede sig derover; thi ved at udøve denne saakaldte Giengældelsens Ret, lade vi kun Sandhed bøde for hvad Løgneren forbrød, og slaaes til Straf med Blindhed, baade for Slægtens Bane og Forsynets Spor. Vi maae imidlertid indrømme, at med *Mahomed* var Fristelsen stor; thi i *Kirke-Historien* hedder han med Rette »den falske Prophet«, saa de der i den har villet redde hans Ære kun har tvættet en Morian og svættet en Straale-Skikkelse, og i *Skolen*,

hvor *Beduinen*, der hverken kan læse eller skrive, vil mestre baade *Moses* og *Propheterne*, tager han sig uhyre latterlig ud; saa at, til Man lærde at tage *Stats-Historien* særskildt og i den bestandig blive¹ ved *Jorden*, maatte nødvendig netop de ædleste og aandrige Historie-Skrivere skildre *Mahomed* saaledes, at det blev aldeles ubegribeligt, baade hvordan saa ubetydelig en Aarsag kunde have saa forbausende Virkninger, og hvorfor det tillodes Musel-Mændene gennem Aarhundreder at hærgne Christenheden, der dog aldrig sank saa dybt, den jo i kirkelig og videnskabelig Heenseende var langt mere værd end Chalifatet.

Naar vi derimod betragte det *Borgerlige Selskab* for hvad det er: en blot *jordisk* Indretning til fælles *timeligt* Bedste, men som dog, ved at skiænke en vis Grad af *Fred* og *Frihed*, er Betingelsen for alt højere Menneske-Liv, der ikke, som Eremitens, vil afsondre eller, som Martyrens, opoffre sig, altsaa Vilkaaret for Menneske-Slægts fremskridende Udvikling; da see vi strax, det var et smerteligt Savn, hvorpaa Christendommen endnu ikke har raadet Bod, da det lille Himmerig paa Jorden, den skabde, var alt længe som forsvundet, og den dannede Verden endnu bestandig, under et tyndt christeligt Slør, det Romerske Tyranni og den hedenske Uteerlighed. *Gotherne* var opslugte af Uhyret de vilde fælde, men dog selv hemmelig nærrede, som Odin af Fenris-Ulven, *Franker* og *Longobarder* stræbde af al Magt at barbarisere hvad de havde tilegnet sig, og de andre *Tydsk-Nordiske* Folk var endnu Hedninger, uden Udsigt til at blive christnede fra Romer-Riget, hvor ^{*} 647 Man almindelig hverken brød sig om fjerne Barbarer eller forstod at tiltale levende Folk.

Hvad Menneske-Vennen under disse Omstændigheder maatte ønske, var vist nok især, at *Christendommen* dog maatte finde Vei til Folk med usvækkede Kræfter og højere Sands, hos hvem den kunde udvikle en ny Tingenes Orden, og hvorledes Forsynet sørgede derfor, skal vi snart have den Fornøjelse at betragte; men deels trængde Christenheden ogsaa til en *aandelig Fiende*, der lærde den at føle sin Eenhed og nødte den til at samle sine Kræfter, og deels kunde der i *Middel-Alderen* ei times *Øster-Leden* noget Bedre end at ombytte sit daglige Krampe-Slag med Dødning-Dvale i en aaben Begravelse.

Med disse Tanker skal vi gjøre vor Udflugt til *Arabien*, og det store Feldt-Tog med Prophetens Fane, og vil da finde dem ret morsomme og lærerige, uagtet vi ingen Lykke finde at misunde enten Syv-Soverne, Heste-Prangerne eller Kamel-Driverne, der vilde omskabe hele Verden til et Arabisk Paradis, hvori Tomheden er det kiendeligste og Dyrene spille Hoved-Rollen. Under *Muskel-Mænd* er vi nu alt længe vant til kun at forestille os *Tyrker*, og føle naturligviis ei synderlig Sympathi [Fællesskab] med dem der godvillig kun gav os »*Døden* og *Djævelen*«, men *Araberne* var saa langt fra at være *Tyrker*, at de end aldrig har underkastet sig dem, saa den *Ottomanniske Porter* kun et forstenet Mindes-Mærke af *Mahomed*s Rige, og kun den næste Menneske-Alder efter Propheten er et levende Billede af hans Tanke-Gang. Medens det derfor er uhyre fjantet, endog blot med Hensyn paa de kiendelige Virkninger, at ligne *Islamismen* ved *Christendommen*, der har en heel nyskabt Folke-Verden til sit Mindes-Mærke, og har samme Kraft til at begeistre i sit *Nittende* som i sit *Første* Aarhundrede, saa er dog *Islamismen* virkelig i sin Oprindelse en *aandig Kraft*, der begeistrede [opflammede] *Mahomed* og *hans* Araber, og maatte forekomme alle halv og heel-dyriske Folke-Færd guddommeligt. Uagtet derfor Araberne ret egenlig sværmede for Blod-Bad, og stod paa saa fortrolig en Fod med *Døds-Engelen*, at han, efter deres Forsikkring, bad meget høflig om Forladelse, før han tog Prophetens Sjæl, saa er deres Begeistring [Opblusning] dog noget ganske Andet end hvad der lader sig udlede blot af en Kræmmer-Sjæls lumpne Beregninger og af dyrisk Blod-Tørst, og er i alt Fald det ^{*} 648 *Menneskeligste*, vi gennem mange Aarhundreder møde paa den store Skue-Plads i *Øster-Leden*.

Halv-Øen mellem det Røde og det Døde Hav, Euphrat og den Persiske Bugt, er saa vidtløftig, at de *Tolv* Millioner Indbyggere, Man skatter den paa, kun giver omtrent 250 paa Kvadrat-Milen, eller en Befolkning, som *Danmark* vilde have, hvis vi kun talde 200000 Sjæle; men den store *Ørk*, med det uforglemmelige *Sinai*, kiende vi alt fra *Israeliternes* Vandring over det Røde Hav, og vil i Forbigaaende erindre at Man i Arabien aldrig glemde den underlige Blottelse af Havets Bund og »Stien i de store Vande«^{*}). Hvad nu *Arabians* Millioner tog sig for i gamle Dage, veed Man vel ikke saa lige; men just deraf kan man slutte, det har til Hverdags-Brug omtrent været det Samme, som de tage dem for endnu, saa i det frugtbare Syden (Jemen, det lykkelige Arabien) har de helst [ligget og] strakt dem paa Løibænken, i Duft af *Kaffe* og *Balsam-Træet*, medens Man i Norden helst tumlede de ædle *Heste* og lettede de tunge Vandrings-Mænd i Ørken, eller fordrev Tiden bag *Kamelerne* paa de lange Kræmmer-Veie til *Middel-Havet*, til *Euphrat* og *Nilen*. Paa disse Veie træffe vi allerede i *Jakobs Dage* *Ismaeliterne*, som blandt andre Handels-Vahre bragde *Joseph* til *Ægypten*, og det er dobbelt mærkeligt, da *Mahomed* og hele hans Kræmmer-Slæggt i *Mekka* satte en Ære i at nedstamme fra *Ismael*, Abrahams Søn med den Ægyptiske Slavinde, *Hagar*, som (efter en berømt Fortolker) betyder Bjerget i *Arabien*, den store Trælle-Moder^{**}). Det var nu vel [vel nu] just ikke *derfor* at *Araber*-Høvdingen *Aretas* vilde stækket Vingerne i Tide paa den store *Hedning-Apostel*^{***}); men Sligt bør dog ikke lades ubemærket, deels fordi Man heraf seer, *Araberne* stod allerede ved *Christi Tid* for *Damask*, og deels fordi saadanne *Forvarsler* stille Menneske-Livet i et vist poetisk Lys, uden hvilket vi aldrig finde Vei¹ gennem Verdens-Historien.

Spørge vi nu vor gamle Ven og Veiviser i Hedenskabet, *Herodot*, hvad han vidste om *Arabien*, da er Oplysningen, han giver os om denne Syd-Rand af hans beboede Verden, vel ikke stor; men dog ikke blot fortæller han os, det var alle de fine Røgelsers og selv Kanel *-Barkens* Hjem, han lærer os ogsaa², ^{** ** *} 649 hvad der endnu er langt paalideligere, at *Araberne* immer har haft deres Styrke i *Æventyr*, hvoriblandt det

om *Kanel-Barken* udmærker sig. Denne, sagde nemlig *Araberne*, vidste de ikke selv hvor groede, om ikke der, hvor *Bachos* var født, men der var visse Fugle, som bygde Reder1 af den paa ufremkommelige Steder, og dem narrede Man med store Stykker Kiød af alle Slags, som de læssede i Reden, til den faldt ned, og saa tog *Araberne* Barken og solgte til *Phønicerne*, et Æventyr, der forklarer sig selv, naar Man veed, *Kanel-Barken* maatte komme til *Søes* fra *Ceilon* og ombyttedes sagtens mest med *Levnets-Midler*, hvad Man i det *lykkelige* Arabien fandt var *Røver-Kiøb**). Hvor nær *Chaldæerne* var i Slægt med de egenlige *Araber*, lader sig vel ikke bestemme, men dog gjør Man vel i at lægge Mærke til, at baade kalder Herodot *Senacherib Arabers* (*Chaldæers*) og *Assyrers Konge***), og tillige see vi af *Ebræernes Historie*, at *Chaldæer* og *Araber* har omtrent været lige nær i Slægt med dem, saa det *Syvende Aarhundrede* før *Christi Fødsel*, da *Nebukadnezar* glimrede, maa ansees for *Araber-Timen* i *Old-Tiden* ligesom *Mahomed's Aarhundrede* i *Middel-Alderen*.

See vi endelig efter, hvad *Diodor* fra *Sicilien*, som ved *Christi Fødsels-Tid* summede *Verdens-Historien* op, havde læst om Arabien, da viser det vel ikke stort mere, end at den *Ostindiske* Handel gik derover, og at *Ørken* i *Norden* havde beskyttet det rige *Syden* mod de store *Asiatiske Erobrere*; men vi see dog, der var et berømt *Tempel*, som paa en Maade forenede alle *Araberne****), og vi kan ikke tvivle om, det jo var *Kaaba-Templet* i *Mekka*, der selv hos *Mussel-Mændene* spillede saa stor en Rolle, og som deres *Historie-Skrivere* fortælle os egenlig først var bygt af *Adam* efter et *Paradisisk* Forbillede, men fornyet af *Abraham* og *Ismael*.

Langt vissere er det imidlertid, at den ny *Arabiske Historie* begynder med en Kong *Abraham* fra *Jemen*, som vilde forstyrret *Kaaba*, thi her række *Byzantiner* og *Araber* hinanden Haand, saa vi ved at forbinde deres *Efterretninger* udfinde, at i *Justinians Dage* var en *Jøde* kommet paa *Thronen* i *Jemen*, som paa det *Grusomste* forfulgte baade *Christne* og *Hedninger*, men blev styrtet af den *Christne* *-*-* 650 [christnede] Konge i *Æthiopien*, og at siden bemestrede en *Romersk Slave*, ved Navn *Abraham* fra *Adulis*, sig *Herredømmet**). Denne Kong *Abraham*, sige *Araberne*, bygde i sin *Hoved-Stad* en prægtig *Christen Kirke*, der begyndte at tage *Søgningen* fra *Kaaba*, men *Mekkenserne* var snilde nok til at faae *Abrahams Kirke* *besmittet*, hvorved den tabte sin *Hellighed* i *Arabernes* *Øine*, og for at hævne sig rykkede nu *Abraham* mod *Mekka*, samme Aar som *Mahomed* blev født; men mistede baade *Hær* og *Liv* ved *Stene* som *Sands-Korn*, der kastedes ned fra *Luften* af nogle smaa *Fugle* eller store *Fluer*, der førde *Døden* med sig**).

Dette Æventyr skal formodentlig sige, at Kong *Abrahams* Tog gik overstyr ved *Landfar-Soten*, der, som sagt, paa den Tid rasede, og har maaskee, ligesom *Choleraen*, tit havt *Fluer* til *Forbud*; men i alt *Fald* lærer den hele *Historie* os, at *Christne*, *Jøder* og *Hedninger* havde levet temmelig fredeligt ved *Siden* ad hinanden i *Arabien*, indtil henved *Mahomed's Tid*, da *Religjons-Krigen* begyndtes af en *Jøde-Konge* og fortsattes af en *slet Christen*, til et *Varsel* for dens *Udbredelse* over al *Verden* under *Arabernes Apostoliske Fane*.

Mekka ligger i en *ufrugtbar Bjerg-Egn*, hvor *Vandet* er dyrt, og dens *Indbyggere* levede fra *Arilds Tid*, ligesom nu, af *Karavan-Handel* og *Pilegrims-Reiser*. *Koreschiderne* havde dengang *Overmagten* og blandt dem var igien *Haschemiterne* et Slags *Ypperste-Præster*, som havde *Nøglerne* til *Kaaba*. Til denne Slægt hørde ogsaa *Mahomed Ben Abdalla*, hvis *Far-Fader* *Abdo Motalleb* var *Kirke-Værge* i Kong *Abrahams Dage*, og ved ham maae vi et *Øieblik* staae stille, ikke for at falde i *Staver* over hans *Aabenbaringer*, thi det overlade vi til *Tyrkerne*, ei heller for at randsage hans *Hjerte*, thi det overlade vi bedst til *Skaberen*, men for at see, hvad det var for en *Tanke-Gang*, der tækkedes ham, og hvordan han forfulgte den.

Dette et nu vel langt fra at være beskrevet saa klart og paalideligt af *Abulfeda*, *syvhundrede Aar* efter *Prophetens Død*, som *Jesu Ord* og *Gierninger* af *Øien-Vidnerne*, men denne *Forskiel* er saa langt fra at skade, at den meget mere peger paa det rette *Forhold* mellem *Islamismen* og *Christendommen*, der er som Æventyrets til *Historien*, hvad der bliver os *-* 651 klarere, jo nøiere vi sammenligne *Alkoranen* med *Bibelen*. Man kan nemlig vel sige, og har virkelig tit sagt, at *Bibelen* var endnu mere æventyrlig end *Alkoranen*, men det lader sig dog kun paastaae i en *tom Ord-Strid*, hvori Man glemmer *Sagen* over *Begrebet* [Snakken] og *Livet* over *Bøgerne*; thi saasart Man spørger om, hvad for en *Livs-Anskuelse* der speiler sig i disse »*Hellige Skrifter*«, da seer Man strax, at den *Mosaisk-Christelige* er reen *historisk* og den *Mahomedanske* uhyre [vild] æventyrlig. Man tænke sig nemlig hin saa *mythisk* og dens *Indførelse* i *Verden* saa *fabelagtig* som Man vil, saa maa Man dog tilstaae, at *Skabelsen* i *Guds Billede*, *Synde-Faldet* i *Slægtens Barndom*, *Optugtelsen* under *Loven*, de *smilende Udsigter* i *Spaadommene*, med *Benaadelsen* og *Opreisningen* i *Tidens Fylde*, hvorpaa følger et *nyt Levnets-Løb* og en *seierrig Kamp* i *Aandens Kraft* for *Livets Krone*, dette, der unægtelig er *Bibelen's Hoved-Indhold*, udgjør en sammenhængende *Kiæde* af *Forestillinger* om det høiere *Menneskelivs Aabenbarelse*, *Tab* og *Fornydelse* paa *Jorden*, som, naar *Mennesket* ved *Troen* levende *kan* tilegne sig den, virkelig forbinder ham med *Guddommen*, og *Tiden* med *Evigheden*. Denne *Tanke-Række* har nu ogsaa alt for megen *Lighed* med den *naturlige* [unægtelige] *Gang* i *Menneske-Livet* fra *Barndom* til *Manddom*, med *Ungdoms-Daarskaben* midt imellem, til at den skulde falde os *utroelig*, og *Tiden* har viist, at i samme *Grad* som Man levende optog den i sig, i samme *Grad* antog *Menneske-Livet* en ædlere *Skikkelse*, og forberedtes der en *Forklaring* af *Slægtens Løbe-Bane*, som kun *Israels Propheter* forudsaae. Læse vi derimod *Alkoranen*, da finde vi vidunderlige *Forestillinger* *Nok* om *Forholdet* mellem *Gud* og *Menneske*, *Himmel* og *Jord*, *Tid* og *Evighed*, deels af *Arabisk*, deels *Jødisk* og *Christelig* *Herkomst* [Byrd]; men hvad vi aldeles *savne*, er *Følgelighed* [Rimelighed] og *Sammenhæng*. *Adam* er vel saa aldeles *Guds udtrykte Billede*, at *Djævelen* (*Eblis*) blev fordømt, blot fordi han ikke vilde tilbede ham, men dog er *Guddommen* en fra *Menneskeheden* saa væsenlig adskilt, i sig selv indsluttet, *barnløs* *Enkelthed*, at *Eblis*, som en *god Musel-Mand*, maatte være

lovlig undskyldt. *Adams Fald* og Udjagelse af Paradis, saavel som hele Slaegtens Vildfarelse, forudsættes vel bestandig, men uden nogen *Opreisning* eller Fornyse springer dog Porten til Paradis op for alle Musel-Mænd. Vel er endelig baade *Moses* (Musa) og *David* store 652 Propheter, og *Jesus* (Isa) født uden jordisk Fader og undtaget fra Døden, og vel har baade *Moses* og han gjort mange og store Mirakler til Beviis paa deres guddommelige Fuld-Magt; men dog maa Man ingenlunde troe, at *Jesus* er Guds Søn, eller bryde sig om hvad der staaer i Bibelen; thi efterat *Allah* havde sendt en eller flere Apostler til hvert Folk, for at omvende dem fra *Overtro* og *Vantro*, sendte han nu til Syvende og Sidst *Araberne Mahomed*, som vel ingen Mirakler gjorde, men annammede [modtog] *Alkoranen*, som er det største Mirakel, da *Allah* deri selv har rettet og forbedret alle forrige Aabenbaringer og samlet hvad *alle* Folk skal være enige om, og lade Resten staae ved sit Værd til *Opstandelsen* og *Dommen* paa den yderste Dag. See, det klinger ikke blot æventyrlig, men er aabenbar et stort Æventyr, hvori den chinesiske Betragtning af Menneske-Slaegten, som en egen Dyr-Art, der forplanter sig uden Frem-Skridt, er ligesaa forvirret sammenblandet med den Mosaisk-Christelige Anskuelse af en fremskridende Udvikling, og en dertil svarende »Guddommelig Husholdning«, som det *Gamle Testamente* med det *Ny*, saa det maa synes os umueligt, udenfor Daare-Kisten, at sammenvæve saadanne Hjerne-Spind og derpaa bygge sin Salighed. Erfaringen har ogsaa virkelig lært, at Intet af Slaegtens Hoved-Folk kunde døie den Drik, og at selv *Araberne* snart holdt sig til den korte Troes-Bekiendelse, at *Allah* er en *eenlig* Gud, og *Mahomed* hans *Apostel*, uden i Livet og Tanke-Gangen synderlig at ændse den *Mahomedanske* Anskuelse, medens de lagde stor Vægt paa *Omskiærelsen* og paa tusinde Ting, der enten slet ikke eller dog kun meget løselig er berørt i *Alkoranen*. Ikke desmindre seer Man dog tydelig, at denne Anskuelse baade hos *Mahomed* selv, og hos den *Araber-Slaegt*, hans *mundtlige Tale* henrev og indtog, havde Liv og Kraft til at frembringe verdsligt Stor-Værk og overvinde [tæmme] stærke Lidenskaber, saa vi maae nødvendig slutte, at *Æventyret* har en *egen Aand*, som maa kaldes den *Arabiske* og [som] stiller hele Livet i det fantastiske Lys, der som fra en »Aladdins-Lampe« udbreder sig over »Tusind og Een Nat«, [derfor] andensteds med Rette kaldt de *Arabiske* Nætter. Men under denne Forudsætning klarer sig da ogsaa hele Trylleriet, thi at de Fantastiske *Araber*, hvis Maal røber dem, som *Semiter*, og som altsaa skulde have deres kronede Dage i *Old-Tiden*, vilde aandelig spille en Hoved-Rolle i *Middel-Alderen* og det ovenikiøbet som ufeilbare *Reformatorer*: som den 653 *guddommelige Fornufts* Statholdere paa Jorden, det er visselig ikke mindre æventyrligt, end *Mahomed*s Tanke-Gang, men er netop den tilsvarende Yttring af det *Arabiske Folke-Liv*, som unægtelig selv er et æventyrligt Begreb. Saaledes see vi nemlig *Mahomed* sammensmelte med sit Folk, og det bliver os kun en Gaade, hvordan baade han og de fik Lyst til at spille den urimelige Rolle og Evne til at spille den saa glimrende. Lysten, som driver Værket, veed vi imidlertid med os selv er en Strømning i det dunkle Hjerte-Dyb, som vi maae lade uforklaret, og det er da kun *Anledningen* og Evnen det nytter at spørge om; men dog synes os det Hele forklaret, naar vi lægge Mærke til, at alle den gamle Verdens Folk fik en ubetimelig Vidskabs-Alder, som *Araberne* ei heller kunde undgaae, skiøndt deres Vildskab og Afsondring gjorde, at den baade kom senere, og forefandt langt større Natur-Kræfter end hos Folkene i den store Verden. *Vidskabs-Alderen* er nødvendig *reformatorsk*, i samme Udstrækning, som Folkets aandige Syns-Kreds, og hos et Folk, der oprindeligt var saa nær beslægtet med *Ebræerne* som det *Arabiske*, og var i sin *Middel-Alder* blevet bekiendt¹ med den *Mosaisk-Christelige* Anskuelse, er et reformatorsk Anslag paa hele Verden forsaavidt ganske i sin Orden, hvorfor *Mahomed* heller *ingenlunde* var den *eneste* Arabiske Reformator, der opstod i det Syvende Aarhundrede, men kun den *Dygtigste*. For os er *Alkoranen* vel et Stymper-Værk, ei blot i Forhold til det Gamle og Ny Testamente, som *Araberne* vil sætte den over, men selv i Sammenligning med *Grækernes* og vore egne Bøger; men vi maae huske, den er *Arabernes første* Bog, og en Saadan i flydende Stil, der ovenikiøbet udtrykte [afprægede] Folkets høieste Forestillinger og ædleste Følelser, maatte nødvendig synes de raa Beduiner himmelfalden, og selv forbause dem af Mekkas Kamel-Drivere, der ei havde gjort alt deres aandelige Arve-Gods i Penge, ja, et saadant Værk udspringer kun af en med Besindighed underlig parret Begeistring [Opblusning], der for Forfatteren [Skriveren] selv er hemmelighedsfuld, saa *Mahomed* kunde godt indbilde sig, det var Engelen *Gabriel*, der hviskede til ham. Saaledes talde *Sokrates* jo paa det Alvorligste om sin *Genius*, og vi Silde-Fødninger af Skjalde-Ætten veed godt, der ligger en dyb Sandhed til Grund, saa vi beklage blot, at selv den bedste *Arabiske Engel* havde en Skrue løs, og at² * - * 654 *Mahomed* var langt fra, som han dog satte sin Ære i, at hytte sig for den Slemmes Indskydelser. Naar vi imidlertid betragte Syv-Stjernen, *Moallakat* (de syv Mester-Digte), der tindrede over *Kaaba*, da kan vi ikke nægte, *Mahomed* svang sig høit over sine nærmeste Forgiængere; thi i disse Arabiske Kæmpe-Viser rækker Begeistringens kun til¹ en ædel, flyvende Hest, en bomstærk, utrættelig Kamel, et tveegget, rosenrødt Sværd og en sortøiet, føielig Skiønhed, saa i poetisk Henseende giælder det om dem Alle, hvad En af de kronede *Beduin-Skjalde* siger til *Ulven*: hvad vi møde, det lever vi af, men af os bliver Ingen feed eller rig*).

Hvad nu *Mahomed*s Levnets-Løb angaaer, da fortælle *Byzantinerne*, at han havde den faldende Syge og vilde fra Først af kun skjule Skammen ved at udgive Anfaldene for Henrykkelser, og at en forløben *Byzantinsk Munk* baade sandede det med ham og hjalp ham siden at sammensmede *Alkoranen***); men om end heri skulde være noget Sandt, kan vi dog ingen Vægt lægge paa Folks Efterretninger om Prophetens Liv, som først blev opmærksomme paa ham efter hans Død, ansaae ham for en Djævel, og var selv formeget Hverdags-Mennesker til at forstaae en Mand, der i det Mindste ikke havde mange Jævninger i et Aar-Tusinde. *Araberne* er vist nok hverken mindre partiske eller bedre Menneske-Kiendere, men de bevarede dog omhyggelig hans Kyndingers og især hans elskede *Ayeshas* Sagn om ham, og sit *Mønster*, som Man kalder det en Saligheds-Sag at ligne, tillægger Man snarere Lyder end Dyder, som det ikke havde. Man indvende

ikke, at Prophetens Ride-Tuur paa det Prophetiske Asen *Alborak*, fra *Mekka* til *Jerusalem*, og derpaa følgende Natte-Vandring giennem de syv Himle, høit over *Abraham*, *Moses* og *Jesus*, fortælles meget troskyldig hos Araberne; thi deels hører det ikke til hans *jordiske* Løbe-Bane, deels høre vi af *Abulfeda*, at selv *Ayesha* skal have sagt, at Propheten røde sig ikke legemlig af Stedet, men reiste kun i Aanden***), og endelig svarer *Alborak* (Lynet) i en *Arabers* Mund aabenbar til *Pegasos* i Grækernes og *Sleipner* i Vores. At det ogsaa aandelig *-*-* 655 kun hængde daarlig sammen med denne æventyrlige *Himmel-Fart*, er vist nok, saa *Abubekr* fortjende kun slet sit Arabiske Tilnavn »det trofaste Vidne« ved at gaae i Borgen for dens Rigtighed, men det er derfor lige historisk sandt og mærkværdigt, at det især var paa dette Æventyr, *Mahomed* bygde sit Haab og grundede *Moskeen*.

For Resten melde Araberne, at *Mahomed* var fyrretive Aar, da *Gabriel* først aabenbarede sig for ham paa *Hara-Bjerget*, nær ved den *Hule*, hvor han pleiede at tilbringe Maaneden *Ramadan*, og da bragde Engelen ham ved *Natte-Tid* den første Stump af Alkoranen og lærde ham at læse. Dette meddeelte han strax sin Hustru *Khadiga*, der i hans Rang-Forordning hørde til de fire fuldkomne Kvinder (de Tre var Kong Pharaos Dronning, Jesu Moder og Prophetens Daatter *Fatime*), og hun laande villig Øre dertil, men bestyrkedes end mere af sin Farbroder *Varaka*, som havde læst baade *Loven* og *Evangelium*, og sagde, at *Mahomed* var sikkert sit Folks Apostel og ham, *Moses* havde spaaet om. De næste Tilhængere Propheten fik, var hans Slave *Zeid*, hans Fætter *Ali* og *Abubekr*, og i tre Aar var hans Virksomhed indskrænket til en snever Vennekreds; men da fik han Befaling at træde aabenlyst frem, og begyndte med at samle sin Slægt til et Giæstebud og spørge, hvem af dem der vilde være hans Vezir (Med-Hjælper) i Apostel-Embedet? Da Ingen vilde svare, tog *Knøsen Ali* Ordet og sagde: det vil jeg være: slaae Tænder ind, rive Øine ud, riste Maver op, slaae Arme og Been istykker, hvorpaa hele Selskabet brast i Latter og skildtes ad, raabende til Alis Fader, *Abu Taleb*: nu maa du smukt lystre din Søn*).

Fra nu af vidnede Propheten offenlig, at Afguderiet var en stor Vildfarelse, og han selv Allahs visseste Sendebud, men han maatte derfor taale megen Spot og Forfølgelse af *Koreschiderne*, saa hans Farbroder *Abu Taleb*, der var *Haschemiternes* Hoved, og havde Nøglerne til *Kaaba*, knap kunde frelse hans Liv, og hans fleste Tilhængere maatte flygte til den *Christne* Konge i *Æthiopien*. Propheten var imidlertid taalmodig, og den første Eed, han tog af sine Discipler, var kun, hvad siden kaldtes *Kvinde-Løftet*: ei at give Gud nogen Jævning, ei stjæle, ei bryde Ægteskab og ei dræbe sine spæde Børn; men i sin Apostel-Værdigheds trettende Aar, * 656 da *Abu-Taleb* var død, og hans Liv intet Øieblik sikkert, tog han det høitidelige Løfte af sine Tilhængere fra *Yatreb* eller *Medina* dvs. Staden, som besøgte ham, at de skulde forsvare ham til det Yderste, hvorimod han lovede dem *Paradis*, hvis de faldt i Striden*). Snart saae han sig nu ogsaa nødsaget til at søge *Medinenserne* paa Haand, og denne hans Liv-Vagt fra *Medina* blev, under Navn af *Ansarier* (Hjelpere), hardtad ligesaa berømt som *Mohagerierne*, hans Følge-Svende fra *Mekka*, saa Ingen tvivler om, de jo sidde til Høibords i hans *Paradis***).

Med denne Prophets *Flugt* til *Medina* begynder, som vi veed, ikke blot et nyt Afsnit i hans *Levnets-Løb*, men en ny Tids-Regning (Hegira) hos alle hans Tilhængere, og vi maae derfor lægge Mærke til, ai *Flugt-Aaret* vel falder 622 efter Christi Fødsel, men er et reent Maane-Aar, som løber hurtigere end vores, saa 1835 skrive de ikke 1213 men 1250-51.

Efterat nu *Mahomed* havde besluttet at forsvare Aanden med væbnet Haand og gjort Prædike-Stolen til et Høi-Sæde, maae vi betragte ham som en Arabisk *Emir*, der paa alle Maader søgde at udvide og befæste sit Herredømme, og hermed stemme de Arabiske Efterretninger overeens, som følge ham hvor han farer, paa sin Mule *Daldal*, med sit gode Sværd *Dhulfakar*, fra By til By og fra Val-Plads til Val-Plads. Vel var saavei Slagene med *Koreschiderne*, ved *Bedr* og *Ohod*, som Beleiringen af *Jøde-Fæstninger*, kun ubetydelige Ting i Krigs-Historien, men havde dog den store Følge, at i det *Ottende* Aar af Hegira, spillede *Mahomed* Mester i *Hedsias*, holdt sit Indtog i *Mekka*, knuste alle *Kaabas* Billed-Støtter, og rykkede i Marken med tolvtusind Mand, for med eet Slag at knuse alle sine øvrige Fiender***). Paa et hængende Haar var han nu selv blevet tilintetgjort i Slaget ved *Honain*, men han holdt Stand, da alle flygtede, kastede Fienden Sand i Øinene, blev Seier-Herre og saae nu snart hele den store Halv-Øe underkaste sig). Alt i Forveien, sige *Araberne*, havde *Mohamed* skrevet baade til Kongen i *Persien* og til Keiseren i *Byzants* om at antage *Islamismen*, og han gjorde nu alvorlige Anstalter [Forberedelser] til at indtage *Syrien*, men Araberne havde endnu ikke ret Mod paa saa store Ting og saa lange *-*-* 657 Reiser [Tog], og nu blev Propheten syg og døde, efter hans egen Mening, af en forgiftet Mundfuld Lamme-Kiød, [som] en *Jødinde* for nogle Aar siden havde givet ham og som han vel strax havde spyttet ud, men fælde dog bestandig Virkningen af*). I sin sidste offenlige Tale, da han fælde Enden nærme sig, sagde han til Folket: har jeg hudflettet Nogen, da gjøre han Giengæld paa min Rygg, har jeg talt ilde om Nogen, da bagtale han mig, har jeg faaet uretfærdige Penge, da kræve Man mig! og da han efter Bønnen vilde fare fort med Talen, kom der En og krævede ham for tre Drachmer, som han strax betalte med de Ord: det er bedre at have Skammen i dette Liv end i det Tilkommende**).

Mahomed gik i sit 63 Aar, da han døde (632) og blev begravet i sit Huus i *Medina*, efterladende sig ingen Børn, uden *Fatime*, som var gift med *Ali* og fulgde ham snart i Graven, men han efterlod sig ni Hustruer, foruden en Koptisk Frille, og deriblandt *Abubekrs* Daatter *Ayesha*, som han ægtede halvvoxen og bar meest Yndest for***).

Propheten var af middelmaadig Høide, med stort Hoved, hvis Haar blev aldrig graat, tykt Skiæg, frisk Farve, stærke Lemmer og en Knude, som et Due-Æg, mellem Skuldrene, der var hans »Prophetiske Seigl«. For Resten havde han en giennemtrængende Forstand og en ypperlig Hukommelse, var snarere taus end snaksom, men immer mild og sig selv mægtig, holdt strængt over Ret og Billighed mod Alle, var god mod de Fattige og ærede aldrig Nogen for hans Rigdoms Skyld. Med sin Venlighed indtog han Folk, og med sit Følge levede han paa en meget fortrolig Fod, hørde med stor Taalmodighed paa hvem der vilde tale med ham og behandlede aldrig Nogen haanlig. Han besøgte jævnlig sine Følge-Svende og snakkede med dem om verdslige Ting, han malkede selv sine Faar, sad paa Gulvet og syede sine Sko og bødte sine Klæder, og der kunde imellem gaae en heel Maaned, der var ikke Ild paa hans Skorsteen, mens [men] al hans Føde var *Dadler og Vand*).

Saalidt som nu alt dette vilde forslaae til at hjemle *Mahomed* Rangen af en Guds Apostel baade til »de Sorte og de Hvide«, som Araberne tillægge ham), ja, saalidt selv Endeel ^{*-*-*} 658 deraf lod sig forene med sand Guds frygt og virkelig Oplysning, saa er denne *Arabiske Emir* dog unægtelig en *Fugl Phønix* mellem de Østerlandske Despoter i det Syvende Aarhundrede. At han med en *Beduin-Samvittighed* lovede *Paradis* for Røver-Kiøb, bliver hans egen Sag, men at han overtalte Beduinerne til at troe, der var baade et *Paradis* og et *Helvede* til i det Usynlige, som skulde tages langt meer i Betragtning end alt det Øiensynlige, det var en Helte-Gierning, som han maa berømmes for; thi *Saracenerne*, som alt længe havde været de bedste lette Tropper baade i den *Persiske* og den *Byzantinske* Leir, maatte, saasart de fik Øinene op, spille Bas i Østen og vilde uden *Islamismen* været som *Hunnerne*. At han foreskrev sine Undersaatter en *Troes-Bekindelse*, hvis Rigtighed han indestod for med sit Sværd, det var et *Tyranni*, han havde tilfælles med Keiserne i Konstantinopel, fra Konstantin den Store til Justinian og fremdeles¹, men mod en taalelig Afgift tillod han dog baade *Jøder* og *Christne* og alle af ham saakaldte »*Bog-Folk*«, der ei bedrev aabenbar Afguds-Dyrkelse, at blive hvad de var. Havde de *Christne* i Østerleden været *levende*, kunde det vel ikke hjulpet dem, hvor det var Majestæts-Forbrydelse at kalde *Mahomed* en *falsk Prophet*, men da de virkelig var blevet et »*Bogstav-Folk*« ligesom *Jøderne*, fandt de aabenbar langt mere Samvittigheds-Frihed under *Mahomed* og hans Efterfølgere end under de *Persiske* Konger og *Byzantinske* Keisere. At nu endelig *Mahomed's Moral* ikke blot stod langt under den *Christelige*, men var uhyre løs og føielig, det seer Man allerede paa hans *Fruer-Bur*, men hans *Lovgivning* var anderledes baade klog og menneskelig end *Romer-Retten*. I denne fordrer nemlig Keiseren, at alle hans Undersaatter, trods hans afskyelige Exempel, skal være *christelige Dyds-Helte*, medens den Arabiske Emir kun forlanger, at Alle skal være *ligesom han*, og undskylder sig ordenlig, fordi han af særdeles Grunde ikke, som alle de Andre skal, nøies med *fire* Koner*).

Al denne *Beduinske* Storhed vilde nu vel neppe frelst *Mahomed* fra at nedsynke i Glemsel til de mange Arabiske Emirer, der sagtens i deres Dage gav Halv-Øen Love, dersom hans Efterfølgere (Kalipherne) ei havde udstrakt deres Krog-Kiep ^{*-*} 659 som et Septer over en stor Deel af *Christenheden*, hvor Dannelsen var for indgroet til at lade sig udslette, og trods al sin Udartning mægtig nok til at indtage *Araberne*, saa de lagde sig efter boglig Konst, og fik i det Mindste, ligesom *Romerne*, *Ord* for at være Discipler, som overgik deres Mester. Kun derved er ogsaa *Alkoranen* kommet til os, ikke som Hinduernes *Vedas* og Perser[ne]s *Zendavest*, indhyllt i et uigiennemtrængeligt Slør, men som den *Arabiske Talmud*, der i Indhold, saavelsom [i] Tids-Følge, slutter sig nærmest til den *Babyloniske*; men Arabernes Herrefærd var ligesaalidt tilfældig som deres Videnskabelighed; thi begge Dele udsprang af Aanden, der i *Mahomed* kom til Bevidsthed. Derfor, skiøndt det kun er et Arabisk Æventyr, at alle de fjorten Taarne paa *Nushirvans* Palads styrtede og den hellige Ild sluktes, den Nat *Mahomed* blev født, kan der dog ingen Tvivl være om, at han i Aanden saae baade den *Persiske* og *Byzantinske* Throne styrte for sit Banner, thi det var aabenbar hans Aand, der hvilede paa de Muselmanske Helte.

Til disse Helte kan vi imidlertid ikke regne nær saamange som Araberne, thi det gik naturligtviis *Mahomed*, som alle Hverdags-Propheter og selvgjorte Apostler, at hans aandelige Indflydelse egenlig kun strakke sig til hans Samtidige, som saae og hørde ham, hvilket Araberne selv maae have følt, siden de skille dem fra alle Andre, under Navn af *Prophetens Følge*, som efter deres rundeste Regning løber op til 124000*).

Blandt disse udmærke sig nu igien deels Prophetens fire Efterfølgere: *Abubekr*, *Omar*, *Othman* og *Ali*, deels Feldt-Herrerne *Khaled* med Tilnavn »Guds Sværd« og *Amru*, og endelig *Abu Sophian*, *Ommiadernes* Stam-Fader, med hvilke¹ en *Arabiske* Helte-Tid stod og faldt! De var Alle *Koreschider*, men kun *Abubekr* og *Ali* var *Hashemiter*, og *Abubekr*, som desuden var Fader til Dronning *Ayesha* med Tilnavn »de *Troendes Moder*«, havde den Lykke at blive Prophetens umiddelbare Eftermand, uden at Man veed, hvad der egenlig var *Mahomed's* Tanker om Thron-Følgen i det besynderlige Rige, hvor ingen Apostel maatte opstaae efter ham og Alt dog skulde afgjøres med Apostolisk Myndighed. Det saae derfor ogsaa ud til at det Hele vilde opløst sig ved hans Død; ^{*-*} 660 thi *Moseilama*, hans farligste Medbeiler til Apostel-Værdigheden, som ogsaa havde skrevet en *Bog*, stod i *Jemen* med en betydelig Styrke, og da *Araberne* saae, at *Mahomed* ikke blev optaget som *Isa*, men døde som andre Stakler, da leed de Fleste Skibbrud paa Troen og selv *Mekkenserne* vaklede kiendelig*), men snart vendte dog Bladet sig, *Moseilama* faldt i Slaget ved *Akria* og hans *Bog* forsvandt med ham, Alt underkastede sig, og *Abubekr* faldte sig stærk nok til paa een Gang at forkynde Kongen i *Persien* og Keiseren i *Byzants* aaben Feide**).

Disse Asiens Hoved-Magter havde, som vi veed, længe gjort deres Bedste for at ødelægge hinanden, og

nød Begge i den sidste Krig, de førde sammen (611-28), den tyranniske Glæde at drømme, det lykkedes; thi først trængde *Perseren Khosru* den *Anden* med Ild og Sværd seierlig frem lige til *Middel-Havet, Karthago og Hellespont*, men derpaa vendte Bladet sig i *Hegiras* første Aar, saa *Byzantineren Heraklios* sankede Laurbær ved *Tigris*, og *Khosru skjalv* i sin Hovedstad. Den der seirede sidst var naturligviis den, Araberne, for at spille Mester, maatte først angribe med Efter-Tryk, og derfor skrev Abubekr til alle Muselmænd: jeg agter at sende jer til *Syrien* for at udrive Landet af de *Vantroes Hænder****).

Som. sagt, saa gjort, *Khaled*, der havde fægtet *mod* Propheten ved *Ohod*, men havde omvendt sig saa tidlig, at han hjalp ham ved *Mekkas* Indtagelse, og vandt uødelig Ære ved *Akria*), blev snart en Skræk for Byzantinerne, *Bostra* faldt, *Damask* ligeledes, og vel faldt *Abubekr*, langt fra Striden, med det Samme, men *Omar* var ikke mindre opsat paa *Syriens* Erobring, og det store Slag (636) ved *Yermuk* (nær ved den Galilæiske Sø) gjorde Sagen klar. I har *Paradis* for jer, sagde *Khaled* til Muselmændene, men Djævelen og Helvede i Ryggen, og derefter rettede de sig, uden at ændse, hvormange tusind Øine Seiren kostede). Næste Aar faldt *Jerusalem* i deres Hænder, Kaliphen *Omar* red selv fra *Medina* som en Beduin, med sin Madpose og sin Vand-Flaske, paa en rød Kamel for at holde sit ydmyge Indtog i den hellige Stad, grundede en *Moskee*, hvor Man tænkte *Salomons-Templet* havde *-*-*-* 661 staaet, og gav de *Christne* Brevpaa en tarvelig Samvittigheds-Frihed, naar de *Ingen* vilde omvende og Ingen hindre fra at blive Muselmand*). Nu prøvede vel *Heraklios* selv at standse Strømmen, men forgiæves. *Syriens* Hoved-Stad og Christen-Navnets Vugge, *Antiochien*, gik samme Vei som *Damask* og *Jerusalem* og Byzantineren opgav *Syrien***). Siden det gik saa godt, sendte *Omar* nu den kiække *Amru*, der, ligesom *Khaled*, alt i Prophetens Dage af en frysende Fiende var blevet en trofast Ven, med en Hær til *Ægypten*, som snart underkastede sig, thi *Kopterne*, som endnu udgjorde Mængden, var Kiættere i Keiserens Øine og sluttede derfor gierne Venskab med *Araberne*, og skiøndt *Alexandrien* var Konstantinopels Fadebur, synes dog den modfaldne *Heraklios* ei at have vovet det Mindste derfor***). Ved denne Leilighed siger Man, det store *Alexandrinske* Bibliothek gik i Lyset og tjende til at hede 4000 Badstuer i et halvt Aar, men da *Alexandrineren Eutybios*, som udførlig har beskrevet Stadens Indtagelse, ei melder et Ord derom, og Rygtet først efter Aarhundreders Forløb spores i en enkelt Bog, synes det at være en Fabel).

Paa otte Aar havde Araberne saaledes gjort sig til Herrer over *Syrien* og *Ægypten*, hvorpaa de lagde sig en Flaade til, havde Lykken med sig til Søes som til Lands, indtog *Kypern* og *Rhodos*, angreb syv Aar i Træk *Konstantinopel* og opgav ikke Anslaget paa Keiser-Staden, før (672) den saakaldte »*Græske Ild*« opfundet af *Kallinikos* fra *Heliopolis* gav dem en følelig Forsmag paa Helvede).

Fuldkomnere endnu lykkedes *Perser-Krigen*, saa allerede under *Omar* blev Hovedstaden indtaget, umaadeligt Bytte gjort og det siden saa berømte *Bassora* grundet, og under den tredie Kaliph, *Othman* Affans Søn, som havde været Prophetens Haand-Skriver, fuldendtes Erobringen).

Her har vi Omridset af *Arabernes* Helte-Gierner i den første Menneske-Alder efter *Mahomed* (632-60), som derpaa tog en sørgelig Ende med *Vezir Alis* Fald. Denne *Abu Taiibs* Søn, Prophetens Yndling fra *Barns-Been* og gift med hans *-*-*-* 662 Daatter *Fatime*, staaer virkelig i Historien som hans Skygge, forbigaaet baade ved *Abubekrs*, *Omars* og *Othmans* Valg, enten fordi han var ligegyldig ved Høiheden, eller fordi han ikke turde binde an med *Ayasha*, som var *Arabernes* Orakel, og bar et bittert Nag til ham. Da imidlertid *Othman*, som ogsaa havde lagt sig ud med *Ayasha*, var myrdet i et Oprør (655), lod *Ali* sig dog udraabe til *Kaliph*, men kun som for at lade Skæbnen klarlig vise, at nu var Prophetens Tid forbi. Det blev derfor ikke *Ayasha*, der styrtede ham, thi vel gjorde hun strax Opstand, men blev fanget i Slaget ved *Bassora* og maatte slaae sig til Ro*), men Prophetens arrige Fiende *Abu Sophian*, der ved *Mekkas* Indtagelse kun paa *Skrømt* blev Muselmand, havde efterladt en kiæk Søn, ved Navn *Moavia*, som var Statholder i *Syrien* og lod med Held Sværdet dømmen i den gamle Trætte**). Vel kom han til Kort i Slaget, men da saa tre Muselmanske Sværmere (Karegiter) besluttede paa een og samme Dag at myrde baade *Ali* og *Moavia* med forgiftede Sværd, da fik kun *Ali* Bane-Saar, og *Abu Sophians* Søn anmassede sig Kaliphatet, uden at bryde sig enten om *Mekka* eller *Medina*, *Prophet* eller *Alkoran****).

Moavia tog sit Sæde i *Damask* og *Abu Sophians* Æt (Omniaderne) beholdt Kaliphatet henved et heelt Aarhundrede (660-750), men de tog Hoffet i Byzants til Mønster1, saa her vilde slet Intet være om dem at sige, dersom ikke Musel-Mændene i deres Dage havde indtaget *Nord-Afrika* og *Spanien*.

Det ulykkelige *Nord-Afrika*, som efter et *Vandalisk* Aarhundrede havde haft et *Byzantinsk*, var allerede under *Othman* hærgnet og plyndret af en *Araber-Sværme*, og nu da Kalipherne efter Helte-Tiden vilde fortsætte Erobringerne, blev det i hele *halvtredsindstyve* Aar et Tvistsens Æble mellem dem, Byzantinerne og indfødte Barbarer (Berber), indtil hardtad hvert Spor af Christendom, Dannelsen og Velstand var udslettet. Berber-Dronningen *Kahina* skal, efter *Arabernes* Sigende, ret med Flid have ødelagt *Stæderne*, hvis Pragt og Rigdom hun meende, var det Eneste, der lokkede de Fremmede; men Gibbon anmærker rettelig, at hun giennem Aarhundreder havde *-*-* 663 haft gode Forgiængere, og *Karthagos* Ødelægger *Hassan* Ben Naman var i det Mindste en flink Med-Arbejder. Denne *Hassan* og hans Eftermand, *Musa* Ben Nasir, var det, som paa Overgangen fra det *Syvende* til det *Ottende* Aarhun drede fuldendte *Nord-Afrikas* Erobring og hævdede *Araber-Byen Kairvan* (i det gamle *Kyrenes* Nabolag) til Landets

Hoved-Stad*).

Hvor meget lettere *Musa* og hans Forløber *Tarik* slap til Spanien, har vi i Vest- *Gothernes* Historie allerede seet, og at der i denne Afkrog af Kaliphatet snart (755) reiste sig et selvstændig Rige under *Abderahman* Ben Moavia, en *Ommiade*, der lykkelig undgik det store Blod-Bad, hvormed Proprietens Slægt omsider hævnede sig paa *Abu Sophians*, det kunde siden tidsnok i Forbigaaende meldes, men Musel-Mændene i Spanien (sædvanlig kaldt *Mohrer*) fik en egen Historie, som kræver Opmærksomhed. Her traf nemlig *Mahomed*s Tilhængere Folk for sig, der i Grunden var stærkere end de, og som ikke blot tilbød *Christus*, men troede virkelig paa ham, saa her fandt *Islamismen*, saavel som Pest-Vinden (*Samum*) fra Arabiens Ørk, sine Grændser, og der opstod en Vexel-Virkning mellem de *Østerlandske* og de *Nordiske* Udflyttere, der nødvendig maatte være *æventyrlig*, og bidrog ikke lidet til at give Ridder-Tiden det Fantastiske Sving og den Romantiske Dunkelhed.

Da *Araberne* ved deres Ankomst til Spanien endnu var i deres *Raahed*, og *Spanierne* ved Undertvingelsen tabde om end ikke al deres *Dannelse*, saa dog for en Tid baade Modet og Midlerne til at skrive Historie, veed vi kun Lidt om deres indbyrdes Forhold og Kamp i de første Aarhundreder, og vil kun bemærke, at den »*Pelagio*« som fra det *Tolvte* Aarhundredes *Spanske Krøniker* er smuttet ind i alle vore Haand-Bøger, som *Mærkes-Manden* mod de Vantroer, er *Spanieren Isidor* fra Badaioz ligesaa ubekendt som *Araberne*, og ventelig myntet paa fri Haand af den *Baleg* eller *Belg*, de Alle kiende, som en Anfører for de Ægyptiske Tropper i Nord-Afrika, der flygtede fra Berberne over til *Spanien* og gjorde der meget Ustyr **).

En af de tyve *Emirer*, der i mindre end 40 Aar fortrængte *-* 664 hinanden i det ulykkelige Land, som *Arabiske*, *Syriske* og Ægyptiske Røvere sloges om, nemlig *Abderahman* Ben Abdalla har derimod faaet et Navn i Verdens-Historien, ved at falde ind i *Frankrig* og blive liggende der, skiøndt *Araberne* kalde hans Nederlag kun lidet mod det, hans Formand *Alsama* leed ved *Toulouse* 721*).

Hvad nu *Abderahmans* berømte Tog angaaer, da skyldte vel de *Frankiske Krøniker* Hertug *Eudo* i Aqvitanien for at have været en Forræder, men af Overensstemmelsen mellem *Isidor* og *Araberne* see vi, det var meget mere Musel-Manden *Othman* Ben Neza (*Isidors* *Muneza*) der havde forbundet sig med de *Christne* og ægtet Hertug *Eudos* deilige Daatter. Denne Skam-Plet paa det blanke *Alfaruk* 1 (*Mahomed*s Skjold) skyndte *Abderahman* sig at afvaske med *Munezas* Blod, og sendte den Franske Skjønhed, som Musel-Manden havde elsket højere end sit Liv, til Kaliphen *Hixem* Alvalids Fruer-Bur**). Derpaa slog Emiren Hertug *Eudo* tilbage (732), trængte rask frem og stod just paa Nippet at bemægtige sig *Tours* med alle den hellige *Martins* Skatte, da *Karl Martel*, hvem *Araberne* kalde Kong *Kaldo*, stillede sig i Gabet med Franker-Hæren, og beholdt ikke blot, efter et haardnakket Slag, Val-Pladsen med Emirens Lig, men satte saaledes Skræk i de Vantroer, at de om Natten flygtede fra deres Leir og tabte Lysten til at gaae over *Alborta* (*Pyrenæerne*) og brydes med *Afrank*. At der i dette Slag faldt Muselmænd i hundredtusind Tal, er for Resten saa langt fra, at Man godt seer, det var kun *Mod*, de manglede, til næste Dag igien at bestorme de *Christnes* Fylking, som *Isidor* derfor ikke ueffen ligner ved »*Nordiske* *Iisbjerge*«, der kiølede godt den *Arabiske* *Brynde*.

Med dette Stor-Værk træde unægtelig *Frankerne* ind paa den store Skue-Plads, som *Christenhedens Lande-Værn*, og minde os om at sige *Øster-Leden* Farvel indtil videre, hvad vi da ogsaa gjerne gjør, saa kort som mueligt

Det var *Haschemiten Asefah*, Ætmand af Prophetens Far-Broder *Al Abbas*, der styrtede *Ommiaderne* (750), hans Eftermand *Al Mansur* grundede det berømte *Bagdad*, der blev *Abbasidernes* Hoved-Stad, og ved Slutningen af det *Ottende* Aarhundrede gjorde *Harun* Al Raschid en vis *-* 665 Opsigt i Verden, der dog ingen Ting var imod den samtidige Keiser *Karl* den Stores. I *Abbasidernes* Dage var det, endeel Araber begyndte at dyrke Videnskaberne, men det vil dog kun sige: de lærde *Græsk*, oversatte endeel Bøger derfra paa Arabisk, skrev daarlige *Krøniker* og stræbde at bygge et Philosophisk System af *Aristoteles* og *Alkoranen*, hvad der bekom *Islamismen* omtrent som de *Tyrkiske* Leie-Tropper, hvormed *Abbasiderne* omgav deres Throne.

Kaste vi nu et Blik paa det *Byzantinske* Rige, som *Araberne* i det *Syvende* Aarhundrede indskrænkede til den *Thrakiske* og *Natoliske* Halv-Øe, med en Stump af den *Apenninske*, da er det Vigtigste, vi see, at disse Stumper endnu udgjorde hvad der ved *fælles* Sprog og *Dannelse* hængde *naturlig* sammen, og maatte ganske anderledes støde *Araberne* fra sig end *Syrien* og Ægypten. Hertil kommer, at saasart den Arabiske Begeistring [Spaanild] var slukket, maatte ikke blot den Græske Ild med alle Ruinerne af den Græske Storhed sætte *Byzantinerne* istand til med Held at forsvare sig mod Musel-Mændene, som mod andre Barbarer, saa Grunden hertil maa slet ikke søges hos de *Byzantinske* Keisere, som næsten Alle var Uslinger og kun meer eller mindre afskyelige Tyranner.

Heraklios, en Statholders Søn i Afrika, som afløste Blod-Hunden *Phokas*, havde sin Nød med *Perserne* og fik Skam af *Araberne*, beholdt selv Thronen en heel Menneske-Alder (610-40) og Ætmænd paa den Aarhundredet ud (til 711), men disse *Heraklider* udmærkede sig kun ved at skiære Næse og Øren af hinanden, og Skrabe-Kagen, *Justinian* den Anden, var baade med og uden Næse et af de ækleste Dyr under Solen.

I det Ottende Aarhundrede (717-97) stod den *Isauriske* Æsel-Driver *Leo* og hans Æt for Styret, og med dem pleie de *Protestantiske* Historie-Skrivere at gjøre en Undtagelse¹, naar de sværte *Byzantinerne*; men at de er ene om det, viser strax, det maa være *Partiskhed*, og saa naturlig den for Øieblikket er os Alle, gjør vi os dog kun latterlige ved at vise den i Historien. Sagen er nemlig, at de *Isauriske* Keisere, og især den Midterste, *Konstantin Møgtold* (Kopronymos), som rasede hele tredive Aar, var svorne *Fiender* ad *Kirke-Billeder*, *Helgen-Levninger*, *Munke* og Alt hvad vi pleie at kalde *Papisteri*, og skjøndt vi nu ikke kan nævne noget *Godt*, ^{*} 666 de var *Venner* ad, eller vise, at *Papister!* bedre end andet aandeligt Ukrud lader sig udrydde med »Ild og Sværd,« som var de *Isauriske* Reformatorers eneste Vaaben¹, saa synes vi [man] dog, de var nidkiære Sandheds-Vidner, som Man maa rose og, saavidt mueligt, holde deres afskyelige Tyranni tilgode. Denne Tanke-Gang behøver imidlertid kun at blive klar, for at dømme sig selv, og vi skulde derfor lade *Isaurerne* ligge hos de nysnævnte *Heraklider* uændsede, dersom deres *Billed-Storm* ikke havde gjort Opsigt over hele Christenheden og fundet saa almindelig Modstand, at den ved første Øiekast maa synes uforklarlig. Kun derfor maae vi gjøre opmærksom paa dens Sammenhæng med *Isiamismen*, som en *dødfødt* Reformation, der havde sit kirke-historiske Moder-Skiød i et dunkelt Kiættereri fra det *Syvende* Aarhundrede, meget omtalt under Navn af *Paulicianismen*. Den samme drengagtige Selv-Klogskab, der indbildte *Mahomed*, han havde slugt al Viisdom. yttrede sig ogsaa hos disse Kiætttere i *Armenien*, *Syrien* og *Lille-Asien*, men var dog alt for svag til paa een Gang at trodse alle Levninger af aandelig Følelse og Middel-Alderens *naturlige* Drift til at forvekle det Synlige med det Usynlige, saa her vilde Man neppe lagt Mærke til det urimelige Indfald, naar det ikke i de *Isauriske* Keisere og deres haandfaste Landsmænd havde faaet saa frygtelige Apostler. Den sidste *Isaurers* Moder, Keiserinde *Irene* fra *Athenen*, samtidig med *Karl* den *Store*, stillede endelig saa nogenlunde Billed-Stormen, som saa ganske havde sin Tids *Aandelighed* imod sig, at baade det Ottende Aarhundredes Lys: *Johannes* fra *Damask* og alle de *Byzantinske* Skribenter forsvare Billederne og fordømme *Isaurerne*, som Muselmænd i Hjertet og langt værre end de i umenneskelig Grusomhed. Vist nok paastod især den første *Leo*, at han havde dyb Ærbødighed for de Personer, hvis Billeder han beskæmmede; men da en berømt Munk, efter samme Tanke-Gang, traadte paa Keiserens Bryst-Billede, blev *Leo* saa rasende forbittret, at det er klart, han vilde i det Mindste siden vist have skaanet Billederne af hvem han virkelig ærede!

*
—
667

Franker og Longobarder.

Byzantineren *Priskos*, hvem vi nok huske fra *Hunne-Leiren*, stødte der, en Morgen-Stund, han gik og ventede udenfor en Hunne-Høvdings lukte Dør, paa en *Græsk* Kiøbmand, som han, til sin store Forbauselse, hørde, slet ikke længdes efter den *dannede* Verden, hvori, som han sagde, der kun var Ret for den Rige og Galger for Smaa-Tyve, ingen Grændse for Skatterne, ingen Ende paa Plagerne, ingen Beskyttelse mod Barbarerne og ei engang Frihed til selv at forsvare sig, mens iblandt *Hunnerne* hvem der turde vove sin Trøie og vilde nøies med sin Deel af Byttet, kunde leve som en Herremand.

Hvorledes nu *Haar-Kløveren* stræbde at bevise Kiøbmanden, at det *desuagtet* dog var »den bedste Verden«, han i sin Blindhed vragede, det er morsomt nok at læse, men hører ikke hid; thi skjøndt Taleren, efter sit eget Sigende, pressede Taarer af Tilhørers Øine, vilde Beskrivelsen dog aldrig overbevise os om, at Man let kan trøste sig over al Mangel paa *Ret* og *Frihed* i det daglige Liv, naar Man kun har dem paa Papiret og hører dem veltalende skildret ved høitidelige Leiligheder. Derimod kan vi, ved Overgangen til de haarde Halse i *Frankrig*, *Italien* og *Tydskland*, vel trænge til at mindes om, at Tilstanden hos dem var dog i Grunden langt taaleligere for en fribaaren Sjæl, end i den fine, falske, ret med Flid fordærvede Verden, saa det kommer kun af Feighed og Kiælenskab, naar vi heller vilde leve[t] mellem det *Sjette*, *Syvende* og *Ottende* Aarhundredes *Byzantiner* end mellem *Franker* og *Longobarder*.

Det skal imidlertid aldrig nægtes, at Livet mellem disse bomstærke Halv-Tydskere var i det Hele saa *Hunnisk*, at det umuelig kunde tildrage sig *Menneske-Aandens* Opmærksomhed, dersom *Den* ikke selv, huusvild trindt om Land, havde fundet et Fristed midt imellem de ubehøvlde Krabater, hvor *Den* i Stilhed forberedte, hvad der under *Karl* den *Store* begyndte at skimtes og er aldrig siden forsvundet, men udstrakke sin velgiørende Virksomhed lige til os og vil giennem os, tør vi haabe, udstrække den ned til de sildigste Tider.

Dette Fristed var øiensynlig *Munke-Buret*, hvoraf, om end først efter et *Aartusindes* Forløb, den store *Reformator* 668 udgik, og hverken dets Dunkelhed eller Nogen af de Synder, som hemmelig og aabenbar gik der i Svang, maa da bringe oplyste Folk til at miskiende denne besynderlige *Kirke-Stat*, der med sin strænge

Orden dannede en uundværlig Modsætning til den i Verden herskende Lovløshed, aftvang, med Himlen og Evigheden til sit Maal, en uhyre verdslig og barbarisk Tid Ærbødighed for Aand, paatvang dens Hedenskab i det Mindste et Christeligt Skin, og virkede derved usigelig meget baade til at lindre den nærværende Plage og forberede en menneskelig Tilstand i lysere Tider. Naar det derfor i Protestantiske Lande [Bøger] endnu er sædvanligt, at bryde Staven over *Kloster-Livet i Middel-Alderen*, da maa Man rødme paa deres Vegne der kalde sig *oplyste*; thi naar det ei kommer af Dyriskhed, røber det dog en rasende Blindhed, med et saadant Chaos for sig, som Livet var i hine Tider, at udøse sin Galde over Giæringen af de bedste og ædleste Kræfter, fordi den ei var, hvad den umuelig kunde være: enten *reen* eller *klar*. Til *Kirke-Historien* hører det at vise, hvorlidet det *Christus-Rige*, Man i Klostrene stræbde at oprette, lignede det, der fra *Apostlernes til Irenæi* Dage blomstrede paa Jorden, medens den ei lader ubemærket, hvor underlig dog den himmelske Spire til et Saadant netop i Munke-Buret bevaredes; men i Verdens-Historien har vi kun Ret til at sammenligne *Munkenes Christus-Rige* med den *Byzantinske Keisers*, med *Mahomed's* og hvad der ellers rager frem paa Jorden, og uhyre forblindede maae vi da være, om vi, istedenfor at beundre dets Glands, kun har Øie for dets Skygge-Side, saare uskiønsomme, hvis vi, istedenfor at velsigne, tvertimod forbande dets Ihukommelse !

Uden derfor at inklade os paa kirkehistoriske, end sige da paa reen personlige, kirkelige eller theologiske Spørgsmaal, opdage vi med Glæde og betragte med Ærbødighed de to Mænd i det *Sjette Aarhundrede*, som er Munke-Livets Patriarcher og Christus-Rigets Stiftere i Vester-Leden: *Benedikt den Hellige* og *Gregor den Store*, der, trods Alt hvad Man kan udsætte paa dem, staae i *deres Tid* som Menneskehedens Skyts-Engle, neddalede fra Skyerne, og har hævdet sig et udødeligt Navn blandt dens største Velgjørere.

Medens nemlig *Italien* ret egenlig lignede *Hunne-Leiren*: i *Odgers* (Odoakers) Dage og under *Gothe-Levningens Døds-Kamp* med de *Byzantinske Leie-Tropper*, da reiste sig i disse to Mænd Alt hvad der var tilbage af *Christendom* og 669 *Aands-Kraft* seierrig mod det herskende *Barbari* og *Hedenskab*, og medens det er klart, at vi kende *Kampens Love* langt bedre end de, bliver det dog et stort Spørgsmaal, om vi i deres Sted vilde havt Mod til at vove nogen Kamp, end sige Kraft til at vinde den mageløse Seier, hvis Frugter vi have nemt ved at høste.

Benedikt fra *Norcia* mellem Apenninerne (i det gamle *Sabiner-Land*) var Skole-Drengi Rom, da Odger og *Thjodrik* droges om Landet; men den verdslige Viisdom smagde ham ikke, saa han, kun fjorten Aar gammel, »vankundig med Flid og viselig ulærd« (*scienter nescius et sapienter indoctus*), flygtede til Ørken og forstak sig i en Klippe-Hule, medens *Thjodrik* den *Store* forgiæves stræbde med Mand-Viid og Kæmpe-Styrke at betvinge Uhyret i sin Barm og i sit Rige. Først da *Thjodrik* var borte, traadte *Benedikt* for Lyset og stiftede (omtrent 528) Klosteret paa *Monte Cassino*, ved *Ponte Corvo* i Samniter-Egnen, der, som *Benediktiner-Ordenens* Moder-Skiød, er blevet berømt over hele Christenheden, og det med Føie; da alle *Sydens Stater*, alle *Nordens Kirker*, og hele den store *almindelige Høi-Skole*, maa betragte det som deres Vugge. Det var nemlig ikke det *Østerlandske* Munke-Væsen, *Benedikt* indførte, men netop det, han, efter selv at have prøvet det, fortrængte, deels som ufrugtbart og deels som overspændt, i det han stræbde at indføre en Regel, ei blot beregnet paa Andagts-Øvelser i Sværmer-Aarene, men paa hele Livet, med alle dets Kræfter og Skrøbeligheder, og paa hele Menneskehedens Tarv. I hans Kloster skulde ingenlunde den udvortes Spægelse, men den Indvortes, som er *Lydighed* og stræng *Orden*, være Hoved-Sagen, og *Legems-Arbeide*, *Boglig Kunst* og *Skole-Hold* gaae Haand i Haand med *Andagts-Øvelser*, og Brødrene saaledes, mens de forarbejdede deres egen Salighed, baade lære og vise Barbarerne, hvorledes Frihed og Lydighed, Himmel og Jord, Arbeide for Tiden og for Evigheden lod sig godt forbinde, og førde da Velsignelsen med sig.

Dette, fælde ikke blot alle fromme men ogsaa alle kloge Mænd i hine tøileløse og ryggesløse Dage, var en stor og herlig Tanke, saa at endnu før *Benedikts Død* (542) udbredtes Ordenen ved hans Discipler *Maurus* og *Placidus* til *Frankrig* og *Sicilien*, og de mange Smaa-Mirakler, Man snart vidste at fortælle om *Munke-Faderen*, hvor daarlig de end ellers maae findes 670 hjemlede, var dog uægtelig kun Billinger af det *Store*, han gjorde paa hele sin Tids-Alder*).

Imellem *Frankerne* forvildedes imidlertid, efter deres egen Bekiendelse, den ny Orden meget snart, og endnu før kom *Longobarderne* til *Italien*, hvor de foer frem som vilde Hedninger og forstyrrede selv Klosteret paa *Monte-Cassino* (586), saa Munke-Faderen var dog i Grunden blevet sønneløs, hvis ikke et Aars-Tid før hans Død *Gregor den Store* var kommet til Verden og havde, langt meer ved at træde i hans Spor end ved at skrive hans Lov-Tale, sikkert ham en varig og velsignet Ihukommelse.

Dengang nemlig *Benediktinerne* maatte rømme Marken for *Longobarderne*, tyede de til *Rom*, som vel ikke meer var Verdens Hoved-Stad, men dog Sædet for Apostlernes Eftermand og for den høieste Dannelse, der end fandtes i Vester-Leden, og i denne mærkværdige By, som vi aldrig giennem Middel-Alderen kan tabe af Sigte, traf de den store Beundrer af Munke-Faderen, høivelbaaren, rig og æret, og derhos, efter Tidens Leilighed, udmærket lærd og veltalende. Den gode Modtagelse, *Benediktinerne* fandt i Rom, hvor de længe dvælde i det saakaldte *Lateranske Kloster*, maa da vist for en stor Deel tilskrives *Gregor*, ligesom det sikkert var Omgangen med *Benedikts* Discipler, der havde bestemt denne rige Romerske Prætor [(Overdommer)] til at slaae sig fra Verden, gjøre sit Huus til et Kloster, hvori han selv blev Munk, grunde sex Klostre paa *Sicilien* og uddele Resten af sit Gods iblandt de Fattige. *Gregor* var imidlertid snart kommet ud af *Munke-Livet*, for som Pavelig Gesandt at gaae til *Konstantinopel*, og da den store Landfar-Sot, efter en farlig *Oversvømmelse*

af Tiberen, hjem søgte Rom (omt. 589), blev Gregor eenstemmig valgt til Biskop, efter *Pelagius*, der selv var et af de første Offere for Lande-Plagen **).

Hvorlidet denne Stilling var efter *Gregors* Sind, bevidner ikke blot hans Vægning og hyppige Klager over de mange verdslige Forretninger, der laae til den Romerske Bispestol, men især hans kort tilforn mislykkede Forsøg paa at gaae som Missionær til *Britannien* og [at] omvende de hedenske *Angel-Sachser*; men da han ogsaa som Biskop i Rom erhvervede sig Hæders-Navnet: *Angel-Sachsernes Kirke-Fader*, maae vi ^{**} 671 nødvendig finde, han, ved at bestige det Apostoliske Sæde, kom paa sin rette Hylde; thi Italien trængde høit til en »*Geistlig Fyrste*«, der kunde indskyde de altfor Verdslige Ærbødighed, og den ny Dannelse, der spirede i Vester-Leden, trængde som en fin og spæd Plante under en raa Himmel-Egn, til den omhyggeligste Pleie af en saadan *Statholder* for *Aanden*, som Bispen i Rom med *Gregor* den *Store* begyndte at være.

Dette er, Man sige for Resten hvad Man vil om [Kirke-] Fyrsten, der kaldte sig »Guds Tjeneres Tjener«, Bemærkninger, som gjør sig selv, naar Man med aabent Øie betragter *Franker* og *Longobarder*, og med dem, som det efter *Gothernes* Undergang syndes², *Vester-Ledens* eneste Haab.

Om *Longobarderne* fortæller deres egen *Saga-Mand* i *Karl den Stores Dage*, *Povel Varnefredsøn*, at de var fra *Nørre-Leden* og hedd oprindelig *Vendler* eller *Vendelboer*, men fik deres bekiendte Navn, som betyder de *Lang-Skiæggede*, af *Odin* (*Vodan*) selv ved en egen Leilighed. De skulde nemlig engang slaaes med *Vandalerne*, som var *Odins* Yndlinger, og i den Nød tyede deres Høvdingers Moder *Gambara* (vor *Kæmpe-Vises* gamle Fru *Birthe*)³, som var en klog Kone, til *Frigga*, der ikke blot røbede, at *Odin* havde lovet det Folk Seier, han næste Morgen ved *Solens*⁴ Opgang først fik Øie paa, men gav det gode Raad, at *Vendlernes* Kvinder paa den Time skulde stille sig med udslaget⁵ Haar for den østre Glug, som *Odin* vilde see ud ad. Det skedte, og da Kvinderne strax faldt *Odin* i Øinene, spurgde han, hvad det var for *Skiægge-Mænd*, hvorpaa *Frigga* anmærkede, at havde han givet dem Øge-Navn, fik han nu ogsaa skiænke dem Seier i Tilgift*).

Heraf kan Man nu troe hvad Man vil, naar Man kun ikke overseer det gyldne Vidnesbyrd om at *Longobarderne* dyrkede *Nordens Guder*; thi uden at tale om Andet, sad det *Skiæg*, de fik Navn efter, snarere paa *Relingen* af deres *Lang-Skibe* end paa Hovedet af deres Fruer, og da *Velleius Paterculus* allerede tidlig i det Første Aarhundrede veed af *Longobarder* ved *Elben* at sige, maa Navnet være ældre end den Fru *Gambara*, der i det Allerhøieste levede tolv Menneske-Aldere før *Alfvin* 6 (*Alboin*) *Edvins* (*Audoins*) Søn, som seent i det *Sjette* Aarhundrede førde *Longobarderne* til Italien.

----- 672

Hvordan i Øvrigt disse Godtfolk havde turet om, siden, som det hedder i *Visen*: *Ebbe* (*Iver*) og *Aage* de *Hellede* (*Helte*) froe »siden de for Hunger af *Skaane* drog«, kan her ikke komme i Betragtning, men i *Prokops* Dage boede de ensteds i *Ungern* og forstærkede *Narses* mod *Totilas* med en udvalgt Trop under *Prinds Alfvin*s Anførsel. Saaledes gjorde de Bekiendtskab baade med det smukke Italien og med alle dets Svagheder, og det kunde være Grund nok til det følgende Indbrud, men Man fortæller imidlertid, at da *Narses* faldt i *Unaade* hos *Justinian* den *Stores* Eftermand, *Justin* den *Yngre*, og blev afsat fra Italiens Bestyrelse, skal han selv under Haanden have indbudt *Alfvin*, ja, det hedder end ydermere, at det især var Keiserinde *Sophie*, der havde¹ spottet med hans Skade og sagt, han hørde til *Rokken* i *Fruer-Stuen*, hvorover han i sin *Harme* lovede at rende hvad Keiserinden i alle sine Dage nok skulde bare sig for at trende *).

Dog, hvad der end var Anledningen, saa brød *Kong Alfvin* op ved *Paaske-Tider* 568, ikke blot med *Krigs-Hæren*, men med alle dem, der kunde baade krybe og gaae, fik over 20000 *Sachser* og allehaande *Barbarer* i Ledtog med sig, og brød saa over *Alperne* ind i Italien**). *Friuli* [(*Friaul*)]² var den første Stad, der faldt i hans Hænder og der satte han sin *Marsk* og *Frænde* *Girulv* til Hertug og Grændse-Vagt, hvad *Girulv* dog kun bekvemmede sig til at være, paa det Vilkaar, at han beholdt hos sig Endeel af de ypperste Slægter og af de ædlestes Heste***). *Alfvin* gik nu videre og synes ei at have mødt nogen mærkelig Modstand, undtagen i *Pavia*, som han maatte beleire hele tre Aar, og lovede derfor høitidelig at lade alle Indbyggerne springe over *Klingen*; men hans Hest var ædelmodigere [end han], thi da han holdt sit Indtog, lagde den sig med ham i *Porten* og vilde hverken lystre *Ride-Pidsken* eller *Sporerne*, førend *Alfvin* tog sit Ord i sig og lovede at lade *Naade* gaae for *Ret*). Hermed endtes imidlertid ogsaa *Alfvin*s *Seiervindinger*, thi kort efter blev han myrdet, ved *Forræderi* af sin *Dronning* *Rosemund*, en *Gepidisk* *Konge*-Daatter, af hvis *Faders* *Hoved-Skal* han havde gjort en *Drikke-Skaal*, som han engang i *Fuldskab* nødte *Rosemund* til at tømme).

----- 673

Efter *Alfvin*s Mord gjorde *Longobardernes* mange Hertoger sig uafhængige, og lod i hele ti Aar *Thronen* staae ubesat; men den *Byzantinske* *Statholder* (*Exarch*) i *Ravenna* drog dog ingen Fordeel deraf, og *Togene* som de *Frankiske* *Fyrster* for *Byzantinske* *Penge* gjorde over *Alperne* vandt heller Ingen ved, uden de, der med *Byttet* kom i *Behold*, saa Man maatte tænke, *Longobarderne* havde været Mestere i den Kunst at bringe mange *Hoveder* under een Hat, dersom ikke den samtidige *Gregor* den *Store* betroede os, at vilde hans *Guds-Frygt* tilladt ham at lave *Blod-Bad*, skulde *Longobarne* ligesaalidt beholdt *Hertuger* eller *Grever*, som *Konger* og *Fyrster* *).

Det vilde imidlertid ligesaalidt været det *Apostoliske Sædes*, som Italiens og Verdens *Gavn*, om

Byzantinerne var kommet til at spille Mester, og *Gregor*, som selv følte han var mindre *Romernes* Biskop end *Longobardernes***), vandt virkelig disse Vildmænd saavel for Menneskeheden som for Kirken, især ved Hjælp af den Baierske Fyrste-Daatter *Thjodlinde*, som, da *Longobarderne* igjen tog sig en Konge, blev deres Dronning***). *Thjodlinde*, som selv var christnet, og bar dyb Ærbødighed baade for *Gregors* Embed og Lærdom, gjorde sig nemlig saa elsket blandt *Longobarderne*, at de efter hendes første Gemahls (Othars) Død, tilbød at give den Kronen, som hun gav sin Haand, og nu valgde hun Hertug *Aage* (Agilulf)² af *Turin*, hvem hun ikke blot formaaede til at antage Christendommen men ogsaa til at holde Fred med Rom).

Hermed endtes det *Sjette* Aarhundrede, og i det *Syvende* er det især Kong *Grimvald*, der for et Øieblik tildrager sig vor Opmærksomhed, fordi det var i hans Dage *Byzantinerne* sidste Gang prøvede paa igjen at rive *Italien* til sig.

Det var Herakliden *Konstans*, som i Midten af det *Syvende* Aarhundrede, efter at have ladet sig slaae til Søes af *Araberne*, og ved Brodermord og andet Tyranni gjort sig forhadet i *Byzants*, vilde gjøre det Mester-Stykke at styrte ^{****} 674 *Longobardernes* Throne, for saa igjen at reise sin i det evige *Rom**); men en feig Tyran kunde aldrig valgt et uheldigere Øieblik til at sanke Laurbær i *Italien*, end da *Grimvald* stod for Styret. Han var en Søn af Hertug *Girulv* i *Friuli*, og da *Avarerne* i hans Barndom indtog Staden, vilde En af hans ældre Brødre slaae ham ihjel paa Flugten, for at han ikke skulde falde i Fiendens Hænder, men *Grimvald* sagde: nei, det behøves ikke, jeg kan godt holde mig paa Hesten, og derved fik han Lov at leve. Siden, da en samvittighedsløs *Byzantiner* stjal Livet af hans ældre Brødre, flygtede *Grimvald* til sin Foster-Fader *Erik* (*Arrichis*) som var Hertug i *Benevent*, blev det [Hertug] efter ham, og bemægtigede sig omsider Kronen, da to Sønne-Sønner af den Baierske *Thjodlindes* Broder (*Godbert* og *Berthard*) kivedes om den. Selv slog *Grimvald* *Frankerne*, der som sædvanlig vilde fiske i rørte Vande, men sin Søn *Rumvald* havde han sat til Hertug i *Benevent*, hvor han nu blev beleiret af Keiser *Konstans* og trængtes saa hardt af den *Byzantinske* Krigs-Konst, at han maatte kalde sin Fader til Hjælp. Saasart imidlertid Keiseren hørde, at *Longobarder*-Hæren var paa *Benene*, ophævede han Beleiringen og trak sig tilbage til *Neapel*. Herfra sendte han vel en Høvding, som *Longobarderne* kalde *Sabur* (*Sapor*) med 20000 Mand for at knuse *Rumvald*; men Hærene mødtes knap i aaben Mark, før *Skrællingerne* følte, det gjorde ingen Gode at brydes med Kæmper; thi da den Kongelige *Vaaben-Drager* *Amelung* ikke blot stak en Rytter af *Sadlen*, men legede *Himmel-Spræt* med ham, da flygtede *Byzantinerne* og lod sig heller tage i Nakken af Døden end gaae den under Øine. Keiseren, som nu fandt, de Fremmede var ham for stærke, maatte da nøies med at mishandle og udplyndre sine Egne, og især gik det ud over *Rom*, som han i tolv travle Dage stræbde at berøve alle dens Kostbarheder, saa han endogsaa tog *Kaabber-Taget* af *Pantheon*, der nu var omdøbt til et Tempel for vor Frue og alle Helgene**).

Hertugdømmet *Benevent*, der til en Tid udstrakte sig næsten over hele *Nedre-Italien*, beholdt *Grimvalds* Æt giennem flere Aarhundreder, men den *Lombardiske* Krone, som *Grimvald* med stor Hæder bar en halvsnes Aar, vendte strax efter hans Død (671) tilbage til den landflygtige *Berthard*, og forblev hos *Thjodlindes* Slægt til Begyndelsen af det *Ottende* Aarhundrede, da Denne, ved at rase mod sig selv, forspildte ^{*} 675 sin Lykke og forkortede selv sine Dage. Da steg *Asbrand*, en Ven af Huset, men landsforvlist for sin Troskab mod *Berthards* umyndige Sønne-Søn, og hans Søn *Lodbrand* (*Luitprand*) førde næsten i en heel Menneske-Alder (711-43) Spiret med Æren, medens *Araberne* tog *Spanien*, men fandt, tildeels ogsaa ved hans [*Lodbrands*] Forbund med *Karl* Hammer, deres Grændse i *Frankerig**).

I *Lodbrands* Dage var det, de *Isauriske* Keisere, ved at bestorme Billederne, ret egenlig fægtede med Skygger og mistede derved, iblandt Andet, næsten al deres Magt og Indflydelse i *Italien*. De *Romerske* Biskopper tog nemlig Billederne i Forsvar, og da de *Byzantinske* Tyranner vilde gjøre dem til Martyrer for det, benyttede *Gregor* den *Anden* og den *Tredie* (715-41) Folke-Troen og andre gunstige Omstændigheder til at gjøre baade sig og *Rom* uafhængige. At *Exarchatet* derved blev en Stad mindre, havde vel i sig selv ikke stort at betyde, men at *Byzantinerne* fik *Apostlernes Eftermand* imod sig, som hidtil havde været deres bedste Støtte i *Vester-Leden*, det spaaede *Exarchatets* Undergang, der ogsaa alt under *Lodbrand* øiensynlig nærmede sig og paafulgte under hans Eftermænd *Rakke* og *Astulv***).

Disse to Brødre var Sønner af Hertug *Pemme* i *Friuli*, og havde nær bragt *Bisperne* i *Rom* til at fortryde deres Opstand mod *Byzantinerne*; thi det var haarde Halse, og for *Astulv* især var ingen Ting hellig, men til *Roms* og hele *Verdens* Lykke havde *Frankrig* nu i *Karolingerne* faaet en Herre-Slægt, der, uden at være enten nøisom eller blødsøden, dog havde Endeel tilovers for Kirken og fandt det derhos meget bekvemt, som den hellige Faders *Vaaben-Drager*, at udvide deres Herredømme syden for *Alperne****).

Hermed vender Historien sig da1 til *Frankerne*, som i det *Otten de* Aarhundrede naaede at foreskrive hardtad alle de bekjendte Folk i *Vester-Leden* Love, men dog maae vi endnu engang i Forbigaaende standse ved Klosteret paa *Monte Cassino*, thi det blev i Aarhundredets Løb, under *Gregor* den *Tredie*, opbyggt paa Ny, og inden dets hellige Mure træffe vi ikke blot ^{***} 676 *Longobarder*-Kongen *Rakke* og *Franke*-Drotten *Karloman*, der godvillig ombyttede *Purpur*-Kaaben med *Munke*-Kappen, men ogsaa næsten alle vore *historiske* Ledsagere*). Navnlig møde vi der *Povel* *Varnefreds* søn, hvis *Longobarder*-*Krønike*, som, desværre, slutter med *Lodbrand*, ei blot er den Eneste, vi har, men vel den Ypperste af alle1 *Middel*-Alderens *Latinske* *Krøniker*, livlig, klar og, saavidt muligt, udstrakt til hele *Christenheden*. Denne Hæders-Mand var selv en *Longobard*, hvis *Tip*-*Oldefader* indvandrede med *Alfvin* og nedsatte sig i *Friuli*, hvorfra hans Sønner vel blev

ført i Fangenskab af *Avarerne*, men En af dem fandt dog Vei tilbage over Bjergene og blev Stam-Fader til vor *Povel*: [der var] Haand-Skriver hos den sidste Longobarder-Konge, *Desiderius*, og [var] denne sin gamle Herre for tro til at tjene den Ny tiltakke, skiøndt den Ny var *Karl* den *Store*. Denne Herre, som fattede Mistanke til ham, sparede imidlertid Skrivers Hænder for hans Hoveds og Hovedet for Hændernes Skyld, og skiøndt *Povel* siden flygtede fra sit Forviisnings-Sted (de Termiliske Øer) til *Benevent*, hvor hans gamle Herres Daatter var gift med Hertugen, saa sendte Keiser *Karl* ham dog en meget venlig Hilsen, da han omsider slog sig fra Verden og levede for Himlen i Klostret paa *Monte Cassino***).

I det vi nu vende os til *Frankerne*, hvem deres Saga-Mand, Øm eller Høm (Aimo), i det Tiende Aarhundrede, lader nedstamme fra *Trojanerne*, maae vi lade det staae ved sit Værd, om de var af *Tydske* eller *Nordiske* Herkomst, og blot bemærke, at deres Herre-Slæggt kaldtes *Merovinger*, og sagdes at nedstamme fra en *Havmand*, saa det vel egenlig burde hedde: *Mere-Vikinger* dvs. *Sø-Haner****). Mellem en heel Deel Høvdinger af denne »haarfagre« Slægt var Herredømmet deelt, indtil *Hilderiks Søn Ludvig 2* (Chlodvig), i Slutningen af det *Femte* og Begyndelsen af det *Sjette* Aarhundrede (481- 511), ved at udrydde hele sin Slægt, blev den eneste *Meroving*.

Denne *Ludvig* var det, som fra Nord-Ost brød ind i *Gallien*, efter det Vestlige Riges Opløsning, tog *Soissons*, med hvad dertil hørde, fra Romeren *Syagrius*, og stræbde at skille saavel *Visi-Gother* som *Burgunder* ved deres Deel af ^{*}^{*}^{*}^{*} 677 Byttet. Det vilde sikkert ogsaa lykkedes ham, hvis ikke *Thjodrik* den *Store* i *Ravenna* [*Verona*] havde standset og overlevet ham; thi selv nu gik han baade over *Saone* og *Loire*, som skulde sat ham Grændser, og banede med Vold og List sine Sønner ypperlig Veien til Enevolds-Magt

Vel naaede de fire *Ludvigs-Sønner*, af hvilke den Sidste *Lotter 1* (Chlotar) levede til 561, ikke at skille *Visi-Gotherne* ved *Septimaniën* eller *Languedok*; men derimod havde de ikke blot den Fornøielse at indtage det *Burgundiske* Rige, som foruden *Bourgogne* og *Lyon* indbefattede hele *Schweits*, men benyttede ogsaa *Oster-Gothernes* Vanheld til at bemægtige sig *Dauphinee* og *Provence*, og udstrakke paa en Maade deres Spir baade over *Batavien* og *Thyringen*, *Baiern* og *Swaben**).

Man indseer imidlertid let, at Udstrækning i Rummet kan hverken sikre Riger eller Fyrster Navnkundighed i Tidens Længde, naar der ellers ikke er noget Mærkværdigt ved dem, og den første bekendte *Meroving* havde sørget for, at hans Ætmænd, hvor bøddelagtig de end behandlede deres næste Frænder, dog ei *derved* kunde udmærke sig, men blot vise, at Æblet falder ikke langt fra Træet. Uagtet derfor *Lotter* omsider blev den eneste Arving til *Merovingernes* Magt og Eftermæle, vilde han dog ingen Plads finde her, hvis ikke det *Frankiske* Rige siden havde faaet meer at betyde; men dertil var Grunden allerede lagt ved *Ludvigs* Optagelse i den *Romerske* Kirkes Skiød.

Vist nok hængde det kun meget maadelig saramen med den *Franske Christendom*, saa det maa synes en underlig Partiskhed af det *Apostoliske Sæde*, at give *Ludvig* Titel af »den allerchristeligste« Konge, men naar vi huske, at paa den Tid var alle de døbte *Tydskere* og *Nordboer Arianer*, da maae vi finde det ganske naturligt, og naar vi ikke spørge, hvad Nytte *Frankerne* havde af Kirken, men hvad Nytte den havde af dem, vil Sagen findes i sin Orden. Det var *Ludvigs* Dronning, den *Burgundiske* Prindsesse *Hrodhild* (Chrothilde), der saa idelig indskiærpede ham Christi *Almagt*, at da han i et Slag med *Allemannerne* forgiæves havde anraabt sine Fæderne-Guders Bistand, paakaldte han *Christus*, med det Løfte, at vandt han Seier, vilde han lade sig døbe. Dermed var ^{*}^{*} 678 Kiøbet sluttet, Ærke-Bispen i *Rhelms* døbde *Franke-Drotten* med 3000 af hans Følge-Svende*), og al den Frugt, Man heraf kunde vente, var unægtelig et Slags Haab om at finde Raad mod Uraad i den *Christne* Kirke, og en vis Ærbødighed for Bisper og Præster, men især for *Ypperste-Præsten* i *Rom*, som havde Nøglerne til Himmerig og var saa langt fra Haanden, at han stod ingen *Franke* i veien. Sligt vilde nu sagtens *Apostlerne* selv knap fundet værdt at nævne, men deres *Romerske* Eftermand fandt, det var store Ting, hvorfor Man maatte see igiennem Fingre med Meget, og medens det blev hans [Bispens] egen Skade, at »han holdt Kiød for sin Arm«, var det unægtelig til Verdens store Gavn, at »Ordets skriftkloge Tjenere,« da de var blevet svage i Aanden, fik verdsligt Rygstyd, ligesom Man heller ikke let skal sige, hvilke aandelige Vaaben der vilde bidt paa hine Tidens *Franker* og *Longobarder*.

Lotter *Ludvigs* søn efterlod fire Sønner, som efter *Frankernes* Lov deelde Magten imellem sig, men efter *Merovingernes* Skik, stræbde ærlig at skille hinanden ved den saavel som ved Livet, og skiøndt *Damerne* havde overordenlig Indflydelse hos disse Fjerdings-Fyrster, i *Paris*, *Orleans*, *Soissons* og *Metz*, var det dog Synd at sige, de gjorde dem blødsødne.

Det er *Sigberts* [(*Sigurds*)] Dronning *Brynhild* og *Hilfriks* (*Chilperiks*) *Fredegunde*, der har faaet Skyld for alt det Onde, som var saare meget, der skedte Landet rundt i et halvt Aarhundrede, men, uden at tale om, at de i den hellige *Guntrams* Dronning, *Æstergild*, havde en farlig Medbeilerske til *Jesabels-Rangen***), maa Man dog huske, det er i alle Maader Mændenes Skyld, naar *Kvinderne* raade. Det er da ikke for at gaae irecte med de længst hensovne *Franke-Dronninger*, vi et Øieblik dvæle ved deres Ihukommelse, men fordi de virkelig, som *Heltinder* paa den *Franske* Skue-Plads, har en fjern Lighed med *Brynhild* og *Gudrun*, *Heltinderne* i det store *Gothiske* Sørge-Spil, og fordi den Ene af dem aabenbar var født til en Dronning i *Middel-Alderen*. Medens vi derfor lade det staae ved sit Værd, om *Fredegunde* havde mere Adkomst til at hedde den *Franske* *Jesabel*, end hendes *Hosbond* til at at hedde den *Franske* *Nero*, maae vi bemærke, at den

Visi-Golhiske Prindsesse *Brynhild*, som i næsten 50 Aar (566- 613) spillede en udmærket Dronning-Rolle i et fremmed og fiendtligt Land, efter et Øiens-Vidnes Beretning, var ikke blot ^{*}—^{*} 679 smuk og indtagende, men ogsaa høvisk, klog, og majestætisk*), medens *Gregor* den *Stores* Breve til hende bevidne, at hun baade havde viist megen Deeltagelse i den store *Angel-Sachsiske* Missions-Sag, der var hende anbefalet, og betragtedes af Paven som aandelig Syster til *Thjodlinde***). Hun var imidlertid i en slibrig Stilling og i slet Selskab: hendes Syster, som var gift med Kong *Hilfrik*, havde han ladet myrde, for at tækkes *Fredegunde*, selv blev hun, ved samme Dronnings Omsorg, tidlig Enke ***), og havde, som Formynderske, først for sin Søn og siden for sine Sønne-Sønner, ei blot en uforsonlig Medbeilerske at frygte, men mange haarde Halse at behandle, saa det var intet Under, om Exemplet smittede og Gemyttet forbittreredes; men Biskop *Gregor* af *Tours*, som har afmalet sine *Samtidige* og kiendte de første *tredive* Aar af hendes Dronning-Liv, ymter dog ei engang derom, og hvad senere Krøniker melde om hendes Grusomhed og *Løstgighed* i Alderdommen har da ikke stort mere Vægt, end hvad hendes Bøddel *Fredegundes* Søn, bebreidede hende: at hun var Skyld i ti Kongers Død, hvoriblandt han ikke blot regnede hendes egen Mand, Søn og Sønne-Sønner, men selv hendes Børne-Børns Børn, som han selv udrev af hendes Arme og lod myrde). Derimod er det vist, at Efter-Slægten tillagde hende næsten alle de prægtige Bygninger og andet Sligt, Man fandt i Landet), og hendes Hoved-Feil synes, ligesom *Gothernes* i det Hele, at have været en urimelig Forkiærlighed for alt *Romersk*. Hvad der styrtede hende, var da ogsaa de raa men kjække Øst-Frankiske Høvdingers Forbund med *Fredegundes* Søn: *Lotter* den *Anden*, der lod hende sønderrive af Heste).

Naar Man samler et Rige ved at sønderrive Kvinder og Børn, da sammenknyttes det i alt Fald ikke med Kiærlighed, som er »Fuldkommenheds Baand«, og hvor Helte-Giæringen er idel Udaad, krones den kun værdig med en evig Ulykke, saa *Fredegundes* Æt, som i halvandet hundrede Aar beklædte Frankrigs Throne, havde ondt ved enten at faae et roligt Sæde eller en lyksalig Regiering. De er derfor ogsaa kun blevet historisk mærkværdige i en Sum, som *Skygge-Kongerne*, om hvilke en Byzantiner giver den korte men fyndige Beskeed, at Man ^{*****)} 680 kalder dem »de *Langhaarede*«, fordi de har ligesom Svine-Børster langs ned ad Ryggen, og Man seer dem aldrig uden ved Mai-Gildet, hvor de tilbedes af Folket; for Resten æder og drikker de kun som *Umælende*, medens *Huus-Hovmesteren* regierer baade over dem og deres Rige*). Denne mageløse Stald-Foring begyndte allerede med *Lotter* eller *Lod* ver den *Andens* Søn, *Dagobert*, og naar Historie-Skriverne beklage, at de ikke engang kan hitte Rede i Raden af alle disse *Langhaarede*, end sige i deres Slægt-Register, da synes de at glemme, at i Historien kan Talen ligesaalet være om som for de *Umælende*.

Vi maae da holde os til *Huus-Hovmesterne* (*majares domus*) eller *Rigs-Drosterne*, og mellem dem møde vi da ogsaa strax *Karolingerne*, men hele det *Syvende* Aarhundrede maae vi dog springe over, for selv om dem at høre Noget, der er værdt at fortælle. Vel hedder det nemlig i Forbigaaende, at det var Karl den *Stores* Stam-Fædre, Biskop *Arnulf* i Metz og en vis *Pipin*, *Karlomans* Søn, der stod i Spidsen for Stormændene paa *Øster-Siden* (i *Austrasien*), da de gjorde Forbund med *Lotter* mod *Brynhild*, og at de gav saavel ham som *Dagobert* mange gode Raad; men da de samrne Konger, saavidt vi veed, ei gjorde Andet end Ondt, maae vi lade Raadenes Godhed staae ved sit Værd, som meget tvivlsom og heel ubetydelig. Den *anden* *Pipin*, *Asgisels* Søn, som skal have været *Arnulfs* Sønne-Søn, veed vi nok, opsvang sig til Herre baade *Øster* og *vester*paa, og sloges rask med *Bairer*, *Friser* og *Andre*, som ei vilde lystre; men hvad han sloges for meer end sin egen Fornøielse, og om han vilde Andet med Magten end have og holde den, det veed vi ikke; saa han er kun blevet os mærkværdig ved sin Søn: *Karl Hammer* (*Martel*), i hvem den ny Herre-Stamme begyndte at udfolde sig.

Hvad der gjorde *Karl Hammer* udødelig var nu vel hans berømte Seier over *Araberne* ved *Tours* (732), eller rettere hans langvarige, seierrige Kamp med dem om *Languedoc*, hvorved *Pyrenæerne* blev *Christenhedens* faste *Skiel-Stene*; men Seiren vilde dog hverken æret ham eller gavnet *Christenheden*, hvis der ikke i *Gallien* med det Samme var begyndt en bedre Tingenes Orden, end der [det] i de to *Merovingiske* Aarhundreder nogensinde tegnede til.

Det er nemlig, som en berømt Historie-Skriver (*Sismondi*)^{*} 681 har bemærket, ganske klart, at *den Franke-Trop*, derunder *Ludvig* indtog *Gallien*, allerede i Løbet af det *Sjette* Aarhundrede ei blot glemde sit Moders-Maal, men tilsatte alle sine Kræfter paa at tilegne sig *Galliske* Sæder og Laster, saa det er en ny *Franke-Stamme* der med *Karolingerne* bryder ind fra *Rhin-Egnen*, og viser, især under *Karl* den *Store*, anderledes baade Drift og Kraft til at danne sig efter Fortidens Hoved-Folk og efterligne deres Stor-Værk. Naar vi saaledes opmærksom betragte den Skildring, Biskop *Gregor* fra *Tours*, i *Ludvigs* *Sønne-Sønners* Dage, har givet os af sin Tid, da see vi strax, at de *Merovingiske* Franker knap brød sig om Andet end hvad der lod sig æde, drikke eller gjøre i Penge, saa alt Aandeligt var *Gallerne* overladt, blandt hvilke *Gregor* skinnede som et stort Lys, skiøndt han aabenbar kun var en lille Praas paa den hellige *Martins* Grav, hvorved Man ikke saae rettere, end at *Aanden* var gaaet alt *Kiøds* Gang og maatte, for at gjøre Mirakler, igien manes op af hellig Jord. Daglig sank de saakaldte aandelige Fædre dybere, saa hvad der under *Skygge-Kongerne* endnu kaldtes *Christendom* og *Boglig Konst*, var dem i det Hele fuldkommen værdigt, som vi kan see paa det Skrivsammen, hvormed en *Fredger* Skoledreng (*Scholasticus*) i Midten af det *Syvende* Aarhundrede vilde fortsætte *Gregors* *Franke-Krønike*; thi uden at tale om Stilen, der er som i vore Skole-Drenges *Stile-Bøger*, kan Man neppe ubeseet tænke sig et saadant Forbund mellem raa Tænke-Maade, annalistisk Tørhed og vrævlevurn Munke-Præk, som her er lagt for Dagen. Saalidt nu end de *tydsktalende* Franker, der giennem

det Syvende Aarhundrede tilkæmpede sig Over-Magten, udmærke sig ved Aand eller Dannelse, saa havde de dog med *Moders-Maalet* beholdt de ædlere Natur-Kræfter, og skiøndt *Karl Hammer* slet ingen Samvittighed gjorde sig over at slaae Galliske Bisper ihjel og give sine raa Kæmper deres Indtægter, beskyttede han dog de *Tydske Evangelister*, og traadte i et venligt Forhold til det Apostoliske Sæde, som fik afgjørende Indflydelse paa den Herre-Stamme, han var af, og paa det Rige, den kom til.

Det var, som vi veed, *Longobardernes* Nærighed, der nødte Paverne til at søge *Fransk* Understøttelse; thi vel see vi af *Gregor den Andens* Torden-Breve til den *Byzantinske Billed-Stormer**), at han betragtede *Longobarderne* som et ^{*}682 godt Rygstyd; men allerede hans Eftermand, *Gregor den Tredie*, der aldeles rev sig løs fra Keiseren, kunde dog ikke forliges med Kong *Lodbrand*, og da han klagede til *Karl Hammer* over den Longobardiske Ugudelighed, gjorde *Lodbrand* Forbund med Byzantineren for at tugte ham tilgavns. *Gregors* sidste Brev til *Karl* er derfor ligesaameget en Beklagelse over Franke-Drottens Lunkenhed, som over Fiendens Grumhed, men Man seer dog godt at Hjælp fra den Kant er hans sidste Haab, som han ingenlunde har opgivet*), og *Karl* vidste nok, det var hverken hans gode Ven *Lodbrands* Mening at skaffe Byzantineren Rom igien, eller at forgribe sig paa det Apostoliske Sæde, saa det var kun *Gregor* selv han vilde tugte for hans Ledtog med de opsætsige *Hertuger* i *Spolet* og *Benevent* Saasnart derfor *Gregor* var død, ret mærkeligt, samme Aar som *Karl* og *Leo*, (741), forligde *Lodbrand* sig strax med hans Eftermand *Zacharias*, en Græker af Herkomst [Byrd], fiin og smidig, som, uden at støde enten Longobarder eller Byzantiner, gjorde sig *Karl Hammers* Søn, *Pipin* den Lille, uendelig forbundet, ved et Orakel-Svar, der satte den regierende Rigs-Drost paa Thronen og puttede *Skygge-Kongen* *Hilderik* den *Tredie* i et Kloster (752**). Den ene Artighed er den Anden værd, saa det var ikke meer end billigt, at den ny Konge, af *Guds* og Sanct *Peders Naade*, tog sig kraftig af det Apostoliske Sæde, som varden bedsteStøtte for hans Throne, og det gjordes nu høilig behov; thi neppe var *Zacharias* død, før Longobarder-Kongen *Astulv* stod for Porten, og han havde1, som det synes, ikke mindste Begreb om, at *Rom* var mere hellig end *Ravenna*, eller at Man havde mere Grund til at skaane Biskoppen der, end andre rige, vaabenløse Folk. Den ny Pave, *Stephan* den *Tredie*, ydmygede sig kun forgiæves for *Longobarden*, men gik nu selv over Alperne for at bønfalde den allerchristeligste Konge og, efter i *Paris* høitidelig at have salvet baade *Pipin* og hans Sønner, vendte han tilbage med en Franke-Hær som snart nødte *Astulv* til at give Kiøb. *Pipin* lod sig imidlertid, trods alle *Stephans* Advarsler, afspise med tomme Løfter, og aldrig saasnart var Franke-Hæren borte, før *Astulv* gjorde Anstalt til at beleire Rom, uden at *Stephan* ^{***}683 havde Andet at sætte imod ham end Bønner til Himlen og Breve til *Pipin*. Han sparede derfor ikke heller paa Nogen af Delene, og hans sidste Brev har faaet en dobbelt Mærkværdighed, baade fordi det gjorde Udslaget og fordi det var stilet i Sanct *Peders* Navn, der, uden alle Omsvøb, som *Christi Stat-Holder* paa Jorden, erklærede Frankerne for sin *Liv-Vagt*, der, ved at forsvare *Rom*, hans Hoved-Stad, skulde gjøre deres Lykke i Verden og faae det evige Liv i Tilgift. Det var en grov Spøg i en meget alvorlig Sag, maae vi vel sige, men det *Theatraliske* har selv i Kirken altid huget *Franskmænd* godt, og *Stephan* synes at have kiendt sine Folk; thi nu kom *Pipin* for Alvor og gjorde kort Proces, i det han ikke blot nødte *Astulv* til at lade *Rom* være i Fred, men til at indrømme *Paven* *Ravenna* og Alt hvad han havde frataget *Byzantinerne**). Aaret efter døde baade *Paven* og *Astulv*, *Desider* fandt sig en Tidlang i Billighed, og da *Karl* den Store endogsaa, trods alle Romerske Indvendinger, ægtede hans Daatter, blev Udsigterne betænkelige1; men da *Karl* snart blev kied af Lombarderinden, og *Desider* tog *Karls* Medbeiere i Beskyttelse, kunde der ikke fattes Leilighed til at anklage ham for den mægtige Franke-Drot, og Pave *Adrian* var meget for klog til at lade den ubenyttet. Følgen blev en Krig, hvori kun *Pavia* enstund satte sig til Modværge, *Desider* blev fanget, hans Søn, *Adelgis*, flygtede til *Konstantinopel*, *Karl* forenede den *Lombardiske* Krone med den *Frankiske* (774), besøgte Rom i stor Ydmyghed og stadfæstede sin Faders Gave til St. *Peder* og hans Efterfølgere**).

Hvorvidt nu egenlig dette lille *Peders-Rige* strakke sig, og paa hvilke Betingelser det overlodes Apostelen og hans Eftermænd, derom tvistes de Lærde endnu, men det er kun Smaa-Ting imod den aabenbare *Kiends-Gierning*, at der fra nu af var en saadan *Kirke-Stat* til, med *Paven* til sit *synlige* og Sanct *Peder* til sit *usynlige Hoved*; thi derved erklærede Franke-Drotten, der nu ogsaa snart af *Pavens* Haand modtog en *Keiser-Krone*, sig for »*Kirkens verdslige Arm*«, og *Paven* i Rom for retmæssig Stat-Holder i et aandeligt Rige, der skulde omfatte hele *Christenheden*.

*** 684

Hermed begynder da det underlig indviklede Forhold mellem *Kirke* og *Stat*, eller rettere mellem de *Geistlige* og *Verdslige* Fyrster, som i den følgende Deel af *Middel-Alderen* blev en uudtømmelig Kilde til Kiv og Splid og store Blod-Bad, saa skiøndt *Karl* den Store ellers netop var vore Historie-Skriveres Yndling, havde de dog længe ondt ved at tilgive ham hans ubesindige Gavmildhed mod *Anti-Christ*, som hos dem var *Pavens* Navn efter Skriften. *Karl* saavel som *Pipin* var imidlertid lovlig undskyldte med Ord-Sproget: den ene Haand vasker [tvætter] den Anden; thi *Merovingernes* Lykke paa den *Franske* Throne havde været saa tynd, at Man ikke kan fortænke *Karolingerne* i, de paa alle Maader stræbde at blive fastere i Sadlen, hvad der faldt saameget vanskeligere, som de ikke var *Arilds-Drotter*, og de maatte være meget dumme for at tænke, at *Pave-Haanden* kunde holde paa dem, naar de ikke selv ærbødig vilde kysse paa den. Men ikke blot de er lovlig undskyldt, thi ogsaa »*Forsynet*« er fuldelig retfærdiggjort, hvad enten vi sammeligne Tiden før *Karl* den Store med Tiden efter ham, eller vi sammenligne Følgerne af den *Byzantinske* Enevolds-Magt, som blev *Tyrkiet*, med dem af Tvisten mellem Keiser og Pave, som var *Reformationen*. Overalt, saa, naar *Sværdet* skal jævne alle Trætter, som det i Verden jo, efter de gamle Staters Undergang, maatte, da er det aabenbar godt,

der er »to Sværd«, dels fordi, som Ordsproget siger, det Ene tit holder det Andet i Skeden, og dels fordi det Ene ligesaa tit forsvarer, hvad det Andet truer. Hidindtil havde *Byzantiner* og *Araber* været *Frankers* og *Longobarders* Modvægt, men nu, da de Spanske Araber havde Nok at gjøre med dem selv og de nedstigende Bjerg-Folk, da *Byzantinerne* saa godt som maatte rømme Italien, og da det *Frankiske* Rige udstrakte sig fra *Ebro* til *Elben* og fra *Nord-Søen* til *Donau* og *Tiber*, uden at Man mellem Frankerne giennem tre Aarhundreder havde sporet nogen anden Ret end Spyd-Stagens, nu trængde Vester-Leden aabenbar høit til et *Geistligt* Sværd, der kunde maale sig med det *Verdslige*, naar ikke Lovløsheden i alle sine Skikkelser skulde forstyrre Skabelsen af den ny Verden. Selv *Karl* den *Store* havde nemlig for Skik at forseigle alle sine Konge-Breve med sin *Sværd-Knap*, og at pege paa *Klingen* som den *Staal-Pen*, der skulde gjøre *Sagen* klar, og det var *Verdens* store Lykke, at selv han, mellem krye *Lehns-Mænd* og haardnakkede *Hedninger*, følte, han maatte heller lade sig indskrænke lidt af en *Geistlig* Magt 685 end undvære det eneste *Middel* til i *Længden* at beherske baade *Store* og *Smaa*.

Skulde imidlertid *Pave-Magten* virkelig baade kunne indskrænke og sikre den verdslige Magt, da maatte *Tydskland*, som var det store *Franke-Riges* Hjerte, baade christnes og ære *Paven* i *Rom* som *Christi* Stat-Holder, og dertil vilde *Keiserens* Sværd, som drev *Sachserne* til *Døbe-Fonten*, kun lidt forslaaet, dersom det ei havde staaet i *Pagt* med en aandelig Magt, der havde samme *Øiemed* og anderledes stærke *Midler* til indvortes *Brug*.

Fra dette *Stade* skal vi betragte den store *Angel-Sachsiske* *Missjon* i *Tydskland* 1, med *Winfred* eller *Bonifas* i *Spidsen*, som fra *Karl Hammers* *Dage*, under *Pavens* *Banner* og *Karolingernes* *Skjold*, med *Held* udbredte *Romersk* *Christendom* fra *Donau* og 2 *Rhin* til *Elben* og *Weser*. *Angel-Sachserne* var nemlig, som vi huske, christnede af *Benediktinere*, paa *Pave Gregor* den *Stores* *Vegne*, det var de eneste *Nybyggere* i *Romer-Riget*, som havde holdt paa *Moders-Maalet*, og *Tiden* viiste nu, det var, fordi *Nordens* *Kæmpe-Aand* besjælede dem, saa de fandt baade *Lyst* og *Kraft* til med aandelige *Vaaben* at udbrede *Christendommen* saaledes, som de havde fattet og tilegnet sig den.

Det var i *Gregor* den *Andens* *Dage*, *Winfred* kom første *Gang* til *Rom* at hente den *Apostoliske* *Velsignelse* til sit kiække *Forehavende*, og han arbeidede nu trøstigt giennem en heel *Menneske-Alder* (719-55) paa at grunde, bygge og befæste en *Romersk-Christelig* *Kirke* i *Tydskland*, hvor han, som *Pavens* tro *Fuldmægtig* (*Legat*), vel havde *Bryderi* nok med allehaande selvraadige *Bisper* og *Fribyttene*, men fandt især hos *Pipin* den *Lille* saa stor *Yndest* og saa mægtigt *Forsvar*, at alle *Hindringer* blev overvundne. Hvordan det før egentlig saae ud med *Christendommen* i *Tydskland*, veed vi vel ikke saa nøie, men opdage dog strax, at sydpaa, i *Baiern* og *Swaben*, herskede den yderste *Forvirring*, og nordpaa tykt *Hedenskab*, saa kun mellem *Friserne* var det lykkedes *Wilbro[r]d* og andre *Angel-Sachser* at christne en *Plet* omkring *Utrecht*. Her [ved *Wilbrods* *Fødder*] begyndte [da ogsaa] *Winfred* sin *Virksomhed*, og gik derfra til *Hessen*, hvor *Klosteret* *Fulda*, som En af hans *Discipler* stiftede, blev *Plante-Skolen* i *Norden*; *-* 686 men paa sine gamle *Dage* fik *Winfred* en brændende *Lyst* til at ende hvor han begyndte, aftraadte derfor *Ærke-Sædet* i *Maints*, der var oprettet for ham, til En af sine *Discipler*, og drog selv som *Prædikant* til *Frisland*, hvor han [(756)] blev myrdet af *Hedningerne*.

Med *Rette* kaldes denne *Winfred* eller *Bonifas* *Tydskerne* *Apostel*, thi det var aabenbar ham, der, i *Spidsen* for endeel ligesindede *Lands-Mænd*, gav den *Tydske* *Kirke* sin *Skikkelse*, og det bedste *Beviis* paa hans *Gaver* og *Aands-Kraft*, er den *Livlighed* 1, Man sporer under *Karl* den *Store* og hans nærmeste *Efterfølgere*, da *Tydskerne* begyndte at danne sig et *Bog-Sprog* efter det *Angel-Sachsiske* *Forbillede* og satte derved *Romaniseringen* den rette *Grændse*.

For at imidlertid den spæde *Dannelse* i *Tydskland* kunde voxte og trives, var det nødvendigt, at saavel de hedenske *Sachser* og *Friser*, som *Slaver*, *Hunner* og *Avarer*, i *Bøhmen*, *Ungern* og *Østerrig*, maatte tæmmes, og detskedte *Altsammen* under *Karl* den *Store*, som førde *Sværdet* med *Held* og *Septeret* med *Ære* hardtad i fulde *halvtredsindstyve* *Aar* (768-814), og da han tillige holdt *Araberne* i *Ave*, er det intet *Under*, at hele *Vester-Leden* gjennem en *Række* af *Aarhundreder* ærede ham som en *Skyts-Aand*, besang ham derefter og kaldte hans *Keiserdom* det *hellige* *Romerske* *Rige*!

Paa dette faste *Omrids* af *Karls* *Bedrift*, som *Christendommens* 2 *Lande-Værge* mod *Hedninger* og *Mahomedaner*, *Troens* og *Dannelsens* *Fiender*, er det vi maae fæste *Øie*, naar vi vil forstaae *Middel-Alderens* *Begeistring* for denne sin *Alexander*, og fryde os derved; thi i de *Romaner* og *Sange*, vi har om *Karl Magnus* og hans tolv *Jævninger*, hans *Roland* og *Holger Danske*, er det klart, Man slet ikke har brudt sig om det *Enkelte* i hans *Færd*, men kun om [Indtrykket af] hans *Liv* og *Daad* i det *Hele*, og de historiske *Efterretninger* om hans *Krige* er saa *annalistisk* tørre og steendøde, at alle hans *Levnets-Beskrivelser*, baade gamle og nye, kun friste os til at miskiende ham. Vel har Man en historisk *Lov-Tale* over *Keiseren*, som de *Lærde* sædvanlig nævne med stor *Berømmelse* og paadutte hans *Haand-Skriver*, om ikke tillige *-* 687 hans *Sviger-Søn*, *Einar* (*Eginhard*) fra *Odenwald*, men det det kommer aabenbar dels af en [et] i *Studere-Kamrene* el *usædvanlig[t]* *Dunkelhed* [*Tusmørke*], og dels af den *Trylle-Magten* »god *Latinsk Stil*« har havt til at forblinde de *Lærdes* *Øine*, thi det er jo dog en *Ynk* at see næsten *halvtredsindstyve* *daadfulde* *Aar* beskrevne paa halvsyvende *Arke-Blad*, og det uden andet *Kiende* paa den *Mageløse*, end hans vel store *Næse*, korte *Hals* og tykke *Mave**). Havde derfor denne *Skriver* virkelig selv staaet for *Keiserens* *Ansigt*, da maatte han, trods al sin gode

Latin, været en elendig Stymper, uden alt Øie for Livet, Greb paa Pennen og Mod til at skrifte Sandhed; men uden at det hjælper os noget, var han vist lovlig undskyldt; thi han siger iblandt Andet selv: det vilde være dumt af mig at tale enten om Keiserens Fødsel og Barndom eller selv om hans Opvext, da de som vidste Besked dermed er Alle døde, og Intet findes optegnet derom**), saa hvor kort eller længe efter Keiserens Død han end har gjort sin gode Stil til hans Ære, har han sikkert, ligesom vi, maattet øse alle sine Efterretninger af Annalisternes vandløse Brønde. Anderledes er det vel med Munken fra *St. Gallen*, som skrev om Keiserens Bedrifter til hans Ætmand *Karl Tykkert*, henimod Slutningen af det *Niende* Aarhundrede; thi baade nævner han udtrykkelig sine Hjemmels-Mænd og følger aabenbar mundtlige Sagn, om hvad den gamle *Karl* ved den og den Leilighed sagde og gjorde; men saa mærkelige og morsomme disse Smaa-Træk end1 virkelig er, oplyse de dog slet ikke hans store Bedrifter***).

Naar imidlertid Historie-Skriverne, eller i det Mindste deres Læsere, vil lægge Mærke til, at Verdens-Historien er noget ganske Andet end en Samling af berømte Mænds Levnets-Beskrivelser, og glemmes kun over de skarpe Politi-Forhør, Man pleier at holde over Vedkommendes Dyder og Lyder og skjulte Bevæggrunde, da vil de ikke længer finde den Mands Liv indhyllt i Mørke, hvis Bedrift aabenbar kaster Lys paa hele Middel-Alderen. Hvad der nemlig aabenbar var *Forsynets* store Plan: af *Tydske* og *Nordiske* Folk at skabe en ny Verden, der kunde tilegne sig den Gamles Dannelse og fortsætte Slægtens *-*-* 688 Stor-Værk, det kom for en Dag med *Karl* den *Store*, som baade følte Drift til Alt hvad dette Øiemed krævede og virkede dertil med en Kraft og Lykke, som nødte selv *Byzantiner* og *Araber* til at mærke, der i Vesten var en opgaende Soel, der maatte hilses med Ærbødighed. Saaledes betragtede er det en Fornøielse at see Gesandterne fra *Konstantinopel* og Bagdad mødes i *Aachen* med dem fra *Ungern* og *Spanien*, fra *England* og *Danmark*, og naar Kaliphen *Aarons* (Harun Al Raschids) Sendebud fortælle Keiseren, at de fandt ham mindre frygtet og æret, jo nærmere de kom ham, da kan det vel have skurret lidt i hans Øre*), men det var dog netop den ny Verdens Triumph [Lykke]; thi mellem feige Slaver forgudes en Drot af de Næste og spottes af de Fjerne, men mellem fribaarne Kæmper throner han, som mellem »Jævninger«, og sammensmelter først i Sagnet med dem til en Halv-Gud, som [æres og] frygtes til Verdens Ende. Giftermaalet, der var paa Bane, først mellem en Daatter af *Karl* og en Søn af Athenienserinden *Irene*, som herskede i *Byzants*, og siden mellem begge de Gamle, var det vist nok godt, der blev Intet af, men ogsaa det bidrog dog til at aabne den nødvendige Vexel-Virkning mellem *Østen* og *Vesten*, og ventelig var det just ved den Leilighed, *Franke-Drotten* lærde *Græsk***).

Herved mindes vi om *Karl* den *Stores* Videnskabelighed, der vel har ondt ved at svare til saa fornemt et Navn; men dog maa Man sige om Boglig Konst, som om hele den gamle Adel, at alle dens senere Bedrifter har deres historiske Grund i Daaden, hvorfor den blev adlet, og det var unægtelig Erobringen af *Karl* den *Store* 1. Hvordan det egentlig gik til med denne videnskabelige Erobring, lader sig endnu mindre beskrive, end Keiserens mange Feldt-Tog mod *Sachser* og *Slaver*, da det ret egentlig gaaer dermed som med hans »Barndora og Opvext,« hvorom Ingen som nu lever veed nogen Besked og hvorom heller Intet er optegnet; men til vor store Lykke er Tingen ogsaa her langt vigtigere end Beskrivelsen, og Virkeligheden langt mere værd end Lære-Maaden, saa vi kan nøies med at vide: Keiseren stræbde at samle hele sin Tids Videnskabelighed baade i sit Hoved og i sit Rige. *Angel-Sachseren Ælkvín* (Alkuin) er ved denne Leilighed blevet meget berømt, som hans *-*-* 689 Ærke-Skolemester; men ganske burde Man dog ikke glemme de to *Skotske* eller *Irske* Svende, som Munken fra *St. Gallen* fortæller kom til Frankrig i Kjøbmands-Selskab og raabde saa længe »hvem vil kjøbe Viisdom,« til det ordenlig gjorde Opsigt og kom for Keiserens Øren, som da lod dem kalde og satte dem til Skole-Mestere i Frankrig og Italien. At vi høre, den Ene hedde *Klemens*, nytter os vel ikke stort, da vi ikke veed, hvor dybt Nogen af dem stak, men derimod har vi godt af at mindes om, at *Irland* netop paa den Tid havde sine videnskabeligste Dage og frembragde i det *Niende* Aarhundrede sin berømte Philosoph, *Johan Erigena*, der vel maa kaldes Skolens Martyr, da Man siger, de Engelske Peblinge prikkede ham ihjel med deres Staal-Penne.

Vil vi-nu vide, hvad Keiserens *Lovtaler* veed at melde om hans Indsigt i Videnskaberne og hans Fortjeneste1 deraf, da siger han: Keiseren besad en saa flydende Veltalenhed at han kunde sige Alt hvad han vilde, reent ud af Posen, men ikke nøiet med Moders-Maalet, lagde han sig ogsaa efter fremmede Sprog og bad ligesaagodt paa *Latin* som paa *Tydske*, og kunde han end ikke *tale Græsk*, saa kunde han dog nok forstaae det. Han dyrkede for Resten de frie Konster alvorlig og gav Mesterne i dem Hæder og Ære, saasom hans Lærer i Grammatiken: den gamle Peer Degn fra *Pisa*, og *Angel-Sachseren Albin* med Tilnavn *Ælkvín*, som lærde ham at tale smukt og tænke ordenlig (Rhetorik og Dialektik) og, hvad han især brød sit Hoved med, at kige Stjerner (Astronomi). Han lærde da ogsaa at *regne*, men skiøndt han immer havde baade Tavle og Papir liggende under sit Hoved-Giærde, for alt imellem at male Bogstaver, kunde han dog aldrig ret komme afsted med at *skrive*, thi han var kommet for silde til det. Han sørgede imidlertid ikke blot for, at de undertvungne Folk fik deres *Love* opskrevne, men opskrev2 ogsaa de »gamle barbariske Viser« om Konger og Herrefærd3 og lærde dem udenad, og han begyndte paa en *Tydske Grammatik**).

Alt dette klinger nu vel lidt fattigt, naar den gode Latinske Stil ikke bøder paa hvad der fattes; men Man maa huske, det er kun det *første* Skridt der koster, og naar Man begynder at forstaae Middel-Alderen, seer Man strax, at dens Skole-Gang slet ikke maa vurderes efter hvad der kom ud af den for *-*-* 690 *Øieblikket*, men efter hvad den førde til i Tidens Længde. Det var *Følelsens* Tid, og hvem der da vil skabe1 Livet efter Bøgerne, miskiender aldeles Hjertets Rettigheder, men hvem der slet ikke da vil lade sig optugte til Boglig

Konst, bliver heller aldrig nogen lærd Mand, saa *Keiser Karl* stræbde snarere at drage formegen end forliden *øiebliklig* Nytte af Bøger og Bænke [Skolebænke]. Om han maaskee virkelig, som der staaer i hans Viser, var opdraget mellem *Araberne* i Languedoc, og havde der, tilligemed Fordom *mod* al Billed-Dyrkelse, og *for* et dygtigt Sværd-Slags Kraft til Salighed, indsuget² lidt Overtro paa Skole-Støvet, eller om det Altsammen laae i hans egen *Tydsck-Frankiske* Natur, maae vi lade uafgjort, og kun bemærke, at *Historien* synes han at have overseet, saa det var intet Under, han i *Skolen* maatte nøies med *Aarbøger* og *Lovtaler* til sit historiske Efter-Mæle. Dette var imidlertid den gamle Skade i *Romer-Skolen*, saa indgroet, at Tiden har viist, den lader sig kun helbrede ved et dristigt Snit, som *Latinen* kalder sit Bane-Saar.

At *Karl*, skiøndt han gjerne vilde være klog paa Himmelens Løb, dog ingenlunde gjorde sig til Nar paa Jorden, kan vi vel ganske sikkert slutte af de Riger og det Rygte, han vandt, men dog kan det nok lønne Umagen at læse den Lap, Man har af en Gaards-Ret for hans Ride-Fogeder, thi ved at see, hvordan han har sine Tanker allevegne: i Haven og i Hønse-Huset, ligesaavel som i Stalden og paa Marken, overbevises vi om, det var hans Agt, ligesaavel i hele det daglige Liv, som i Kirken, Skolen og Paladset, at skruphøve sine Franker og omhyggelig bevare alle Levninger af Fortidens Dannelse*). Dertil hørde, som vi see, Gulerødder og Pestinakker, ligesaavel som Roser og Lilier, Æbler, Pærer, Kirsebær og Blommer, og hvordan Keiseren selv fik Smag paa »det Røde« i den fede Ost, som han tog for Rust og skar af, har Man en artig Fortælling om i Munke-Krøniken fra St. Gallen, der blandt Andet erindrer³ om, det ogsaa i denne Henseende var hos »Geistligheden«, Man maatte søge Levningerne af Fortidens Viisdom.

Denne Herre var det nu, som første *Jule-Dag*, Aar 800, blev kronet til Keiser i Rom af Pave *Leo* den *Tredie*, en Høitid, der dengang gjorde langt mere Opsigt i Verden, end vi nu vel kan forestille os; thi hidindtil havde ikke blot Keiserne i Byzants betragtet sig selv som Vester-Ledens retmæssige ^{***} 691 Over-Herrer, men ogsaa *Paverne*, og dermed hele Christenheden, havde betragtet dem saaledes, og med *Karls* Keiser-Kroning begyndte da et splinternyt Tids-Rum i den Borgerlige Tankegang, som rækker lige til Reformationen. Hos Keiserne blev det nemlig den sædvanlige Tanke-Gang, at de med Navnet ogsaa havde arvet de gamle Romerske Despoters [Keiseres] Ret til at raade efter eget Tykke over Geistlig og Verdslig, Store og Smaa; men hos Geistligheden blev det naturligviis Grund-Sætningen, at den Keiser, Kirken havde skabt, havde den skabt til sin Ære, og at han var skildt ved Alt, naar den skiød ham fra sig, og det maatte nødvendig finde Bifald saavel hos de fribaarne som hos de herskesyge Hertuger¹, Grever og Baroner, der ingenlunde vilde købe Æren af en Keiser saa dyrt, at de blev hans Trælle.

Omtrent paa samme Tid endtes den haardnakkede Krig, *Karl* i meer end tredive Aar havde haft med *Sachserne* ved *Weseren* ² og ³ *Elben*, men naturligviis kun ført, som Man huserer i et Land om Sommeren med Ild og Sværd og opløser derpaa Hæren til næste Vaar, eller til de Underkuede igien reise Hovedet i Veiret. Det Sidste gjorde imidlertid *Sachserne* saa tit, især under deres navnkundige Høvdinge *Alv* og *Videkind*, at Man maatte undres derover, naar ikke Tiden havde viist, at *Sachserne* var baade udvortes og indvortes stærkere end *Frankerne* og bukkede kun under for *Karls* overlegne Personlighed og Fiendernes Mængde, som aldrig fik Ende.

Medens nemlig *Sachserne* først i denne Krig begyndte⁴ at træde ud af deres Dunkelhed til et langt og hæderligt Levnets-Løb, da slutte netop *Frankerne* deres Daads-Tid med *Karl* den *Store*, der havde brugt den saa slet, at kun han og hans Far-Fader har skaffet dem Navnkundighed. Derfor var ogsaa Krigen mod *Araberne* i Keiserens Dage aabenbar kun Streif-Tog [Klapjagt] paa begge Sider, skiøndt *Spaniens* Tilstand, hvor *Ommiaden Abderahman* havde opkastet sig til Konge paa samme Tid som *Pipin* i Frankrig, var meget forvirret, og det er en ganske rimelig Formodning af en nyere Historie-Skriver (*Sismondi*), at *Karl* den *Stores* Spanske Feldt-Tog kun i Viserne er kommet til at see saa glimrende ud, ved det Sagnet sammenblandede dem med *Karl Hammers*.

Et tredie Beviis paa *Frankernes* Svaghed midt under Keiserens store Bedrifter, er Skrækken de sloges med, da der i Begyndelsen af det *Niende* Aarhundrede viste sig en ny Fiende, ^{***} 692 øiensynlig vakt ved det store Bulder i *Sachsen*; thi det var den *Danske* Kong *Godefred*, der, efter Aar-Bøgerne, indtog *Frisland*, hærgede den hele Kyst og truede selv med at gjæste Keiseren i Aachen.

Det var altsaa venteligt, at *Sachser* og, hvad *Frankerne* bestandig sammenblandede: *Danskere* og *Nordmænd* vilde spille Mester, saansart det var ude med Helten, og da »huslig Lyksalighed« ligesaalidt var faldet i *Karolingernes* som i *Merovingernes* Lodd, var det store *Franke-Rige* sagtens strax blevet opløst, dersom mere end Een af *Karis* Sønner havde overlevet ham. Det gjorde der imidlertid ikke, saa *Ludvig* den *Fromme* besteg uden Modstand sin Faders Throne (814), men fandt snart i sine egne Sønner de værste Medbeilere, og uagtet sin Afsættelse fik han (til 840) Tid nok til at vise, der var ikke Gnist i ham af hvad der opflammede hans Fædre. Riget, som han selv havde deelt mellem Sønnerne, var nu et Tvistens Æble mellem dem og deres Børn, uden at Andet kan tildrage sig vor Opmærksomhed, end *Nordens* Apostel *Asger* I (*Ansgar*), og de første Tydske Bøger med *Otfreds* evangeliske Rim-Stok i Spidsen².

De saakaldte ægte Karolinger uddøde med *Karl Tykkert* (887), og af de Uægte holdt vel den Franske Linie sig endnu et Aarhundrede (til 987); men kun for at haanes af *Normanner* og forsones³ de Merovingiske Skygger. *Karl Magnus* (*Charlemagne*) blev imidlertid aldrig glemt, og lige indtil vore Dage var hans

æventyrlige Krønike, selv i det høie Norden, saa at sige, i hver Mands Haand.

* * *
_ _ _